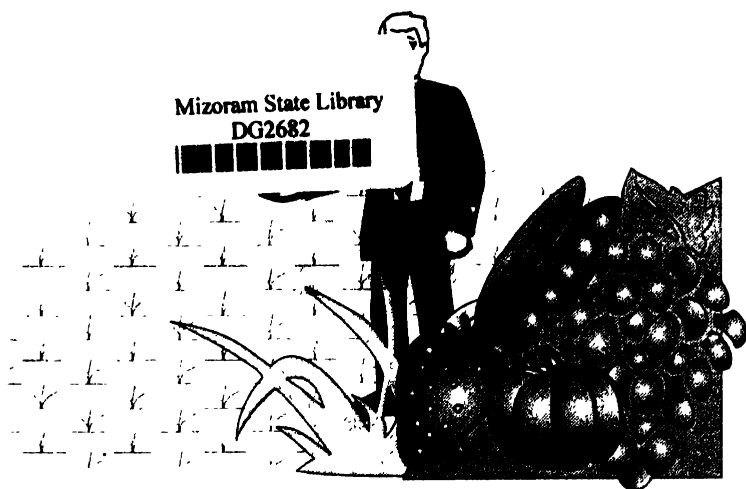
ZORAM TAN
Hmasawnna Thuchah

Vawmphunga

ZORAM TAN

HMASAWNNA THUCHAH

Vawmphunga

Edited & Intrsoduced by C.Vanlallawma
Published by MCL Publication

ZORAM TAN
Hmasawnna Thuchah

Edited & Introduced by C.Vanlallawma

Published by MC Lalrinthanga

First Edition · 1997
Copies: 1500

Type setting at LV Art, Chanmari Kawn, Aizawl Ph. 20493
and printed at Argus United, Ramhlun North, Aizawl Ph. 27187

A chhung thu

BUNG 3

Sakhua leh Politics

LAWMTHU

He lehkhabu ZORAM TAN tih ziaktu Vawmphunga hi ka pu (Ka pa Thanzauva Dy S.P.(L) pa) a ni a. A chhuahna a rei tawh deuh avangin hmuh tur pawh a awm ta lova. Tuna Pu M.C. Lalrinthanga'n min chhuahsak leh ta hi a chungah kan lawm takzet a ni. Chhiartute'n an hlawkpui ka duhin kan ram leh hnam tan fuihna ṭangkai a nih ka beisei em em bawk a ni.

Zothankimi
Vaivakawn
1.3.1997

THUHMAHRUAI

He lehkhabu hi Pu Vawmphung'an kum 1955-57 vela a ziak a ni awm e. Cyclostyle-ah te herin copy engemaw zat theh darh a ni tawh a, 1969 khan Press-a chhut a ni tawh bawk. Ţhangtharte tan chhiar theiha awm ve zel turin Pu M.C. Lalrinthanga'n chhut thar leh zai a rel a, a lawmawm hle mai. Thuhmahruaia a ziaktute chanchin tlangpui ziak tura min sawm avangin a hnuaia mi ang hian Pu Saichhuma leh Pu Vawmphunga chanchin tawi pawh a lo tel ta a ni.

Saichhuma (1875 - 1957) : A vanglai chuan Chawnchhim tlangval chaka sawi a ni ţhin. Pate pian ţha leh inthazo tak a ni a, khawlaia se bawk leh ding reng reng hi zuan khum theih loh leh zuan khum ngam loh a nei ngai lo.

Zawngte hnam Dothanga fapa Saichhuma hi Piler khuaah piangin Champhai Chawnchhim khuaah an pem chho a ni awm e. Vailen hnu hretah tlangval zet zawt a nihin Kawl thihna phura sumdawng hmasa zingah a tel a, tangka peipun tum nachang a hre hma hle. Tangka pawh paikawng tumbung emaw lai a khawl ve hman a ni Chawnchhimah hian Pathian thu awih hmasa niin an Biak In hmasa ber pawh a ţhiante nen an saho a, Champhai leilet bei hmasate zingah khan a tel bawk. Chung lai chuan lei laih nan thingin 'Laichek Khawl' a siam a, amah chuan 'Tawkawn' a ti ţhin.

Heng hnu hian sipaiah lutin tawtawrawtpu-ah a tang a. a ţanpui Pu Haudala nen phei kha chuan phai lama kal tura thlan chhuah te pawh an ni ve hial a, an ban hnu thlengin an inngaina em em mai. Kum 1922 vel khan Chawnchhim atangin Hlimenah an pem thla a. Chutah

pawh chuan Chawnchhima a tih angin Fuhuan ṭha tak a siam a, a hlawntling ber pawl a ni. Kum 1926-a Chhimchhak Presbytery, 8-10 October Biate-ah Kohhran Upa atan nemngheh a ni a. Thlarau Thianghlima lawmna leh hlimna nei mi a nihna kawngah pawh tun lai sawi dan takin a dai thuk pawl a tling ang. Pathian thu hrilin a vak chhuak fo a, a thang rei ṭum chuan kum 4 ngawt a tei chhuak a ni. Thlarau lama tulna chu chhungkaw lam ṭulna leh harsatna pawhin a dal zo ngai lo.

Thlarau lama hlimna sang nei mi, ṭawnghriatloh te pawh chang ṭhin a ni a, a Kohhran mi bawk si a, a In chu Pastor Chhuahkhama iptepui banna, mihlim dang Chawngkhupa leh Kapa teho chêttlatna a ni a, Pu Lalkherha leh Pastor Chhawna teho nen pawh an inpawl ngun em em. Pastor Nikhama nen phei chuan tlaivar ṭhak ṭhakin an titi peih ṭhin. A ṭhenawmpa Vawmphunga hian 'Ka pa Saichhuma' a ti ṭhin a, a titi ngaithla hnem bertu a ni awm e. An lungrual hle a, ṭawnghriatloh lam aṭang tea Pu Saichhuma'n leilung hman ṭangkai dan tur ilo a sawi te chu ngaihnawm a tiin a sawi chhawng thiam em em thin. Pa titi thiam sa a ni ngei a, hmasawnna leh thlarau lam thil hmeh rem vel thuah chuan Pu Saichhuma hi a bulpui khawp mai. Pu Saia chu Hlimen (Aizawl kiang)-ah 1957 May ni 7 khan a thi.

Vawmphunga (1895 - 1969) : Vangchhe hnam Chawnga fapa Vawmphunga hi khawthlang Bawltc khuaah piangin a seilian a, zirna lama pawl 3 pass a ni. A France ram kal thu chu a sawi ngaihnawm thiam nasa awm e. Kum 1919 harhna khan hneh takin a la a, Tirhkoh hna te thawkin Rengpui bial lamah Pastor Dohnuna te nen kum 3 emaw lai an inzui a, 1924 khan Buala khua Hlimenah Pu Saichhuma te a rawn fin chho ve ta a ni.

Hlimen khua hi fuhuan siam hlawhtling hmasa khua an ni reng reng a, Pu Vawmphunga pawh hi a hlawhtling ber pawl a ni a, he khuaah hian rangva in sa hmasa ber a ni. Pu Saia te ang em ni lo mah se Pathian thuah a tui a, harhna te pawh a lawm em em a, 1930 khan Kohhran Upa a lo ni a. Uluk chet chawta thil ti mi a ni lo chungin pa remhria leh hna sam mi, pa ei hmu tak chu a ni.

Pu Vawmphunga hian 1919 khan nupuiah Thangchhungi a nei a, fanauah pawh a hmuingil khawp mai. Mizo Union ding tirah khan beiseina neiin ṭhahnemngai takin a tel a, a kal zel boruakah erawh kha chuan a tui rei thei ta lo a ni. Leilet tur ṭha awmna lam tiin 1946 khan Bilkhawthlirah a pem thla a, Chemphaiah a zuk bung ta ngar ngar mai a, a che nasa hle. Kum 1951-a India Home Minister Dr. Katju lo zin chu Pu Vawmphunga hian ama ziak chawp Tractor lem awrhin Bilkhawthlir daiah a lo hmuak a, 'Ka pu, hetiang hi min pe rawh' a lo ti chawr mai a, pek loh chi pawh a ni lo! Amah avang chuan Bilkhawthlir chu Tractor hmanga leilet hmasa khua an ni ta a ni.

Hmasawnna (development) chungchang hi a thupui ber a ni fo a, a sawi tam nangiang bawk. Mizo District Council pawhin chutiang thu chu sawia mipui fuih turin an ruai hial a, khaw tam tak fangin tun hnua Land Use Policy kan tih ang hi hmanah khan a lo tlangaupui tawh thin a ni. Bilkhawthlira a awm hnu pawh hian leilet siam puitlin leh khuaa motor luhtir mawlh chu a lungkham ber a, a huaihawtnain Chemphai leilet panna kawngpui laih hnatlang neih reng a ni a, sawrkar puihna tel bauh lovin an sial chhuak ta ruah mai reng a ni. Kum 1969 February thla laihawl a ni a, a lo chak lo ta hle a, thaw-hah a vei a ni. A hnu lawk March ni 17-ah a chau zual a,

'Lalpa, Kohhran leh kan ram hre reng ang che, tiin thihsual pawh nei lovin chhun 11:30-ah Pu Vawmphunga chu a chawl ta a ni.

An thlarauna-zia (spirituality) : Tunlai ten mithiamte hian Mizo kristiante thlarauna-zia hi an han thlir vang vangin van lam hawi tlata lei lam hnuchhawn hlauh ang deuhin an sawi thin a, hei hi a dangpui thu chuan a dik khawp ang. Amaherawhchu mihlim thenkhat, hlimsang kan tih chiho zingah khat van lam leh lei lam hawi kawp an awm a ni. Mi tam zawk kristianna kha lei hnuchhawn (world-denying) a nih laiin Rev. Chhankunga Hlangbawnga, Kapa, Saichhuma, Vawmphunga, Chawngkhuma te hi, hlimna lama kan miliante kristianna kha lei hmachhawn (world-embracing) a ni khawp mai. Mizote kristianna a lei hnuchhawn kristianna ngawt ni lovin lei hmachhawn kristianna a ni a, van thlen nghahhlehna ngawt ni lovin leilung cheibawl duhna a lo tel a nih chu! World negating Christianity-ah chuan mi ten khawvel hi an hmu khawlo tlat a, siamṭhat chi ni pawhin an ngai lo hial. World-affirming Christianity erawh chuan leilung leh a chhunga thil awm zawng zawng hi Pathian ta a nih pawmin remhre taka cheibawl leh enkawl an duh ṭhin. Pu Vawmphunga lehkhabu hian chuti zawng chuan min fuih a, a chhiar apiangin hlawkpui i tum ang u.

30.10.1996

C. Vanlalawma
Mission Veng, Aizawl

BUNG 1

HMASAWN TUMTE TANA HRIAT TÛLTE

1. SAWIHAWNNA: Kan Zoram thingtlâng khaw lian tam tak chu ka fang ve tawh a; pa taima hrat khawkhêngte leh nula leh tlangvâl hlim tak maite ka hmuhin hmasâwnna lamah ṭhahnemngaihna min chawh thawhsak nasa hle mai ṭhin a. Zirna ṭha te, sumdâwnna kawng thate leh hnathawh dân dik tawk loh vânga, kan ropui tûr ang tawng phâk lo chauh kan ni tih a lang hle mai a, kan ṭhangtharte rualawhna chu a chho zêl si, kan thil thawh chhuahin a um phâk lo tih ka'n ngaihtuah châng phei chuan, engti kawng emaw tala kan hnam hi hmâ sawntir tuma beih chu Sawrkar thuneitute hna ṭûl hmasa ber ni sela tih a ngaihtuah loh theih loh. Kan thangtharte nakin tûr ngaihtuaha kan tun lai nu leh paten theih tawp chhuaha kan ram hi kan chei that ve theih nan tih beiseia he lehkhabu pawh hi ziak ka ni.

A thupui thenkhatte hi chu han chhiara hriat mai mi ni lo, kut ngeiin a tiha a tih huna hriat theih chauhte pawh an ni hle mai a; a thu hi a tualchherin a mawl hle na a, ei zawn dan thar emaw, hna hlun deuh zawk thawh i châk hun chuan he bu hian a kai hruai thei hle ang che. A bu tumna hi i man fuh thiam chuan hnathawh hlun deuh leh fate rochun tlâk hna ṭha thawk tûrin thil ṭha chungah i kut a nghahtir ang che tih pawh beisei a ni. Mizo pâte hi kan hah ber si, kan thawk chhuak tlem ber site hi kan thawh dân a dik lo a ni tih pawh hriattir a tum bawk a, hmun dik laiah hna ṭhate kan lo thawh thiam hun chuan kan tun lai hnathawh dân hi lungchhiat thlâkin a lang hial thei ang.

Kut thlâkna dik tak hlirah kan thahrui kan hman chuan hun kal zel hian malsawmna min rawn phurhsak zel dâwn a ni kan tha hrui tel tawh lo pawhin.

Tin, a thu thenkhat hian a lru a brut na deuh hrak hrak pawh a ni thei e, ngaithiam hram ila. Kan ram kan luah dân hi a dik lo lian ber bawk a ni a. Chu mi siamrem fel tum chuan kan nawi hian inkhawihsak hi a tûl reng a ni. Ram dinhmun siam fela hmasawnna kan beil dawn chuan kan awm dân, kan kan sawi pui chuan lohte h tihdanglam an lo tul ngei dawn a. Thil hmasa pension pêk a, tawlh botir chu lamat vak lon tur an ni ble ang.

Tin, a thupuite hi chanchin ka chhiara ka hriat chuan ai mahin keimah ngei ka hnathawhnaa ka artawh harhna lama ka hriat chhuahte an ni nual bawk a, kan thlenga ka thahrui leh ka nungphung lek nung rengtuah an la tang zêl a ni. Tin, a thu te tichiang zual tûrin, *Lei ung kawhhmuhna Sâm,* Upa Saichhuma sawite chu ka lang tel a ni a. He Sam hian kan hnam nunphung chu a rawn chinglet hneh hle bawk

He bu hi kan faten an chhiar a kan ram luah dan an thiam deuh beisei a ni e. Tin, a thu thenkhatte hi tunah la hmang thei rih lote kan awm ngei ang; nakinah kan hmasawn zêlnaah palte hrui anga in la pal ngei ngei tûr a ni tih, a bu siamtu hi chuan a ring tlat e.

2. CHHUANLAM DIK LO : Kan zingah hian hmasawnna thu han sawi lai hian, chhuanlam dik vak lote leh tawngkan zahpuiawm tak, zak hlek lova lo sawi mai hmang hi kan awm deuh viau mai. Upa deuhten kan chîng zual a. Kan hunin thleng phâk dawn lovin kan inhria a, Fu leh Balnla kum khat tla chauh lo phuntu thin te kan nih avang a ni ber ang.

(1) Kan chhawr ve phâk lo vang.

(2) Kan ei ve phâk lo vang

(3) Pi leh Pute pawhin engmah an ti lo va an lo thi thei a, keini pawh kan thi ve thei tho ang, engmah hi ţûl ka ti love; tih ţawngkam lo rawlh mai ching hi kan awm mek fova. Ţhangthar itsîk a, thawh chhuah sa ei zawh veka khawvêl hi a ruaka thentîr chakna rilruin a rawn sawitir ni awm tak a ni. Ţhangtharte beng hriatah chuan hêng tawng dan fel lo hi sawi rik loh tawp mai tûr a ni. "Mizo zawng engtik mah kan nuam sa lo vang, kan ramin zir ve hek lo," tih pawh hi pa thil hria inti vête zingah hian sawi mai kan awm thin. Ram zir loh vâng nge a hman dan kan thiam lo zâwk tih pawh an ngaihtuah nawn duh si lova, kan ram kan hman thiam loh vanga rethei leh nuam sa lo kan ni zawk mah si.

"Mi ram angin kawng ţhate kan nei ve lova," te an ti mai bawk ţhin. Mi rama kawngpui awm te pawh hi laih saa lo awm chhuak an ni lova, an siamthar vek a ni si a, mahni ram chu a chêngtuten an siam ţheuh a ni si a, siam ve mai ila tuman min khap lo vang. America ram pawh French hovin an va siamsak a ni lo ve.

"Kan ramah tui a awm love," kan ti mai ţhin a, tui awm theih lohna tlâng pâwng bikah kan awm tlat takah chuan maw le! Mi ram pawh a pawng sâng lai nên lam chuan tuiin a chim bik lo va, tui awmna laiah an awm mai zawk a ni. Keini pawh tlawng nuar lipui bulah chuan awm ve ila tui a tam ve teh a nia!

"Leilet tur a awm lo ve," kan ti mai bawk ţhin. Hei pawh hi chhuanlam dik a ni meuh lo. 'Lei chungah i ding ve si a, i dinna lai kha let ta che, engah nge leia ding si a lei leh tûr i hmuh ve loh? Mite pawhin an chênna ram lei

kha an let mai a ni si,' tiin min hnial sela, chhânna tur a awm mang lo a ni. Ram zawl sa let an awm a, awihpang let pawh an awm bawk tho a lo ni si. Kan ram fêm lamah hi chuan tui tam ram zâwl pawh kan nei ve hle bawk a, let duh rih lovin ngawpuiin kan khuhtir hlâwm a tam hle a ni.

"Kan rilru hi a nghet ve lova engmah hi kan ti thei lo ve," an ti bawk a, a dik kawng khat hle a; mahse rilru nghet neihna chiin kan khawsa lo a ni tih sawi ila a dik zawk mah awm e. Mi hnamte pawh hna nghet an thawh ṭhin avangin rilru nghet an dawng a ni a, kan hnathawh kan rilru awmna ber kha a *temporary* miau chuan rilru ringawt chu thlarau a ni a, a hrana nghet tehtun thei chu a ni si lova, hna nghet chu thawk thin ila kan rilru chu a nghet ve mai âwm hle.

"Thil hi han sawi ṭhin mah ila a hunah lo zawng engmah hi," kan ti mai bawk thin a. Mi hnamte chu vân lamah an thlawk thei a, kum leh hun hman thuhmun si, engatinge kan thlawh ve theih loh? A hun zir a ni lova, keimahnin kan zir loh vang a ni zawk lawng maw?

3. HMASAWN TUMA LO BEI HMASATUTE : Pa ṭhenkhat chhuanlam dik lo sawi hmang deuhte chu kal san ila, kan sawi hmasâwnna lo zawng hmasatute i han kawm teh ang. Anmahni avângin tum dân ṭha kan nei thei mahna. Kan hnam hi hmasawntîr tumin mi hmasate leh ram awptu Sâpte pawhin an lo bei ṭhin a ni tih kan hriat nân.

(1) Lo neih dânah ṭha zawk hmuh chhuah tum mi Lunglêng lal Khamliana te khân kawng an zawng nasa hle ṭhin a, buh bi zing leh khât thu te, tuh hma leh tlai thu te a ni ber, mahse tihdân ṭha hlâwk tham chu an hmu chhuak lêm lo a ni awm hle. Vah hma leh tlai thu pawh hmantuak a ni a, vah hma chu tlemin lukhawng a awm

deuh hlek awm e. Lei ţhat leh ţhat loh athuin kan buh chin dan hi a hlâwkna a awm mai ni berin a lang a.

(2) Bawrhsap hmasa pâwlte pawh khân 1910 vêlte khan thil ţha nia an hriat chu min lo tihhmuh tumin an lo bei nasa hle a. Satikâng ar ţha chite min vulhtir a, thelret phunte khaw tinah min tihtir a, phun tam peihte chu kuli awlah an ti a, an thuneihna hmangin min tihtîr ţhin a. Ar pûte, alu ching mite pawh min siam a. Bawrhsâp an inthlak a, an thil tih chu a bu leh ţhin a, Sâp dangin thil chidang deuhte an han uar ţhar leh thin a.

(3) Chungho zingah chuan McCall sâp kha a ti nasa pawl tak a ni. Sumdâwnna nghet ni theia ringin Pawnpuitê a bei a. A ni hisâp dân chu rampumin la a chin theih a, thingtlang tân la chu phurh a zâng si a, Mizoten an bei zui zêl duh ang tih ringin a bei a ni a. Kum thum lai chu kan ţangkaipui hle a, rampum sumdawnna chu a tling zo ta chuang meuh lova. Thil engpawh kan tih ţhat zêl theih nân kan Culture-te siamţhat ţûl niin a hria a, dân ţha sawm a duang chhuak a, min by heart-tir a tum hial a; chu lo pawh hmasâwnna ngaihtuah pawl Committee a siam a. Hmeichhe member pahnih leh Kohhran Upate nên member kan ni a, ţha âwm thawkhat hle chuan a lang a, hun a lokal zêl a, a hnuhma hmuh tûr a vâng leh ta hle mai a. Vawikhat Mankunga khua ka tlawhin an upa Menga chuan, "Welfare sum kha duli leh dere ka la kawl tak asin," a lo ti a. Thil ţha leh hmasâwnna tur ngei nia rin hi engmah lovin kan ramah hian a thâm ral hnem ta hle.

(4) Pu Thanga hovin Trading Company kan bei a, mi tam takin dâwr kan kai ţheuh tûr anga ngaiin sum kan thawh lawm a, chêng nuai khat chung lam hial neiin kan sumdâwng a. 'Bombay-a mi puan a Bale-in kan la ang a, Aizawl dâwrkaiho hnenah kan pe ang a, dâwrkai hote dâwrkai kan ni ang' tiin kan phur hle mai a; mahse kan

tum ang chu a lo ni thei ta mang lova, hlawk ahnekin a hotute chuan kan hmai balhphah lek lek ta mai a, insual êm lova kan inthiat mâm fel theih chuan lawm hle tur kan lo ni leh ta a, a mak thei hle a ni.

(5) Assam Sawrkar rawihin Agriculture Department ten thlai chi engkimin mipui thlai chingtute chu min kawhhmuh a, tungthing te, pangang khawi te leh thil tam takin min zirtirin min kaihruai thin a, chite huana an thlai chinna entawn tûrtein min ti a, Sawrkar report-na chu en ila, 'Cheng tam tak sengin Mizote chu lo neih dan leh thlai thawn chhuah mite chîng tûrin kan zirtir reng, kum tin chêng tam deuh deuh kan sêng' tiin emaw an record ngei ang. Mahse Agriculture avanga kan hlawkna tak chu sawi tûr a tam em em lo hle si.

Khasi pa Biswas-a kha erawh chuan lei hmun dik laia hnathawh dan sawn a tûl tih chu a sawi chiang hle a ni. Pu Khamliana te, Pu Vanhlira te, Pu Hnehbana te kha hmasawnna kawng zawng hmahruaitua vuah tlak an niin kan hnam tân an hlu hle a ni e.

(6) District Council kan lo nei ta a. Council hotute chuan hmasawnna *lecture* sawi tûrin min tîr chhuak a, kei pawhin kan hmasâwnna chak lohzia hriain engmah lovin ka vei tawp mai ang tih ka hlau va. Pu Lalmawia pawh Assam Sawrkârin an ruai tawh a, insawi hmasawn mai chu a lo har hle a, kan hnam mutân neih tlat ziate chhui chhuakin hmasawn tumte tan a buatsaihna lehkhabu ka siam ta mai zawk a ni.

(7) Nula Tlangval Y.M.A pawla insiamin an bei a, kan hnam tichangkâng thui pawl tak an ni awm e. Kohhran lamah leh Sipai chhuṭi thlah lamahte phei chuan an ṭangkai hle. Mahni Mizo vaihlo hi zûk chîng tûr leh Sa-um chingal baia lungawi tûrin min fuih a, a ṭha hle a ni. Tihthat tum

sâng ber khua chu Sihphir Y.M.A. an ni awm e, buh phurh dân hâhdam zawk dân kawng an zawng a, mahse an hmu chhuak thei meuh lova, an Chairman chuan, "Kawng dang a awm lo ve, hahdam duh chuan rût tlêm mai rawh u," a ti ta e an tia lawm. Heng kan sawi loh pawh hi mi tam takin hmasâwnna kawng hi an lo zawng fo tawh ţhin tih hriat tûr a ni. An chungah kan lawm hle nachungin lungngaihna beidawnna min siamsak thei hial emaw ni, an hun laia a ropui nen, engmah kan changkanpui lo va, an lo tawp leh mai ţhin dânte han ngaihtuah hian an bâk sâwna han beih pawh inrin a har hle a ni.

Hêng mi hmasa lo beihna leh Bible êngah kan hnam a lo men ve tak vang leh Sawrkar hotute avang hian kawng tam fein hma kan sawn a ni tih chu a lang hle a ni. (1) In ţha sak te, (2) Lehkha zirna lamah te, (3) Huan siam nachâng hriat te, (4) In cheimawi dân te, (5) Sumdâwn nâchang hriat te, hêng kan sawilan tak lamahte hi chuan kan hnam hian hma kan sâwnin fuih nawn vak pawh kan ţûl awm love.

Amaherawhchu kan dinhmun pawimawh zâwk tak, ei tûr thawh chhuah dân: lo neih dân ţha zâwk te, hah lutuk lova chhung thlai thar theih dânte leh khâwl tha chhawr tumna lam te, ei bawl dân thar thiamna lam te, ram hman dân ţha zâwk te kan la thiam chuang lova. Herâwt te, hmui te, lo vah leh hâl dân te; buh den nate a ngaiin pipu dân kan hmang zêl mai rih a ni, hnam chângkanna pawimawh ber te an ni hlawm si a.

Engtinnge kan inbuatsaih ang? Kan hmasawnna tûr kawng chu engtin nge kan han ruahman ang aw tih hi kan mi fingte ngaihtuah chhuah tûr a ni ta e. Mi ţhenkhat, kei pawh ka ni ve ţhin, "Sawrkâr leh hotuten chutin khatin han ti sela hma kan sawn ve mai ang" tia sawi kan tam

hle ṭhin. Kan hmasawn lohna kawngah Sawrkâr thuneiṭute kan mawhchhiat ṭhin a.

Mahse han inchhui ngun deuh ila, chutia sawi mai mai mi chu a lo ni hauh lo mai a, hma kan sawn chak lohna chhan hi thil pawnlang a ni lovin ka hria. Inhrilhfiah mai tûr pawhin a harsa hle mai. Kan thlang Tuikuk te khu mihring pângngai din hmunah han dah chhin dawn ila, a harsa hle awmin a hriat a, inawpna lam chu eng dân pawhin zuk khuh chhin teh u. Independent Sawrkâr pawh zuk pe thei hial mah ila an ngai reng a ni awm hle. An tân inawpna hi chu ṭha leh ṭha lo a awm chuang mang lo ang.

Chutiang chuan kan pianken lama bul nei tlat min uai ṭhu thei tlat si kan ngah mai le.

4. **HNAM MUTAN CHI LITE** : Kan hmasawnna hi a chak lo hle mai a, ṭhenkhat chuan hmasawn ber hnam kan ni e, tia ngai pawh in awm thei. Kan leilung lam huat loh chi, zai mawina te, inchei dan lam te, rithei lam te an ni deuh zêl a, hma kan sawnna chu a pawnlâng zawk deuh hi a la ni hle. Hmasawna ropui zawk han bei dâwn ila mutân nghet tak maiin min lo dâl tlatin a lang a, ṭhenkhat chuan min dâltu a ni lo emaw ti pawh in awm thei a, heng te hi an ni hlawm e:-

(1) Ram zau si mihring tlem si.

(2) Khuate hnena Sawrkarin ramri a siamsak ram ṭhenna ramri.

(3) Pathian laka bo hlauhna.

(4) Pian ken thawh âtna.

Hêngte hi kan mutânna a han tan theihzia chu a mal tê têin hrilhfiah ila a ṭha awm e.

5. RAM ZAU SI MIHRING TLEM SI : Ram zau, mi tlêmtê si chu khawi ramah pawh an nun chu a hniam ţhin renga sawi a ni a. Africa ram ngawa chengte pawh khu, lo pawh nei lova, lui lian ruama buh hlîte ei lâwr zêlin an awm a, in pawh nei mang lova thingbul bêl mai maite an awm an ti hial reng a. Chutiang deuh chuan keini pawh hi kan ram ngahna hi kan hnufûm rei phah dâwn ngei ang tih a lang thei ang. Kan lo neih dân hi a thlâkna pawh kan la hmu chhuak thiam si lova, lo vah a, hal faia ei zawn hi kum rei fe chu kan la kawl ngei dâwn si a, ram ţha ram lum apiangah hian kan la insawn kual zêl dâwnin a rinawm. "Lung lum lum chu pâtêkin a bawh hman lo," tih thufing hi kan chungah a tla ngei dawn a ni. Kan ram chhim thlang leh hmar lam chu tunah pawh mi an tlem hle a, nakinah chuan an la tam leh mai ang. Kan ram zau takah hian kum za lai kan insuan kual mai thei a ni.

6. LAL TLANG SEM RAMRI HI. Kan ram zau takah hian lalram sem ramri hian min rin darh sarh vek mai a, nilêng kal dâwn laiahte in sawmhnih sawmthum tein kan awm darh vek mai a. Khaw tlêmah chuan rualawhna pawh a lo tlem ngei a, kaikuang leh nghate mana lên sîn dente chuan min awm tlei hneh hle dawn a ni ang. Kan rual awhna mit a men miau loh chuan hma kan sawn dawn si lo a ni.

Kan awmna khua ţheuh kha ţha berin kan hre deuh a, mi khuate kan awt mang lo a ni. Kan ram hi a luipui luan dânte enin leilung vanduai lai a awm ngei mai a. Kan khua kha hmun dik lo lai pawh ni se leilung mi hîpna hian min hîp bet a ni awm e, thil ţha eng pawh kan khua atanga neih theih chu kan duh a chuta ţanga hla chu, 'A zuk hla em mai' kan ti zêl a, kan awmna kha leilai ber angin kan hmang tlat mai a ni.

Hetiang ram ţhen tê lutuk hi ram vanduaina tak a ni dawn tih hi hre thei kan la tlêm hle lehnghal a. Ram zimtêa mi tlêm te awm pawh hian a awmna ram chhung tana rorelna tawp ber kan kawl leh ţheuh nghala a pawi thui hle dâwn a ni. Hmasawn tûrin kan mutân nghet pawl tak a ni ve ngei mai le!

Ka zinnaah pa fel deuha inngai hian min kawm a, "Huan siam hi chu ka châkna a rei tawh a, mahse kan awmna hian a zir si lova, huan siam lovin ka awm ta mai mai a ni," a ti a. Chu khuaah chuan awm lo thei lo turah a inngai tlat mai a lo ni a, kan hming nen a inzawmin Ram kha huan tia lek pawh kan nei si lova, lal ten tlâng lehkha an nei ang laiin kan khua kan ram ti ve a mahni indah nghet chawpin kan inti neitu ve mai hi a fel lo hle mai.

Motor kawngte han pawhtir dâwn ila, mi tlêmna khan a phû zo dâwn si lova, a hlat bâkah a kal manhla khawpa thil phurh tûr a awm lo mai dawn si a. Heng kan thingtlâng khua zawng zawng hi anmahni in-report dân ka hre ţhin a, mêl sawmthum vêla Aijal hlat te khan, "Aijal bul zawng a ro lutuk a, kan awmna hi a tâwk chauh," an ti zel a, a tâwk chauha awm zelin Tiaului leh Langkaih inkarah kan insem darh a lo ni a, a mak hle a ni.

Hnam fing deuhten han luah ve sela, kan tih ang hian an ti lovang tih chu a rin theih hle mai a. Kâr kawng pawh intihpawh zok lo dâwn dâwnin an insem darh ve lovang tih a lang nghal a ni. Khawpui kiangah te, luipui bulah te, kawngpui bulah te an awm ang a, an luah sen rih loh chu Rizapah an dah mai âwm hle e.

7. PATHIAN LAKA BO HLAUHNA: Kan Pathian kan duhna hi a lian hle mai. Kan hnam hian thil ţha leh Pathian hi awm dun an nih pawh kan hre hlei thei lova,

"A ram leh a felna zawng hmasa rawh u, chung in thil mamawh chu a pe tho ang che u," tih hi kan zir thiam a ţûl hle a. Pathian leh leilung, thil ţha hi ring thar mi rilruah chuan bûkna a awm fo reng a, "Pathian nge i thlan khawvel" tih angin kan ngaihtuah lo thei lova, thil tha zawnga ngaihtuaha han vak vêl deuh te hi, "I bo phah ang e," kan inti mai bawk ţhin. Hmanlai Sap hote pawh kha an hmasawnna tichak lotu chu Kohhranho an ni hle mai an ti a, thil tha thar lo awm tûr kha an Pathian nen inkalh dâwnin an hre tlat zel a ni awm e.

Mihring kawchhung chanchin hmu thiam hmasatu pawh "Pathian i mual pho e," an ti a, Kohhranah an bân a, a thil hriat sawi lo tûrin an dah bo an ti ve alawm. Keini zingah pawh hian Pathian pawi khawih hlauh luatna hi kan hnufum phah ve hle dâwn, mutân hmasa kan sawi tak ai mah khan a khirh zawk âwm hle mai. Kan sakhaw thu dik nen an tang hova, Pathian laka min tihlatu an ni theia rinna chuan hmasâwnna kawng a tiping hle thei dawn. Hetiang rin dan atthlakah hian kan upate thlengin kan tâng ţheuh hial awm e.

Hmanlai sâpho pawh khan leilung chhuahsan ţûla an ngaih tlatna kha chu, harhna ropui tak lo thleng an hlimna chuan leilung hmuhthiamna, chei that châkna lamah a hruai a, hmasawnna ropui tak an neih phah ta e an ti a. Keini pawh hi, thil ţha leh Pathian hi kal dun an ni a, thil ţha leh hnathawh dân dik chuan kan Pathian a chawimawi hle a ni tih kan hriatthiam hun chuan, kan leilunga kan chen dân, Pathian kan an loh luat tuknate hi kan la kalsan ve hun chu a awm ve ang tih beisei ila.

Pathian leh thil ţha neih kawp chu theih loh, a engemaw zawk zawk thlan tur anga kan rilruah a awm ngeizia hi entirna tlem sawi ila.

Hlimen khuaa thlarau ruihna pui a awm lai khân, ka thiannu chu a hlimna khan duh thlan tûr a han pe ta a. "I pasal nge i duh kei?" tiin. Thlan tûr bik hre lo chu khum kiangah chuan a inphiat a inphiat mai a. Lalpa leh ka pasal chu ka duh ve ve si, ka thlan loh zawk chu a bo mai dâwn si a, tih ngaihna ka hre ta love," tih a han sawi ta a. "I pasal chu Pathian ta a ni tho va, Pathian chu thlang mai rawh, i pasal nen i nei kawp mai ang," tiin ka hrilh a, a inhlan leh chuan, "E khai! a han ta duak mai, ka veng uar e," a ti ta a. Thil ṭha kan neih zawng zawng kan Pathian pek a ni tihte hi kan hriatthiam hun a lo la thleng ve zel ang chu maw.

8. PIAN KEN THO Â : Hmasawn tûra min daltute zingah khan hnufum phah rei ber tûr chu, he mutân chilîna hi a ni awm e. Kan piankena ṭo tel a ni tlat a Tho â te pawh hi han biaka min chhang thei zel si, Kawngkhar a kal chhuak thei si lova bang kil lam dap ta mai an ni ṭhin a, kawngka nia an hriat chu a ni lo lam a ni tlat si ang deuh tak hian kan hnam hi kan awm tlat mai a, a khirh hle mai dâwn. Kan duhzâwng te, ṭha nia kan hriatte kan tâna ṭha silo tûr a tam hle dawn. Upa Saichhuman kan hnam a hauhna chu a hau dik awm hlein a lang. 'Aw Mizo hnam, i chêt hret hian nangma pawi a ni i khawih mai thin, naktuka i khawih tûr pawh nangma pawi bawk Tluk loh zawk nuih êu rûk theihna i neih hi khawia i zir nge ni ngai,' a ti a. Kan hna thawh ṭhin hi kan tân ni lovin kan pawi inkhawih mai kan nih thu te a ni a, tluk loh zâwk nuihzabura hmang thei khawpa hnam chapo kan nihziate min lailang hle a, kan duhâm zia leh kan duh tlêm si zia te, huaisen ber si dawizep hle bawk si, engkim hriaa inngaia hriat nei silo kan nih dân te, pianken sual an hau chiam a, siamsual kut pawh ruai ila nangmah

ang siam hi harsa a ti hle law'ng maw? I lem hi han siam dâwn ṭeh, i din thiam dawn em ni? a ti zel a. Kan hnam hi han inchhui chiang ila kan pianken·lamah hian kan sawn chak lohna tûr chu kan lo kawl ṭeuh mai a lo ni a.

Entirnan Tuikuk hnam hnenah, 'Thing ril ban hi tlo tak a ni phun ve rawh u,' ti ila, a tlo chu an ring ngei ang. Mahse mau ban bawk an phun leh dawn a. Chutiang deuh chuan keini pawh hian kan thil ṭha hriat ang hi chu kan khawih mai dawn lo a ni awm e. Pi leh pute aṭanga kan piankenin a man thiam tawk ang *Temporary* deuh lam hna hian kan kut a hruai hle zel mai. Lung In sak chu a tlo ang tih kan hria a, thing tuai hmanga in sak chu kan tih tûrah kan ruat tlat dawn. Kan hnam pianken pumpuiah hian thil tlo, thil ṭha khawihna chî ang hi kan pianpui tel lo reng reng a ang hle a ni.

Tuikukho khawsak rêl vel dân chuan thla thum bâk a huam mang lo va; buh pawh thla thum ei bâk chu zûa sain emaw an tiral reng reng a. Keini chu hun kan hauh rei deuh a, kum khat hisapin *programme* kan siam thei hram a ni. Kum khat ei bak chu Buh pawh neih kan tum lo va, kum tina thar chi thlai pawh kan hlimpui ber a ni a. Kum thum dan leka khaw thar kai erawh chu Sawrkar lokal azârah kan ching ta lo a, a ṭha hle a ni. Pi pute khaw lo siam chu ṭha zawka rawn rem dân lah kan la hre thei chuang meuh lo. Kan lo neih dân te, tha sên leh hah thlak a tam vei nen a thlak dân chu kan la hre thei ta rih lo bawk a.

Chemphai leilet beiho hi kan chanchin a lo mak hle mai. Kum tin lo thar vah a ṭûl ta lo va, mahse kan khua a har ru deuh a ni awm e, lo hal zan tea pa ho kan hlimziate hi kan pumpelh dawn a, kum tina lo duhzâwng kan han thlang vel te hi kan lo hlimpui takmeuh a ni tih

pawh ka hmuh chhuah phah ta a. Tunah chuan pa zawng zawngin ti mai ila, tlâng ram lo kan vat leh ta, kângvâr tuka thlai chi han thlak te hi pumpelh kan phal lo a ni awm hle. Chuvangin tun aṭanga kan hmasawn lehna tûr hi chu kan piankenin a la hmuh phâk ngai loh thil hlir a ni dawn si a, Kan pianken ber kha tho â ang a ni si a, a harsa hle dawn a ni.

9. CHHURA CHENGKEK LO : Chhura hi han kâwm lawk ila, Nâfinga tur i han zawng teh ang. Kan hnam hian kan ṭhatna tûr chu keimahni duh dan leh kan ngaihtuah dan hi chuan a din chhuak zo dawn lo tih rin a har lo a ni, ât lam inang pâtin kan luah a ni a. Nâfinga tih dan tûr i han ngaihtuah teh ang, Nâfinga chuan tihian a kuai kur ang a, a lo mai ang.

Kan aia hnam fing Japan mite emaw angin kan ram hi keimahni zat hian han luah ve ta ṣela engtinnge an luah ang tiin inzawt ila, ram ropui takah an din chhuak mai ang tih chu a rinawm si.

(1) Ram pum awhin tlem tê têin an insem darh ang em?

(2) Châk khai engkim Aizawla lam tho tur siin, ni li kal laia hlaah te an awm hrang ve peih ang em?

(3) Ramri nghet neiin mel thum dan lek lekah an inping dang ve ang em?

(4) Tlang chhip zum, tui awm tawh lohna laiah kher hian khua an rem ve ang em?

(5) Kum tin ram hal chhiain ram thar vâtin lo thar an nei lâwm ve fo ang em?

Heng zawhna tlem kan tarlante hi hnam fing chuan an pumpelh ngei ang tih a rinawm a, in 20 lek te hi khaw chhak kil emaw, thlang kilah emaw awm turin han intîr dawn sela, 'Ka hlawh a tam bik loh chuan Aizawla mi tho engkim la tûr si, ka awm duh bik lo ve,' an ti ṭheuh

mai dawn a ni. Ramri nghet chhungah ram danga thil ti thei lo tûrin an awmna ram chauh hmang turin han khung dawn ila, luipui hlat kawngpui hla si lai ramah kha chuan a awm bîk nih kha an hreh hle dawn bawk a. Tlang pâwng zum sâng lai Motor kawng pawh luh theih lohhaahte tuisik pawh duh tâwk hmuh zawh lohnaah te, khua han siamtir dawn ila an lungngai hle ang.

Kum tin ram hel vâtin thing leh mâu chhiar sên loh kit thluin han bei ve dawn sela an va huphurh dawn em! An lei deh hmin sa kalsan zêl a, luipui kam kawng chho tinrêng kala kum tin a thar beih vêl chu an duh leh lo bawk ang. Motor chhawr chu sawi loh, kar hla tak takah an insem darh ve duh pawh a rinawm lo a, kân ram luah dan hi chu a engamah hi an han chhunzawm a rinawm thei lo a ni.

A nih leh Japan nuai hnih vel bawkin kan ram hi han luah ve ta sela, an tih dan tur âwm tlem tal i han zêldin teh ang

Luipui kiang leh kawngpui bul hi ram chuangtlai awm lova hmun serh vekah an siam a, mi tam tak heng hmunah hian an awm a rinawm a, ram lum leh vawt teh dikin, thlai chin tur bik intukin, heng ram hi hetiang thlai chi luah tur tih te an siam fel diam ang a, tin, lei lam thiam miten lei thûr leh lei hân dân an ekzam leh ang a, a ngeih tûr thlai kha an ching zêl bawk ang. Tichuan ram zimteah mi tam tak an lo khawsa thei ang a, an luah sên rih loh chu rizap ram ngawpuiah an siam rih ang a, sa nu, sa pa ngho nei pui pui an inthlah chhâwntir chiam mai ang. Thing leh mau thawn chhuahna ropui takah an siam rih ang. Hnam fing zawk nuai hnih chuan han luah ve ta sela an mifing *Plan* siam vêltu chuan rampum an thlir ang a, luipui tha tak tak a luang thluah mai tih an hria ang a, Burma-te Pakistan ramah te an luang lut tih an

hmu ang a, an hlim ţan hle ang. Chung luipui ţawng lamah chuan phai kawlh thing leh mâu mamawh sî te an awm tih a ngaihtuah leh ang a, rampum chu thing leh mâua khat a lo ni sî dawn a, chhiah dang siam lo pawhin thing leh mâu ngawta sawrkar din theih a inring hial ang.

Hun ngai dik taka tuifûr lokal dân te, fûr leh ţhal a tawk chauha hun an insiam felziate an hria ang a, an lawm em em ang. Lei chhung thil pawh chhuah tur tam tak a awm ve ang tia rinna an nei ang. Chutiang lam la khawih lo pawhin luipui lian tak, Tuiruang te hman tur a awm avangin luipui chhawr dân turte an ngaihtuah hmasain a rinawm. Ramri bulah hmun pawimawh tak an han siam ang a, chung luipui phurh thil hlu chuan ram dang an han dâwrna dawn a, kawngpui leh luipui chhawr theih lohna ram hi chu mihringin an luah loh mai a rinawm. Sawrkarin khua atana a pawm chin kha chu kawngpuiin an pawhtir ngei bawk ang. Tin, Aizawl hmar lam leh khawthlang lamah leilet siam tûr tam tak a awm thei tih an hria ang a, leh tuikhuaha lo siam theih tûr zozai chuan an ram ei leh bar a tum zo dawn tih an hmu chhuak mai bawk ang. Kum rei loteah ram hausa leh hmasawn berah an insiam ngei ang tih hi a rinawm a ni.

Heng thu tlemtê atang pawh hian kan ram zir loh ni lovin, a luah dan leh hman dan kan thiam loh vang a ang zawk hle a ni.

10. PACHHE KUMTIAM LEH CHAN TAWK KHAWREL: He thupui *heading* hian kan hmasawnna tûrah awmzia a nei hle mai, kal pelh pawh huphurh awm tak a ni. Pachhe kum tiam leh chantawk khawrel inkârah hian livir lâk ang deuhin kan hnam hi kan awm a lo ni a. Pa chhe kum tiam chuan hlim takin 'Nakkum chu' tiin min han tho ngei a, chantawk khawrêlah kan va innghat lungawi

leh a, he livir ropui tak hian kan hnam chu a la a, chhuahna dan kan hmuh thiam a ṭul hle mai.

Pachhe kum tiam hi kan Mizo upate hman dân pawhin a ṭha vak lo. Neih inringa nei chuang ta si lo sawina a ni ber a, mahse kan Mizo zingah chuan hma lama thil tha malsawmna beiseina kawng kan neih ve chhun a ni a, la bo ta ila chu ṭha lo tak tûr a ni, hma lam beiseina nei lo hnam kan lo ni dâwn si a.

Israel-te zingah hma lam beiseina hi a tam zual a, an hnam pawhin a hlimpuiin a nawmsak phah hle mai. Beiseina ropui nei hnamte hi chu hnam hlim an ni ṭhin. Tin, anni beisei tak phei hi chu Lal Mesia ni ropui chu a ni ṭhin He an beiseina hi la bo ta ila Israel chu a saruak hle ang

Tin, chantawka khua pawh hi hnam mawlte tlûk luhna chu a ni ve fo reng a, vanduai thuahte leh kan hlawhchhamna tinrengah kan thawh dân a dik lo emaw, kan tum dân a fel lo emaw a ni ang tia mahni inmawhchhiat ai chuan, chan tawk khawrêl hêlna awm lo chu, kan chungah a lo tlaa'n kan puh mai a, nei lo tûra khaw rêl, rethei tûra khawrêlsak angin inhnem lungawi nan kan hmang leh thin a ni a.

He kawl pahnih kan khak tuak dân chu, kum bula vahsân kan han lâk dâwn hi chuan, 'Kumin chu ka lo pawm a ṭha viau, ranhual hnung ka zui a,' ka ti a, neih tam deuh inringin hlim tak leh phur takin lo kan han vat ṭhin a. Pawl tlâkah chuan engmah vakin kan lo hausa chuang ta ṭhin lova, a nei lo tûr mi zawng, mau ri rawlh mai si kan lo lam chu a hmin te a chhia emaw a lo ni zêl a, a nei lo tûr mia chantawk khuain a rêl hnanah kan inngai leh a, chantawk khaw rêl zau puiah chuan kan han chêng leh rih ṭhin.

Hetiang hlir hian kum tam kan hmang ṭhin a lo ni a, beiseina hlimawm tak neiin vahsân kan han la a, beidawng takin kum tawpah chuan chantawk khuarelah bawk kan cheng leh ta ṭhin. Livir lâk kual lâk kual mai hi kan ang hle a ni.

He kawlah hian pa tam tak chu kan tâng tlat mai. Engtinnge kan chhuah theih ang tih hi ngaihtuah ṭul tak a ni. Heti zâwng hian pumpelh theih a ni awm e:-

(1) Miin hna puitlin hun awm chi a thawh chuan a hun a tlai emaw a hnathawh kha a lo puitlin hunah hausa, pa neinung, tih hi a lo kai ta ṭhin a ni, kum tin hlawk taka huan thlai a lo sêng theih chuan Pa chhe kum tiam leh chantawk khua khân a lo rêl pha tawh lova, pachhiat retheih khawrêla ruat ṭhin lak aṭang khan a lo chhuak dawn ta a ni.

(2) Lehkha zir pawh kum tin pawl an sawn sâng zel a, B.A-te an lo ni a, thil sâng hna leh hnathawh sâng lam kha kum tin an pan avangin he kawlah hian an tang lo a ni.

(3) Leilet siamtu te, no nei pung zêl thei vulhtu te, sumdawnna pung zêl thei beitute pawh he kawl ata hi chhuah hun a awm thei bawk.

Hetiang hna puitling thei thawk si lova hmasawn zel lo inring ve mai chu, mahni inbum Bible sawi ang deuh hi kan lo ni a. Hna ṭhang thei leh hma min sawntir thei kan thawhin chhungkua khan pan lam a lo nei chauh a lo ni. He kan thu sawi lai hi mahni pawh intelh vein tim lo takin hrilhfiah ta ila, a lungawi loh thlak zia chu kan hre mai ang.

Mite hi an hnathawh leh anmahni hi lak hran theih a lo ni hauh lo mai a, hna ṭha thawk kha Pa ṭha a lo ni a; hna ve hrim hrim, puitlin tih pawh awm chuang hauh lo tûr thawktu chu, a hna ang bawk chuan mihring ve

hrim hrim a ni lo thei lova, pa chhe kum tiam leh chantawk khawrêl livirin a la a, tui lian khangbung sêp angin an fâwn vel kumkhua dâwn a ni. Hna ţha leh thil ţha bul ţan ngam hi a va hun ta em!

11. KAN RAM HLUT DAN INTLUK LO: Kan ram pum hi han ngaihtuahin a hlut dan hi a intluk lo va, leilung vanduai lai a awm tih pawh a lang thei nghal a, leilung malsawmna dawn lai a awm tih pawh hriat theih tak a ni. Tin ram hlut dan intluk lo hi Division li-a rin phel theih a niin ka hria a. Kan awmna in hlawkna min pek theih dante hi keimah ngei leilung *area* hrang hmun thuma ka awm tawhna chuan min hriat chiantir a, chuvangin kan ram hi Area li-ah ţhen theih a ni. Hetiangin:-

(1) Leilet ram ni si, kawngpui awm si, luipui chakna chhawr theih si te.
(2) River Area, luipui chauh chhawr thei te.
(3) Engine Area, motor kawng chauh nei te.
(4) Nghawngkawl Area, chhipa phurhna ram.

He Division-a ţhen hian kan ram chu a rut kim vek a ni. He leilung semna hi hmasawn tum tan hriat ţûl berte an ni. Kan duhthusamna te, neih kan beisei theih thil tamtak te hi, kan rilrua bul nei ni lovin kan chenna Area khan min siamsak zawk a lo ni a, Aizawl aţanga ni hnih kal khaw thlang Bâwlte-a ka awm lai aţanga ka inchhui zêlin, kan awmna ram zir dan a thuin rilru kan lo pu a ni tih ka hmu chhuak chiang hle mai a.

Bâwltea buhfai awm hle hle phur chhuaka Aizawl kal ţhin ka ni a, ka beiseina sâng ber pawh kawr pakhat lei theih hram chauh a ni. Aizawl bul Hlimenah ka awm hnu chuan Bazar sumdawnna tinreng beih ve phâk a lo ni a, Sikul ţhate a awm bawk si a, ka fate chuan matric-te lai an pass thei a. Sawrkar hnate an thawk ta hial a, kei pawh chu

Lalte ai mahin rangva in sa hmasa theiah ka lo ṭang ta a. Bâwltêah khan la awm ila engnge ka nih ang aw ka chhûtin, Hlimena kan nihna ang chu kan phâk lovang tih chu ni êng tluka fiah hi ni hian ka hre mai a. Hlimen aṭangin kawngpui dungah leilet ram zau Bilkhawthlirah ka insawn leh ta a. Home Minister Dr. Katju lo zin chu Leilet khawl ropui tak kan lo dil ta a, kan beisei ang chu pekin awm ta ni ila, kan din hmun chu a sang dâwn na ngei tih a lang thei. Lungkelha hmun Hlimen-in a tlin loh tûr chu Bilkhawthlir chuan a lo pe thei a ni.

A nih leh kan ram khawi lai lai te hi nge hmasawnna rem chu ni ang? He leilung semna hi a pawimawh em em dawn. Mizo kan ni ṭheuh chung hian leilung vanduai lai a chengte leh hmun dik lai a chengte chu kan thlahte awm dân tûr a inthlau hle dâwn a ni. Hmun dik laiah i thlahte i dah chuan mal i sawm a ni mai a, Ram dik lo laia i seilentir chuan, anchhia i lawh a ni mai bawk dawn a ni.

Kan ramah mipuiin hma an sawn ṭhat ber theihna hmun chu khawi lai hi nge ni?

(1) Leilet hmun ni si, kawngpui khawl kawng nei si, lawng kawng hmang thei bawk si lai kha *first class* a ni.
(2) Lawngleng kawng nei si, khawl kawng nena rut kawp thei ram kha *second class* a ni dawn.
(3) Khawl kawng awm, *Engine* chakna hmang thei kha *Third class* an ni ang.
(4) Area lina hi, phurhna ram nghawngkawl Area a lo ni leh a. Hmasawnna hi a tam ber chu leilung dânah a lo awm zawk a ni; leilung dan hi tihdanglam rual a ni si lo va. Hmasawn tum tan chuan hmuh thiam tum hram tur a ni.

Heng hmasawnna inang lo tûr mipui kan sawi tak te hi an chenna khua thil tha mi te hmasawn tir thei pahnih pathum te chunga innghat an nih hlawm hi. An chenna ram zir ang zêlin an hmasawnna a cho zêl ţheuh ang.

12. RAM LEH A CHENGTE INZAWM NGHEHZIA: Hei hi bu bung pawimawh ber a ni. Hnam tinin mahni ram ţheuh kan ngaihnatzia hi a thuk hle a ni. Kan sap hote pawh hian an ram England chu an ngaisang a, fa hring tûr pawhin India-ah ni lovin an ramah kher an hawng nia! Keini Mizo pawhin ram danga kan awmin kan ram hi kan han ngai ve êm êm bawk ţhin a. Kan ramah pawh mahni khaw bîk te, mahni kawtkai bik lai te chu kan nunna thu ril nen inzawm ta hial emaw tih tûrin kan hung chhûng kan han luhin kan rilru a hlimin kan ngaih a ngam ta chiah ţhin a nih hi. Pu Suakliana hla-in 'Lei hi Lalpa i thil thlawn pêk hmasa a ni,' a lo ti reng a ni.

Hman lai Israel-te pawh hian Pathian hminga ţhumvawr meuhin ram an lo insem hi an lo tifûh hle a ni. An ţhumvawr ina a tlûkpuina lai ram kha an ro chan hlu ber angah an ngai ta a, chu an leilung pêla thihna tuar chu an duh lova, ram thiang lo an ti mai a, an ruh ro lam pawh an inpantir zel a. Chhûngkaw ram bîk te, hnam pum ramte fel takin an inrem a, an ram leh an mahni kha lak hran theih a ni lo; an ram kha an ngaina em em a, 'Aw Jerusalem, ka theihnghilh che chuan ka lei hi ka dangah bet tlat rawh se,' an ti a. Chu an ram bikah lo chuan an Jehova pawh be pawp lo tûrah an inngai hial a ni.

Leilung min hîpna dân hian chu kan ramah chuan min hîp bet zo hle mai ţheuh va. Hnam hlim leh hnam taima din chhuak tûrin, kan chenna ram kha insiam fel a ţul êm êm dâwn a ni. Vakvai hnam nih loh kan tûm a ţûl

em em dawn. Vakvai hnam nih loh kan tum chuan kan ramah hian insiam rem fel ve ila, pi/pute vahvaihna khua a rei ta. "I mikhualna ram hi i thlah te tan ka pe nghet ang che," he mi Abrahama hnena Lalpa duhsakna hi han ngaihtuah ila, leilung hi mihring tan a ropuizia a lo lang thei a. Keini pawh hi tuna kan ram kan luah dân hi chu mikhual ang emaw, vakvai ang emawin kan awm a ni ber a. Chuvângin hmasawn turin kan neih dân hi siam fel hmasak ber mi a ni.

A nih engtinnge kan tihṭhat theih zâwk ang? He zawhna hi han chhang ta ila, hetiangin:-

(1) Mimal hnênah nghet tûrin ram kan pe ang.
(2) Ram kha chi thum lai a lo ni dâwn, ram zawl, awihpang leh lui bul leh kawng pui bul te.
(3) Heng ram hlut dân intluk loh ang hian lei chhiah chawi pawh rem tûr a ni ang.
(4) Heng leilung chi hrangah hian mi pakhatin a neih kawp phal theih ni se a tha zawk ang.
(5) Sawrkâr in huan nghet leh leilung nghet a pek kha a puang chhuak tûr a ni.

Hetiang lei neih dân thar hian kan ram hi han in hruai chhin ta ila, kum rei lo deuhah pawh a hlutzia kan hmu chhuak ve ngei chuan ka ring. Thing leh mau thawn chhuah theihna tûr ram chu kan ngah ve hle hi. Kan lui neihte hi lui ṭha tak a ni hlawm si a, khawsak nâna kan mamawh pawh kan neih tam theih zâwk ka ring. Leilung nghet neia nunna lo hụm ṭhang kan nih hnu chuan tuna kan tih dân hian kum tin ram ṭhehah lo nambar han pawt leh dâwn ila, khualtelem thawmhnaw lekah kan ngai mai lawng maw?

Hetiang dan thar hi sawrkarin han puang ta sela, mi tam tak chuan an duh lo mai thei a. Ṭha zawk ngaihtuah

mite chuan an duh ngei ang a, khawi lai hi nge ka thlan ang tia an inngaihtuahna mai pawhin finna a pe hle ang. Tin, he ram nghet neihna dan hian hlawkna engnge min pêk ang?

(1) Lei hmun dik lai min tihria ang. Ram zawng zawng hi a inang lo va, khawpui kiangte chu ram naran ai chuan a hlu hle dawn si a, kan huan thlai khan man a man phawt dâwn a, hmun dik lai chu thlan fûh hrâm kan tum dawn a ni.

(2) Min titaima bawk ang. Kan ram bîk kha kan chei ṭhat a, a thil tote kan tihṭhat chuan kan fate mal kan sâwm a lo ni dawn a, hralh leh lo duh ta ila a man tam phah dawn a, chuvangin thing ṭha bik te, thlai man nei tûr te hlir chin kan duh ang a, kan thahrui ṭha ber leh kan hun neih tam berin kan ram kha chei ṭhat kan tum ngei dawn a ni.

(3) Pêm hmang hnam kan nihna hi a tireh bawk ang. Lung lum lum pâtêk bawm hman loh anga kan insawn zel avangin, kum tina kan eizawnna sawn vel hian hah rimtawngna min siam a. Hah ber si thawk chhuak tlêm hle si kan lo nih phah ta. Hetianga hmun ngheta eizawn dan kan lo thiam hi chuan pêm hi chu Sawrkar hnathawkte tih âwm chauhah kan la ngai mai ang.

(4) Rilru nghet kan dawn phah ang. Kan hnathawh leh kan rilru hi lâk hran theih a ni mang lo hle, kan hnathawh bak hi chu rilru pawh kan nei lo hle bawk a.

Miin hna nghet a thawh chuan rilru nghet a nei nge nge dawn a ni. Hna zâm ral vel mai mai kan thawk bawk a, thil ṭha bul kan ṭan apiangin hlawhtlinna thlen hmain kan tizuih ral duh hle hi hna nghet kan thawh ngai loh vang a ang hle.

(5) Kan fate kan hnu rawn rochungtute tan changkânna a ni bawk ang. Kan hnathawh hian nakkuma mi tûr atan awlsam zâwkna min pe thei lo va, kan fate hnenah pawh, "Kan bei nasa tawh em a, i tan chuan a awlsam deuh tawh ang" tiin, thuro kan chhiah thei hek lo, a bul ṭantu kan ni vek mai hi a reh theiin a rinawm.

Israel ânchhia pakhat chu, "I pâ hnathawhin pui che suh se," tih a ni a, anchhe sang pawl taka an ngaih a ni. Mizote chu nu leh pa hnathawh leh an thiltih kan chhawr zuina hi a tlem em em mai a, chhungkaw leilung bikah hna kan thawh chuan kan fate chuan an chhunzawm thei ang a, an changkang deuh ngei chuan ka ring.

America tlangvalho pawh kha pi pu hnathawh chhun zawm lovin a bulah ṭan ve kum tin mai sela eng an ang bik vak lo mai thei.

(6)Hun kal zelin min ṭanpui ve theihna kawng a awm bawk ang.

Hna rem ṭhat chu fur leh ṭhal, nipui, thlasik te hian kan hlawkna a rawn chhuahpui ve fo thei dawn a, kum thuma (3) puitling mi te, kum lia puitling mi te, kum 10 a chhawr theih tûrte kha kan lei nghetah chuan kan dah ngei dawn a, kum 5 hun te, kum 10 hun te lo her chhuak khan kan hlawkna a rawn her chhuak ve tawh dawn a ni. Luipui kama kan thing huan leh mau huante khan tuifur lokal chu hlawk takin an lo hip ang a, keini a neituin kan ngaihtuah zui yak a ngai lo vang. Nupui fanau te kan lawm vel mai mai laite pawhin kan thlai khan pan lam an lo nei ngar ngar dawn. Chuvangin hun inher khan kan hlawkna a rawn sin tel ve tawh ang.

13.. KAN RAM INBUATSAIH DAN TUR: (1) Kan lungawina hniam lutuk hi tihreh a ṭûl hmasa ber a ni.

Kan hnam hmasawntir turin kan rualawhna mit tih menhmasak a ţûl ber a, thil ţha tling lovah kan lung a awi theih miau chuan hmasawn teh lul dawn hek lo, tuna kan tih dânah kan lungawi loh hun hi hma kan sawn ve hun tûr chu a ni ang. Chuti ni se kan eizawn dan te, kan nitin khawsakna ţheuh te hi engmah lo a nih zia hi sawi ţûl ber a lo ni ang, a ţhat tawk lohna sawi thiamtu kan mamawh hle tihna a ni. Ţha zawk kawhhmuh tûr hre si lo va, kan nih lohna kan ţhat tawk lohna sawi chiam chiam chu a ţûl lemlo ang a, thil ţha zawk zawng a, hnam kan infuih dawn chuan zawn tûr kha sawi theitu nih leh a ngai hle reng a ni.

(2) Hmasawn min châktirtu atâna kan chapona rem takin sawrkarin hming ropui engemaw pêk dan nei sela a tha bawk ang.

British sawrkârah pawh "Lord a kai e" te an inti a, mi fel ten an felna anga sawrkar chawimawi an hlawh a, a ţha hle kan ti ang a.

Japan-te pawh loneitu ropuite chu sawrkâr hna lian thawktute ai mahin an lal chuan ţhutna *chair* sâng a pe tur a ni, an ti a. A zahder thiamna chu kut hnathawktu tân ropui tak a lo ni a, a thahrui a fuih zo hle tûr a ni.

Keini pawh kut hnathawk emaw, huan thlaia pawisa hmuhna nghet tawka chhungkua enkawl zote chu mi ropui nihna kai vena han awm sela, amah vanga kan ram hi ding a ni tihna ang deuh, sawrkâr ţhiana vuah nihna chuh ve phâk infuihna dan nei ve ila a ţha tâwk ang. S.V. te an khawpui len kawrah bel sela, 'Sap Bangalow a luah thei' tihte kawl bawk sela, kan Mizo pa te phûr zâwng tak a ni mai thei ang

(3) Community Project hruaitu ten thil tam takin min kaihhruai an tum tawh ţhin. Kan ram hmun khawiah mah,

hmasawnna lang tham kutthlakna tling chu an la din chhuak thei lem lo va. An thawh dan pakhat ṭha ka tih hle a awm a, mimal pakhat pawhin kaihhruai hram a, ṭanpui leh enkawl bik neih a ni.

Mizo chu, kan tlukpui ni ve mai ṭhina kan hriatten hmasawnna ropui an han neih meuh chuan kan thîk ve in, "enge ni vei ka va siam ve dawn em" kan ti ta chauh ṭhin a ni, pa hnathawk thiam deuhte zawng zawng chu kan hna chuan Sawrkar zawm phâk ve vek sela chawimawi tlaka hna thawkte a hriat theih nan. Eizawn dan ṭha zawk kan chhar fuh hma theih nan pa thil thar zawng mite hi sawrkarin an tha chu pawisa emaw thuin emaw ṭanpui sela a ṭha bawk ang. Kan lo neih dan ve hi chu tihṭhat ngaihna a awm si lova, kan retheih puiin kan retheihna hnar a ni reng dawn si a.

(4) Kan ram leilung kan hman ṭhin hi Sawrkarin dan chithumin vawng sela, lei hlu ber leh a dawttu second class-te han siam sela, a chi thumna chu Temporary-ah ngai ila, sawrkar hluihlâwn ramah dah tlat mai ila, tlang ram lo nei mi, chemtum leh meichhher nena bei hote luah mai rihah ngai mai ila, hmasawn theihna thawk tute, Leilet tu te, thing leh mau huan siam tute, huan thlai man nei phun tute, Sangha dil lian siam thiamte, hmasawnnain a kaih harh theih hunah second class-a ngaih niin mihring zingah an la ṭûl zel ang.

(5) Ram ṭhen tê lutuk hi tihbo bawk tur a ni; kan tihbo loh chuan rin aia thûkin kawng a dal ngei dawn, thuneihna tawp ber an kawl ṭheuh si a. Inthlanna bial then bak hi chu V/C ram ṭhenna dan hi awm lo tur a ni. Hman pum rilru kan pu thei lawk dawn lo, khaw bik rilru a ni fo dawn. Kan kalna apiang kan khua kan ram ni thei sela hma sawn turin min pui thei hle ang.

(6) Tuikhuah leh kawrte dâwl zawla ram tlo siamna dan hman bawk a ṭha ang. Kan ram hi mual dung zêl kan zuia, a ruam lai kawrdung leiṭha luankhawmna kha kan bengkhawn lo va, ramah kan ngai hek lo, kawrte dâwl leh tuikhuah dinna ram zâwl ṭha siam nan kan ram hi a ṭha em em hlawm si a, chu lei hman dan thar chu, Sawrkâr hotuten an hriatpui zel ang a, hlawhtlinna hnar pakhat chu a lo la ni ve thei ngei ang.

Ram hman dân ngaia hman rengna hi mite pawhin an ti danglam a, tuikhuah emaw, laih zawl emaw tein an ti a, keini pawhin kan ram hmân dan hi kantihdang lam ve loh chuan hmasawnna engmah kan dawng phâk chuang lo vang.

LEILUNG KAWH HMUHNA SAM

Upa Saichhuma

1. *Ka mi te u, ngaithla teh u, ka hrilhfiah dawn che u hi, Israel mite Kanan ram an luh khan ka rophum rûk ka hawnsak a,*
2. *Tangka leh rangkachak chu a phawrh chhuah dan leh a tihtui dan chenin ka hrilh vek a ni*
3. *Thil hlute chu misualin an lak mai loh nan ka thup ngun bik a, tih takzeta zawngtute chu ka hawnsak ṭhin*
4. *Leilung dâna malsâwmna ka lo rîn luhte chu ka zial kir mai lo a, dap chhuak thiam an awm pawhin ka chhuhsak ngai hek lo.*
5. *A siamtu kei hre lote pawhin tlang lian pui pui chhûng ami an phawrh chhuah ṭhin hi*
6. *Nangni ka hming hretute hi chuan ka rophum ruk chu phawrh ve thiam teh ula aw, min va chawimawi hasa dawn em!*

7. *Thilṭha ka dah ruk dân ka hrilh mai dâwn che u em ni ang aw? A hrana malsawm sak reng in ngai lo vang.*
8. *In leilung hmu fiah turin, in pianken mitkalh hi ka her dik mai dawn a ni.*
9. *Ka malsawmna dâwng tûra in finna tihsân hmasak a ṭûl si a, mi â kuta malsâwmna tam tak kawltir chu a rem si lova.*
10. *In finna sân ang zêla malsâwm in ni dâwn tih pawh lo inhria ula.*
11. *Amaherawhchu in ram leilung avang chuan tuman lawmthu min la hrilh ngai hauh lo a ni.*
12. *"Kan ram a chhe em," in ti a, ram nei chhe berah in inngaiin in vui ṭhin a ni.*
13. *Ka kut hi themthiam lo chan in chantir a, siam thiam lo hi min ti em em mai niin ka hria a.*
14. *Ka thiamna hi tlêmin ka han sawi ve teh ang, ngaithla teh u.*
15. *In pianken din chhuaktuin, in chênna tûr taka ka dah in ni a.*
16. *Ramzawl aiin tlâng chhipah in lawn zêl hi lawn zêlna tûrin lo tipawng lo ila, nuam in ti dawn tawp lo a sin.*
17. *Chu lo pawh chhim leh hmar hawiin tlangte ka tithlur a, chhuah chhawng leh tlak dêng awmin, Ni hmu thei veka ka siam hi ngaihtuah teh u, a ṭha hle a nia!*
18. *Burma ram hawi khian thlur ta sela in ram tiat ve hi ni hmu lo dâm lam a ni vek mai tûr a sin!*
19. *Chu lo pawh ram dang hausakna te in lak luh theih nan tui chhim luang leh hmar luangin ka rin dik sak che u a, nghate manna tûr chenin ka buatsaihsak vek che u a ni.*
20. *'In luipuite avangin tuman lawmthu min hrilh ngai hek lo,' tuilianin a dan che u phei chuan anchhia min lawh phah ṭhelh ṭhin a ni.*

21. *Luipui malsawmna chu in kawmserh a, a hnai a aw*
hrehin, in tawm chhohsan leh vek nghal a.

22. *Tlang pawngte chu boruak chi hrang hrang ka fênt*
a, zo leh phai in hman kawp theih nan inhnaih tê têi
ka hun khâwmsak che u hi chhui teh u, a ṭha hlê a nu

23. *Chu lo pawh tuifur malsawmna ka khumtîr a, misu*
deuh lote pawh kât sak bik lovin ram pum chu tuifur
ka tuam ṭhin hi.

24. *Chu malsawm ruahpui chu a hun dik takah, thlas*
ang bawkin ka thlentir a, in hmeichhe â deuh te paw
in an hre thiam a, khua la ṭhal hle mah se, ba chite c
phurh chhuah leh mai ṭhin hi.

25. *Tuifur hlutzia pawh in chhut ngun duh si lo va, in tu*
ruah chuang a tam hle lehnghal. Ruah chuang ka surt
lova a dawhna in neih tlem avang a ni zawk e.

26. *Ram ṭhenkhat tuifur ka seng kiansakte chu a ût thi*
thual mai a ni. Fur leh ṭhalte hi ka thu thuin ka de
thei a ni tih hria ula.

27. *Min chawimawi lo fahran a, "Kan ram a chhe êm*
tih hi zawng fimkhur lo takin lo sawi mai mai ng
tawh s'u khai.

28. *Ka duh chuan Sahara thlalêr anga kum thum dana ru*
sur phoh phoh khu ka han tawl chho mai tûr a nia

29. *In ram ka tihhausakzia hi kan sawi kai teh zêl ang. Chh*
chaw zâwng mi an ṭin a, zân a zawng ṃi an vak chhuak

30. *"Chhûna zâwng miten min lo chhar fai khalh a," t*
ka hnenah thubuai sawi an [illegible]wm ngai hauh lo a n.

31. *A zung fêp mi te, a pil k[illegible]mi te, a pâr tlan m*
chenin tlai khawpin an la`hmu zel a nih hi.

32. *Lẹi rap hauh ḷova ei khawp hmu theite leh, lei chhu*
hlira tlai tâwk hmu theite hi an tam teh a ṇia!

33. *Tui chhunga cheng mit khap ve lo ten ei ṭûr an hmu*
sahuai aṭanga thereng chenin, thlifim ngawta ka cha

thlaite hi an ṭhahnem tham hle a ni

34. *Ka taimâkzia hi kan sawi zêl teh ang Ni thum chauh daih tûr nunna ka tun din hnem peihzia hi. Khuavang dâr chenin, enamel hloin ka ṭial biai peih hi.*

35. *Rannung khaw luma keuva khaw vawta thi leh mai tûr leh, pangpâr ni khat chauh daih tûr ka buatsaih peihzia te hi.*

36. *Nangni in tûk leh zân kawng pawh siam tha peih mang lo hian, "Pathian anna ka pu e" in ti fo ṭhin a, chanchin inchhût dun ta ila kan inanna chu tlemte a ni lawng maw?*

37. *Van zaupuia Arsiho inti buai lova her vêlte khi han ngaihtuah teh u, ka finnaa siam vek a ni a*

38. *"Kan pa Pathian engkimtitheia'n a fa atan min sâwm e," in ti a, a lawmawm hle a ni.*

39. *In Hmui leh Herâwt pawh ṭha zâwkin in thlâk thiam hauh si lo va, "Engkimtitheia fa ka ni e" in ti si a, kan inchhun lo pafa em a lawm le!*

40. *Tlâng sângte chu lei ṭhain ka khuh vek lo va, sathâr leh saza te chanvo atan chheh hran a ni a.*

41. *Hmun ṭhen khatah Lungpui pawntote in hmu ang, min dem lem suh u, kaw hreuh ve thei lote kulh tûr a ni ve dawn.*

42. *Khâm chhawrdawh lungpuk te pawh awm mah se ngaithiam ula, lehlinga uai ṭulte tân a rem chang hle a ni.*

43. *Awle tun chinah chuan in leilung aṭangin ka inpuang dâwn lo, in ei zawnna leilungah chengin kan ko ei ang che u.*

44. *Ka finna leh ka remhriatna ka hawnsak ang che u a, in eizawnna leilungah hian ka hmêl in hmu thei fo tawh ang.*

45. *Eden huan ânchhia kha ka rawn sût mek a ni, awlsam taka ei hmuh dân ka siampui dâwn a che u.*
46. *Leilunga malsawmna ka dah dân hi Jakob Israela chuan a hre thiam a, chumi enzawnin a fate pawh mal a sawm kha*
47. *Ni leh thlate an chanvo ka siamsak lai khan in leilungte hi ka lo dah dik tawh a, in mit a kalh deuha in hmu thiam lo mai a ni.*
48. *Kum za tam tak in lo veivir ta a, mahse hneh takin kan zialkir dâwn che u, sual leh tha pawh hre hrang thei lo khawpin in mit a thim bawk si nen.*
49. *Ka awmna lam nia in hriat pawh hi ka hum hlui a ni zêl mai. Ka awm lohna nia in rin lamah hian min zawng ula min hmu hma zawk mai thei a ni.*
50. *Leilung vanduai lai atangte hian ka malsawmna in au thin a, keimah leh keimah mi inbawhchhiattir tum pawh in ang e.*
51. *Malsawmtu Pathian ka nih hriain, min koh chu in taima hle mai a, ka malsawm theih lohna lai atang te hian min ko a lo ni thin a.*
52. *Lei ram zâwl laiah khan lo ding ula, in thlai chi nen min lo nghak teh mah u, malsawmna tam tak nen ka lo luang mai ang.*
53. *April nipui thal sen vung atanga i bâl khur lo awmpui peihtu leh fur tluana i be ngula tang peih ka nih hi*
54. *Chawngzawng ke pên chelhzui zêltu ka ni bawk a, in petekin min khak fuh palh pawh hian mal ka sawm hman zêl che uin ka inhria a. Min khak fuh zawng hian in petek lo hrim hrim a ni zawk e.*
55. *In mi kohna aw hria hian in hrui zawlah fângrawnga to pawh hnial lovin ka rawn inbuatsaih thin a.*
56. *Chhuah lama min koa ka hriatte hian, tlâk lamah in lo insuan leh thin a.*

57. *Malsawm che u tum lo pawh ka ni lo va, in insuan zing em a, ka sawm hman ngang lo che u a ni. Min lo ngai thiam mai teh u.*
58. *Pangngai renga awm ṭhin ka lo ni si a, nangni in danglam zing si a, ka kut rawih in tum dân hi ka thahrui neih thiam lohna zawng tak a ni*
59. *Kum tina hna thar bei tûra inkaih ṭhiat hi in policy a lo ni a, in hla thu "Ka zâm ral mai awm e tlang bawmin," in tihte hi in chanchin sawitu a lo nih hi*
60. *Ka ṭan ve thiam zawnga in ram luahpui che u hi ka châk hle a ni. Ka kut chu hmang thiam ula, ka âwl thei deuh vek ang che u.*
61. *Ka remruat hmang thiamte chuan mi pakhatin tam tak an thawhkep thei a, nang ni zawng naupang nen lama in feh chhuah pawhin ei khawp in ngah si lo*
62. *Mi chhawr dan thiam ve ula, tuifûr leh khawthâl kan kuai buk ang a, in ta tûr chu a rawn herpui ve ṭeuh mai dawn a ni.*
63. *Hnam hah ber si thawk chhuak tlem ber si in nih hi, in ko thlâktir che u ka duh hle a ni.*
64. *Insuan insuan lovin ṭona mualah khan ṭhangkhat lian tal min lo nghak teh u, malsâwm ṭhintu ka nih chu in hre mai ang.*
65. *In eizawnna leilung aṭanga in hmuh leh in hmel hriat hi a va châkawm em! In leilung aṭang hian ka hmel han hmu thei ula in hlim em em ang.*
66. *Biak Ina ka hmel in hmuh tumna hun hi rei lote a ni si a, in vahsân lâk lai ni, hlo thlawh hun leh in ṭokai haina tinrengah hian ka hmel hmuh tum ula, inpuan ka chak hle a ni*
67. *In leilungte in deh dang lam leh in luipuite in khuahdin pawh ka phal vek che u a ni. Lei te, tuite in thu thua in dah ve thiam hunah pafa inang kan ni deuh chauh ang*

BUNG 2

LEILET LEH MIZO PA

1. SAWI HAWNNA: He lehkhabu kan buatsaih hi tlemtê mah ni se, kan hnamin a beih ṭan mêk tur a nih avangin kum 30 chhung laia ka leilung deh vel dan leh, tui te khuap thina ka thahrui leh ka hun neih zawng zawng ka lo hman tawhnate chuan hriat dan leh ngaihdan min pe a, ka thawhrimna aṭanga ka thil hriat chiante chu pa taima te, leilung deh hminsa, fate rochuntir duh vete tân ṭanpuina a nih beiseiin ka han ziak a ni e

Tin, kan ram hian lo bik neih thu te, leilung engemaw tiata zau mahni puala neih thute kan hotute pawhin an sawi ta deuhin ka hria a, chutianga ram neih nghehnaah kan hnam a kal luh hun chuan ṭanpuitu ṭha tak a nih ka beisei bawk a. Tin, kan ram kan luah dan hi a mak em mai a, ram kan hman dan dik lo hi kan hmuh chhuah ran phahna pawh a nih ka beisei tel bawk a ni. Khawvel pumah kan tih anga ti hi mi an awm mang lo a ni. Tlawng hnâra Mongolian suak tlemte hian kan ngawte hi chemtuma samin meichher nen kan bei ṭhin a lo ni a, ram tihchhiat theihna (power) sâng berin kan ti ṭhin a lo ni a, kan ram a ṭha ema kan tichhe seng lo chauh a lo ni. Chuvângin kan fateho hian ram hnam dan ṭha zawk an dapchhuah phah mahna tih beisei tel a ni bawk. Leilung kawhhmuhna Sâm kan ziak tawh chu College naupangho Vernacular atana an lo chhut tel ve ṭawh kha. Chumiina min zirtir a tum chu, hrilhfiahna bu ang a ni a, chumi Sâm-ah chuan "Lui te, tui te, in thu thua in dah thiam hunah pafa inang kan ni deuh chauh ang, in Hmui leh Herâwt pawh ṭha zâwka thlâk

thiam si lovin, Engkimtitheia fa in inchhâl si hi a remchang love, pafa inchhûn lo tak kan nih hi" tih te a awm a. "In hnam chu ka malsâwmna nen ka han kawm tawh ang che u a, ram dang hausakna ka rawn thlâk dawn a ni lova, in leilung hmufiah tûrin in pianken mitkalh ka her dik mai dawn a ni e," tihte a nih nual kha Kan leilung hman dan hi rin aiin a veivir thei a lo ni a, nasa fêta inlamlet a tul a ni. Han *repair* ṭha hlek tûr kan ni lo va, lehlin thawk a ṭûl a ni tih kan hriat phah beisei a ni bawk.

Tin, Council hotute hian pass nghetin ram mi a p chhuak ve sela a ṭha ang kan ti a, that chu a tha ngei ang a, mahse chu ram kan hming nena inzawm saw kut aṭanga kan dawn chu lawm taka sawisa zui mai lovin ngaihngam takin kan dahṭha ang a, kumtin ram theh h zingah, mi tam tak chu an han fawn vêl leh rih dâwn si a. Chutiang pass nghet nei ten an chanpual an th is hzui hma phahna pawh a nih ka beisei tel bawk

2. ENGATINGE MIZOTE HIAN LEI KAN LEH VE LOH?: He zawhna hi chhan fûh thiam har tak a ni a, vawi khat chu Bilkhawthlirah Agriculture Inspector pakhat hi motor a chhiat avângin a lo riak a, a rûkin ka zuk exam a. "Eng kan ti nge maw Mizote hi leilet ringa khawsa kan nih ve loh hi âw?" ka zuk ti ringawt a. A mi chhanna hriat ka duh avângin, Inspector a tlin leh tlin loh ka hre duh fawm a. Ani chuan, "Kan ram hi ei muh a la awlsam em rih a ni, harsatna kan tâwk zêl ang a, lei chu kan la let ang," tiin min chhâng a. "Inspector nge nge i chhâng ṭha hle mai, Second Division-ah i pass ," ka ti rilru a.

Heng zawhna hi mi ṭhenkhat chuan hetiang hian an chhâng ṭhin.

(1) 'Lei leh tûr awm hek lo' tiin. Mahse lei chunga ding ûr sia leileh tûr hmuh loh mai chu Japan te, China ten an awih lo ang. Mi ram pawhin an dinna lei chung a nih phawt chuan an dinna lei kha an let mai a ni a. Tizâwl an awm a, tizâwl chuang lovin a mual ang anga hrût phut mai an tam bawk a. Europe ram te pawh an tizâwl kher lo ve, tiin min hnial dang der dawn a ni e.

(2) "Tui hi a tam ve loh avangin lei a leh theih loh' te pawh an ti ang.

Mahse hei pawh hi chhanna dik tak a ni leh lo bawk Tui awm loh vanga let lo kan ni meuh love. Fur ruahtui ţha ber Monsoon lokal ţhin a awm a, uire lo leh mihlim kalsual thlawhhma te pawh kât bik awm lovin ram pumin tui furin a rawn tuam thin a, tui awm lo zawng chhuanlam dik a tling lo.

Tin, tui awm tawh lohna tlâng chhip pawngah kan awm a, a ruam laiah chuan a luan ve dûl dûl si avângin chhuanlam dik a ni bawk lo ve.

Chhanna dik awm ber nia lang chu: Leileh hi kan chi inthlah chhâwn zêlnaah hian kan piankenah a lo tel ve loh rêng rêng vâng a ni e, tih hi a ni awm e.

Vawi khat chu Pu Sen Gupta, Agriculture hotu chu Lunglêng khuaa a zuk zin hawng lamin Mêl-3 vêngah min hmu a, "Lunglêng ramah leileh theih a tam si a engatinge an beih loh, zuk kal la zuk sawihawt rawh khai, min ti a. A, Mizote hian leilet hi kan duh meuh lo a ni nangni vai lam mi leilet ţhang chu in 80 awm ve ula leilet vekin khawsak in rem mai tûr. Keini Mizote hi Lallula te aţanga Murakek ata tawh, kum tin tlang lo vata hal ţhin kan lo ni a, lo hal leh kângvar thlai chi thlâk pumpelh te hi kan khua a har mai a ni awm e. Kein Bilkhawthlir leilet rama lutte pawh khu, leilet duha pêmlut

vek ni awm tak kan ni a, Builumah te, Chemphaiah te kan lut zêl na a, tlângram hi kan han chho vah leh tho mai a ni. Kan chanchin hi hriat har tak a ni, thil pianken nghet leh awm pangngai a awm reng chi phawt hi chu kan pianken hian a tuipui mang lo a ni awm e. Keimah pawh ka infiah mek a, thil *temporary* deuh lam zel hi min tihlimtu a ni viauvin ka hria. Kângvar tûka kan nupuite thlaichi han indil velte hi ngun takin ka en ţhin a, "Behlawi chi, mai chi i nei em?" tiin an neih zâwngte kha an indil vel a. Rapchung hnuaia Bawkbawn leh hmarcha chî an kap parh te kha an phur chhuak a, hlim êm êmin thlaichi thlâk tûrin an feh tak ţhin hi. Leilet lama feh turin *order* han siam ila, an âng hlaih hlaih deuh zêl a ni. Kan pianken hian a hmu phâk rih lo a ni awm hle. Tuikuk pa chu Thingril ban tlozia hrilh ila, a awi ngei ang a, mahse mau ban bawk a pu leh tho tûr ang hi kan ni e, ti lamin titi ka sawipui ta a.

Leilung deh hminsaa eizawng ţhangte chu kan tih anga ti tûr hian han phût ta ila, an huphurh em em zawk dâwn. Ram lêng û deuh kum sawm lêngte chu kan duhthusam a ni a, thingkhate ir poh nei thamin an lo ţhang lian hman a, a kum leha kalsan turin rampui hi han vat ve dawn se la, an va huphurh dawn em! "Kum tin a thar zêl i vât ang a, i vah ţawih hmin sa chu i kalsan zêl tur a ni," han ti lehnghal ila, tualthat thi tlâka ngaihte sazai hnaa inthawk hlum ţhak tûr ang laiin an inngai mai âwm hle. Vawi khat chu America nulahote kan ramah an lo zin ve a. Sawrkarin Aizawl khawpui an luh a phal lawk lo va, Neihbawiha an châm chhung chuan an hruaitu kan tlangval Thanzauva hnênah "Mizo ram kan kal thui ta hle mai a, an ei lâkna âwm rêng rêng ka la hmu lo ka ti" tiin an sawi a. Ani Thanzauva chuan an piah râla ţûl âwm deuh chu a kawhhmuh a, "Sawng laite saw an chaw

lâkna a nih saw," tiin. Anni chuan "Engtinnge an din theih zawk le, an lum mai lo maw?" an ti a ni. Kan eizawn dân hi hnam dang han tihtir ve dâwn ila, leilet tûra Mizopa koh kan har ai mahin tlângram lo thar ţin - 6 hmunte kumtin vata thlo fai fo tûr chuan phut chhuah an har zawk ang tih a rinawm hle a ni.

Ka ţhianpain leilet bei tûrin vai chuangtlai deuh hi a awmpui a, ni khat chu tai hmun tur maupui hmun a vahpui a, a tûkah chuan ngawi rengin a hawng ta daih mai a. Mau zumin a chhun hlum lo va, lo sula a lo hawng leh chu vannei a inti hle ni tûr a ni.

Kan lo han vât hi a hlauhawm rêng bawk a. Thing lian deuhte kan han kit a, kawihruiin a phan hnawk bawk si a, a inkai phan duar duar a, kan ke bulah maupui sah bun hnu, hruiin a kaihte kha a lo tla thum dawt mai chu, a mi vuak thlûk a hlauhawm ţhin reng a. Zînga ţawngţai pawh ring zo lo va ţawngţai nawn leh pawh a ţûl lek lek ţhin a ni.

3. LEILET HAN TIH HIAN ENG CHIN NGE A HUAP: Bung hmasaah lo pangngai ringa khawsa kan nih ve lohna chhan chu tlem kan sawi ta a, tuna kan sawi tum chu leilet tih awm ze dik tak hmuh chhuah tumna a ni dâwn a.

Ramdang mi ten sebawng hmangin thirzumin lei an rin khawk a, lei an let kan ti a, keini Mizoin tuthlawhin kan rin phut a, engatinge leilet kan intih ve si loh? A chhan chu kum tin mual dangah kan insawn a, lo hlun kan nei ve lo a ni mai hle e.

Ram ţhenkhatah chuan thir kawm zum (sakeitin) in an hai phut a, thlai an theh a, buhte pawh an chîng ţha thei a, ram zâwl a ni chuang kher lo. Tuihâwk kal buan buanna remchâng lovin an siam mai a, van ruahtui an

ring a, tui la lovin leilet, lo hlun a ni tho a ni Vaimim te. Buhtun te, thlai ţha bîkho zawng zawngte hi a chîn theihin ka ring. Nepal ram te pawhin lo hlun an nei a, ram zâwl a ni kher lo va, buh bulah bawng-êk thirfian khat lek dah pawh a ţhat phah an ti.

Tin, heng Silchar phai vêl zawng zawngte pawh hi tui an la ve lo va, van ruah ring an ni a. Bawngin lei an hrut phut a, buh an phun mai a. Hnim nen an thang ho ta a, favâng lamah hnim a chau va, buhin a chungnun khalh mai a ni ber a, Chemphaiah hian vai kan ruai a, tui chu an tidîl awzâwng lo mai. Chuvângin leilet tih hian tui tihdîl kher emaw, tihzawl diai kher emaw kan beisei hi ngaihdân dik a ni vak lo. Mizo zînga tualchher thu, rinsawi dân a ni zawk. Lo ngai neia thlai thar thiam chu leiletpa kan nih ve lohna kawng a awm love.

Chuvângin Leilettuin a huap chin chu lei hmun ngaia chhûngtlai thar chhuak thei te hi an ni. Contractor-te leh dâwrkaite chu an hna bikah ei hmu thei mah se, leiletpa tih hi chuan a huap thei lo. Ni eng leh ruahtui hmanga leilunga thlai chingho chauh hi a huap a ni. Mihring zingah khawi ramah pawh hetianga eitur thawk chhuaktute hi mi pawimawh ber an ni ţhin a. Chuvângin kan ramah pa taima te, kum tina lo thar zawn aia lei hman ngai hmanga ei tur siam duh hi khaw tinah tlêm chu kan awm zelin ka hria.

Hetiang mi hi Sawrkar mi rawihte hian zawng chhuak thiam sela, leilung ngai hmanga kum tin chhûngkaw mamawh dek chhuak thiamte chu lawmman pawh pe ve sela kum khat ei thar thiam te chu chawimawi tlâkah ngaiin ram chhung mi pawimawhte zingah ziahluh ve ni hial sela a ţha ang. Kan pa taima teho lei hmang thiam dik taka inhûng chhuak tûr chuan, tawktarh (lawmman) nena intur chhuah a tûl deuh a ni. Kan hnathawh ber lo

neih ni si, kan laichîn inbiakna ṭawngkam ṭha pawh hi a zahpui awm deuh alawm, "Kuminah kham i nei dawn em?" kan han inti ṭhin a. Lo nei fo si ei khawp thar thiam lo kan nih pawh min puang fel lutuk hle a ni. Chhungtlai thar thiam hlir kan nih kan inhriat hnuah chuan "Kham i nei dawm em?" tiin, Bilkhawthlir leiletpa hi kan inzawt ta ngai lo. Nei leh pek tur niin kan inhria emaw ni. Hetiang ṭheuha kan ramah lo hluna thlai chi tinreng kan thar thiam hun hi a nghahhlelhawm hle a ni.

He bung thupui hi leilet awmzia sawina a ni a. Ram zawl pawh zâwl kher lo pawh a ram tuifur remchan ang zela thlai thar thei chu leiletpaah ngaih tûr a ni e. Tin, hmun zâwl tui tam ai mahin tlâng pang dehchawh thiam hian thlai chi tinreng a huap thei zâwk a, lukhawng a awm zâwk mah. Ram zâwlah hi chuan buh leh sangha erawh chu a chîn a nuam hle tih chauh a ni. Kum tin lo thar zawnga kan vak kual vel hi a zahthlạk deuh a, kan ram chu neih ngheh ṭhat tak tak awm lovin nawhchizuar ang ziazânga siamin, "Chu mi mual chu ka pawm e," kan ti a, kan inpawm chhâwk kum tin mai hi tihvir tawp hramah a ṭhat tawh hi.

Kan chênna leilung hi nawhchi kan zawrhtir a ni hrim alawm, engtinnge kan ram a ṭhat reng ang le!

4. LEI NGHET NEITU CHU CHHUNGKAW NGHET A NI: Bung hmasaah lei nghet neih a ṭûlzia sawi a ni a, he bung hian chu thil nghetin chhungkaw tinah hlawkna a pek tûr leh, an nun kal zelah an thil thlir dan chenin an danglam phah theih zia tûr lamte sawi a ni leh dawn a.

Mizo ten kan mizia kan insawisel a, kan insawisel dik thei êm êm mai a. 'Mizo zawng kan rilru a nghet lo ve' tih te, 'Thil tih ngai tih rêngte leh thil hi a bul kan

ṭan vawng hluai a, a tawp lam kan zuih ral ṭhin' tih te hi. Awle, hengte hi kan nihna dik tak a ni a, tuman kan phâ thei lovang. A vâng eng nge ni? Kan chenna ramah hian leilung nghet kan neih loh vang a ni tih hi hmuchhuak tain ka inhria a, a lo mak kawp mai! Kan awmdan ang chauh hi chuan, Japan pa leh America pa pawh nitin School-ah lo number han pawt ve sela chu, engruai a ni bik dawn lo. Japan pawh a pan theih loh vang. Japan tak tak pawh ni se a khawsak danin a zir loh chuan a pan dava ve mai mai ang tih a lang thei sain ka hria.

Rilru hi chu thlarau a ni a, tui ang emaw, thli ang emaw hi a ni mai a, hna nghet kan khawih hnuah rilru nghet hi hnamin a chhar dawn chauh a ni e. Thiltih nin chin kan neihna te, kan thil rêl vel dân kum khat thil emaw, fûr chhûng daih emawte lek a nih a vangin thil tlo lam hi kan tei rei thei lo va, kan kawl a khat hma thin em a ni. Khawthar kai kan chin lohna pawh hian kan ram awmzia a neihtir deuh a, kawng tihṭhat te a remchang hle a. Tûk zana kan eizawnna kan ram hman thin hi pass nghetin Sawrkarin min han pe sela, chu mi kan hman ṭhiam hun chuan chhûngkaw tin hi kan thil thlir dânte kan kut hnathawh dân leh kawng tinrengah danglamna rûkin min thawk ru dâwn a ni.

Tin, kan ramah thil âwm lo lutuk a lo bûk danglam ṭhinte hi a siamtu chu khualtelem ang leka kan ram kan hman vang hi a lo ni ru reng mai a. Mi dik leh ṭha pawh kan awm hlei thei ta lo va ni, Politic Party-a kan hotu han insiam chhuah te pawh fûr tumbungah misualah kan puh leh a, misual kan ṭhahnem sawt ta hle mai a nih hi. Thil ṭha engpawh uicho anga inchuh lam hlira a kal nachhante hi, a ram pumin pawnto dinhmun, rei lotea rêm leh mai tûr ang hlira nun kan rem vang hi a ni. 'Kan ram a hmangaih lo, ram leh hnam hmangaihtu kan mamawh

a ni,' te kan ti ṭhin. Han chhut ngun deuh ila, kan ram han hmangaih zia zawng kan lo ni lo ve, kang duai duai mah se, "Ka ta bik pawh ni hek lo, kan tâna pawi tur bik a ni lo ve," tiin rilru chanvein kan thlir mai a ni. Politic lamah insiamṭhat tuma hotu kan inthlang ṭha awl lote leh, 'Independent ila a ṭha ang' kan tih te pawh hi a beiseiawm tehchiam lo a ni. Nuthlawi leng lehin nulat ṭhat leh a ṭûl avangin hmai hnawih mawina powder uai hle mah se, a pangti a lo zûr ru tlat tawh si a, a mawi tak tak thei tawh lo ang hi kan ni âwmin ka hria. Kan chhiatna hnâr ber kan tihreh loh chuan kawng lakah intih ṭhat phut theih a ni lo. Mihringte timihringtu thil the engmah hian kan hnam hi min bawm ve lo emaw tih tûr a ni. Hnamte hnena rochan pe theitu Kristian thu rin ṭha kan kawl te pawh mi rinawm kan nih phah thei chuang ta mang si lo va. Kan Sawrkar min vawngtu ber nen dâwtin kan inbiakbum tuak ta lehnghal a, kan ram hi eng tin nge a kal zel ang tih ngaihtuahna hian, kan mifingte kâ a tichîp a ni, sawi tûr reng reng a awm lo. Chuvângin kan ramah hian han inrem fel phawt ila, chhûngkaw hlim tak chhungkaw rualawt lo, mahni mi chhiat anga intodelh. tumah 'pu' ṭûl bik lova mahni thawhchhuaha hmasawn thei turin chhungkua indin chhuah a ṭûl ta ber a ni.

Lei hi thil pianken nghet a ni a, he mi leilung dân nghehnaah hian Israelte kha chu an indin nghet a ni deuh ber a. Kan Mizo hnam tui anga nghet lo hi kan leilungah hian innghat nghet ve ila. Kan innghahna lei kha kâng chhe thei si lo, rûk theih si loh a ni dâwn a, chumia chhûngkua innghat chu chhungkaw nghet kan ni mai dâwn a ni. Kan hnam sualna tam tak hi kan awmdân tlo lo aṭanga bul nei an ni a. Engatinge hnam rilru nghet kan neih loh? ti ta ila, kan lo neih dân nghet lo chu a lo ni ve hle a ni.

5. LEI NGHET LEH KUM KHAT ATANA RAM THEH: Tuna kan lo neih dan hi chu kum khat atana tih a ni a. Pakhat kan sawi kha chu thlahte leh tuchhuan thleng daih tûr a ni a. Kum tin ram theh pawh hi kan duhthlana ram nei chu kan ni ngei a, a rei lo deuh hlek a ni.

(1) Kum tin ram theha tel mi hi sawi hmasa ila. He mi kawl chhunga inbarh lutte hi chu, inthawh puitlin a awm thei chuang lo. Kumina an hnathawn hian nakum tûr chu pava khat hu pawhin a ti-awl-ai chuang lo va. kum tin awlai zawkna nei chuang lo vin, harsatna ngai lengin hun zawng zawng chu an hmang thin a ni ber a. A thlahte hnenah pawh thurochhiah tuihnai deuh chu a sawi thei hauh lo va, "I pain ka bei nasa ta a, i tan chuan a awl ai tawh deuh ang e," tih chu a sawi tûr a ni lo ringawt mai a ni. Pachhe kumtiam leh chantawk khawrel inkarah livir lak ang maiin a khak tuak chhen mai a, pachhe kum nam thurin lawmawm tak chuan, kumthar bulah a kai tho va, pawltlakah a duh duh zat a lo daih ta lo va, chantawk khawrel zawlah a intung lungawi leh thin a. A hna thawh, a lo neih kha neih ngei ngei inbeisei thei lovin, 'Chuan' tam takin a daidang leh nghal a, 'A kan that theih chuan,' 'a ţo ţhat theih chuan,' 'kan thawh theih chuan,' 'Zuvain zah a ngaih chuan,' 'A hmin a chhiat loh chuan,' 'Favang ruah tuiin a zir chuan,' Tichuan, 'chuan' tam fetin a tlak khalh avangin beiseina hlim a nei thei lo a ni.

Thing bul leh thing luang lo tawih rala leilung deh ţuam turte pawh a tân engmah a ni ve lo va, hna azawnga a khirh lai ber nen khan kum khuain an inbitum sak sak leng mai a. July tuifur a lo thleng a, hnim a lo duah that tluah veleh hna a lo pung a ni mai a, hnim nen an inbuan leh ta a. "Mual-te mawng chu kan thlo fai a, mahse thlam

char mual a lo hnim leh ta," a ti a, hnim nen an inmal mial mial reng fur tluan mai a ni. Hetianga hna thawk hı an chet fuh kum pawh chuti teh lua chuan a sang lo va. an chet sual pawhin an lum thui vak lem lo. An inher kual velna hi a beitham deuh reng reng a ni ber.

(2) A ţhianpa, lei ngheta thawktu kha i han sawi ve thung teh ang u. Leilet nghet duhtu hi chu, ram pe theitu hnenah a kal a, a ram duh thlan lei kha dilin a ram neihna lehkha chu thil tlo leh nghet vawng khawmtu sawrkar lehkhabu puiah dah nghehin a awm ve ta a. Hetianga ram an dil lai hian Israelte chu an fimkhur hle tih an lehkhaah hian a lang a. "Kan lei chanah tuinung a awm ve lo va, ţhum vawr ţhatsak leh rawh," tih dilnâte a awm a ni Leilung thlan dik dan tûr chu bung lehah hian sawi a nı dawn a. Lei nghet neitupa chi ram tûr Area zau lamte leh a ram chhung leilung chu a rilruin a han hisap vel ta a kum rei tak daih turin engkim a ruahman nghal zel a ni A ram chhunga thil ţo, thingtuaite pawh chu man man thei tûr niin a hria a, ril nei thlanvawng tuaite chu zuah nghal a duh a, ram chhengchhe deuh lai chu, Zawngţah leh khanghuin luah sela a ti a, ram ţau rawngra laite pawh a neih zauh chuan, pangla hralh chhuah tham thar fo nante a duh ta zel a, tlangsam hmun deuhte chu lei ţha atan khur laiha dah ţawihah a duh ta zel a. Thakpui. kangţhai chauh lo chu thilţo zawng zawng kha hlutna neı an lo ni ta vek a ni. Thingtuai ding mai mai anga awm ţhin kha a ram a lo nih hnu meuh chuan a tana ding leh ţhanglian an lo ni ta a, khiang tuai thing pakhat pawh cheng 10/- man a lo ni mai dawn tihte a han chhutin lawmna leh hlimnain a hmuak ţan ta pang mai a.

Thlai ei chi dahna lai tûr khuarkhurum te lain vaimim chinna hmun te a han buatsaih a, kum thum lai hnuah chuan Maimawmin a kaw kotlang maiah tlai khawp a

hmu ta ang hian, a ram neih bik chhungah khan chhung ṭlai thawh chhuah dan a lo thiam ta a, ram neitu nihna te, Lalber te neih ang rilru hi a lo nei ve ṭan ta a ni. Ram hmangaihna a awmzia kan han hriat thiam mang lohte hi tuma hrilh lovin a lo hre ta ṭhin a ni.

6. TUIKHUAH LEH KAWRTE DAWL: Lei siamrema eizawngtute chungchang kan sawi hnuah kan ram neih ve chhungah hian leilung deh danglama hlu thei lai tûr kan sawi dawn a ni.

(1) KAWR TE DAWL: Kan ram hi mual dung a tam angin kawr dung a tam ve a, kan sawi danin 'Kawr bak-ba- rep mai mai' tiin, kawr dung hi chu ramah kan ngai meuh lo a ni ber. Mahse thil hang tha (manure) luan khawmna a ni miau si a, kawrte chei ram hi lo neih dan thar atan tha awm berin ka hria. Ka kawmchar kawrte chep tak hi a kam lung kar thlain ka khuap zawl a, kum tin a zau tual tual mai a, ruah tam pui sur te hian hriat loh hlanin, kan tirh pawh ni lovin ram min siam zawlsak leh thinin ka hria a, kan ram neih dan science thar atan hmanah tha hle dawnin ka hria Tlangpang laih chhawrdawh ai chuan a hlawk zawk ka ring a, kawrte dung kha a zawl deuh leh dawl khat deuha bial lian kai tûr, kawr a awih deuh leh kan dawl zing deuh mai ang. A vel tlang rama thil ṭawih, thlai tana ṭha tûr si lo luang ral tûr kha chingal fir kan dawh angin kawrte ruamah, kan thlai lei siamrem nen kan lo dawh khawm dawn a, thlai engkim a ṭha duh hle dawn a ni, a theih phei chuan khawlai thli luanna kawrte kha chu duh zual bik tûr a ni. Bawngek thli ṭha berte a luan avangin, kawr kam kan laihzawl kha kum khatah ram pui Chhura rual tlukin a ṭha mai a ni. Kan ram hi mual dungin min daih theih chuan, kawrte dung pawhin min daih thei dawn a, leilet

ram tam deuh kan ramah hian kan la chhuak tharin ka ring tlat a ni. Kawrte lam chhunzawl hmasak chu a lo zawl lo leh mai dawn lo va, kawrte ruam tuilak pawh ngai lovin buh hmun tûr siam thiam kan lo tam thuam ka ring a, "Tidamtu hnenah lui dungah ka zuk kal a," tih angin kan ram chhe lai bera kan ngaih hi kan fak bei laiah a lo ţang mai dawn a ni. Chutianga kawr ruam kan hman thiam hun chuan, "Kan ram hi a lo ţha ber a. Pathian siam angin kan luah lo mai a lo ni zawk e," kan la ti mai thei ang.

(2) LUI TUI HNA NEI KHUAH: Bilkhawthlir leh a vel khuate hian 'Sangha khawi nan' tiin tuinung, lui tling deuh pawh khuah kan ching deuh a, kan hlawkna han tarlan tûr tehchiam chu kan la hre lo na a, kan ram leh kan luite dung kan chhawr thiam huna kan hmasawnna tûr a ni ang tih rinna chu min siamsak nasa hle a ni Sawrkar fing thar deuhhote hi chuan tuikhuah hi an uar thar ta ţheuh va, kan lui khuah a tet leh kan hlawkna a te deuh a. Luipui kan khuah leh kan hlawkna a lian a ni mai tih chu an hre thiam thei ta hle a ni. Kum za bi ral ta 1800 - 1900 inkarah kha chuan, lei laihchah leh tuilak siamte sawrkarin a ching a, tunah chuan tuikhuah lam a ni ta thung a, tuikhawhthla khawla siamna nen, mipuite tan hmasawnna ropui tak a lo piang ta a. Keini ram pawh hi Chite lui tiat ang vel kawr ding zawl tak tak. kan ramah hian a tam ve hlein ka hria, Thenzawla Vanva lui te leh Aizawl hmar lama luite zawl thui tak tak awmte hi mi intiam rualin khuah lo ching ta ila, kan hlawkpui hle dawn a ni. Thing tawlh theihna luipui Tuiruang tiat lai kan siam thei ta a lo ni dawn a, a kam vel thing thate tawlh khawmin thingzaina ropui tak kan bei thei ang. Tin, Sangha a lo tam bawk ang a, tlang pang lei minin

a vur khah leh huh hmunah kan hmang si ang a, thil hlawk ropui tak chu a ni reng reng dawn a ni. Leilung kawhhmuhna Sam kan ziakah khan, "In luipui in khuah din leh, in leilung in deh danglam pawh phal vek in ni a. Lei te, tuite in thu thua in dah ve thiam hunah pafa inang kan ni deuh chauh ang." tihte a awm kha Kan leilungte leh kan luituite kan chhawr thiam ve hlan hi a nghahhlelhawm hle mai, kan ramin hma a sawnna tûr thar chu tuikhuah hi a ni ngeiin ka ring tlat a ni.

7. LEILUNG HI PATHIAN THIL THLAWN PEK ROPUI A NI: Hmanlai Kohhran chuan, Leilung hi chhuahsan tûr leh kangral mai tûr anga hmuhna hi an nei a, khawvel hi a chengtu mihring nen thil chhe awm khawm mai, Pathianin a la tihpuah darh vek tûr niin an ngai thin a ni awm e. Kum za bi 15-na laiah vel chuan harh tharna ropui tak sapho zingah a lo awm ta a, chumi an harhtharna zingah chuan leilung hmuh mawina hi, an hlimnaah chuan a lo tel ve ta a. Chumi laia an hmasawnna chuan tun hun hi min thlensak a ni. Mihringte hian van lamah Pathian kan zawng ber thin a, van lamah chuan Pathian chu awm bawk mah sela, a san deuh avangin mihringten duh tawkin Pathian chu kan dapchhuak chiang thei lo a ni. Kan leilung hman laiah hian Pathian ropuizia chu hmuhchhuah dan tûr a tam ve em em dawn e. Khaw thal leh tui fur te, nipui leh thlasik te, chhun leh zante hi an va ropuiin an va man tam em! Thlasikah lo kan han vat a, nipuiah kan han hal a, a va remchang em! Thlai chi kan han tuh a, tuifur khaw lumin an awpkeu va, keimahni awpkeu tûr ni se a khirh hle tûr a sin! Fur khaw hnawng, lum siin a thlen tawp tûr lam panin an zawn kang leh ta, a va lawmawm em! Heng tuifur mallsawmnate hi a man chhiarsen lohte an ni a. Mifel,

hman laia Nova inthawi rimtui vanga Pathianin mal a sawmna an ni a. Fur leh thal, nipui leh thlasik te, a ngaiin ka buk tuaktir fo tawh ang," Pathianin a ti ta a ni Mei te, tui te, thing leh mau te, lung leh leite hi ar hlutna sâng ber ang zela hman chuan siamtu Pathian chu chawimawi kan chak zual ngei ang. Kan ram kan fakna leh kan hmuh mawi ve dan hi, "Par mawi tinreng leh thlifim lenna kan zoram nuam," kan ti a, boruak thengthaw nuam a neihna lampang hi kan fakna a ni ber a, a ṭha hle mai. Amaherawhchu kan khawsakna pawimawh berte kan haichhuah thiamna lamah kan ram hi kan fak ve tûr a ni dawn ta, chu mi lampang chu a lo ṭûl ta dawn a ni. Kan ramah hian eikhawp hmuthiam ta lo ila, mi rama mi hlir ring ta ila, kan ram chu kan fak ve dawn lo, kan sawi chhe mai ang. Mahni chenna ram sawichhiat chu a rem mai si lo va, mahni ram ngaina thiam apiang hi hnam zahawm an nih si chuan mahni ram sawichhiat hmang chu misual pakhat chu kan ni ve ngei ang. "Lei hi Lalpa i thil thlawnpek hmasa a ni, ka chhiar seng lo lei lawmna,' tih hla ang hian Pathian kan fak theihna turin leilung danah Pathian remruatna hi en thiam a ṭûl ta a ni. Pathian malsawmna luipui anga luang ẓut zut mai hi a luanna lai chu kan chhungkuain lo dawh mai tûr a ni. A kawng ruatsa ni lova mal imsawmtir tum chu Pathian kut hman a harsa deuh pawh a ni ang. Mi tupawhin a kawng ruat malsawmna an dawh phawt chuan a chhun khahsak zel a ni. Fel lo deuh mah la a hma zawna i lo din ve phawt chuan i phur hawng ve ṭeuh mai ang. Pathian remruat ang zela awmte chuan eitur an lungngai ve ngai lo ve Hauhukte pawh hi hreirawt hmin a rêm veleh vuakdûp kungah an bankai zel mai a nih hi. Leilung hausakna hi a ropui em em a, mifingte chuan ei sen loh an haichhuak a, mi â te erawh chuan eikhawp an hmu ve thei si lo.

Leilung kawhhmuhna Sam-ah khan, “Ka kut chu hmang thiam ula, ka awltir thei vek ang che u, in thawh ve a ngai lo vang,” tih a awm a. Hnam fing apiang an hahdam a, an ei pawh a tui a. Hnam â apiang kan thawkrim a, kan ei pawh a chhe zawk tih chu thu dik tak a ni. Chuti a nih chuan leilung dan an en thiam a, Pathian thawhsa tlema an han belhchhah hlek mai pawhin tam tak an thawk chhuak thei a lo ni a nih chu. Tuikhawhthla khawl an awm lo tak, kumkhuaa luang fo chu mihring mamawh thawktuah an hmang ta a ni a. Chutiang hnam fing thil thiamte chu, mi pakhat hna thawka a feh chhuak kha keini mi â za lai feh chhuakte aiin a thawk hnem zawk a lo ni. Pathian hian thil hlu berte chu man lova lak turin a phalsa an ni reng a. Kawlphe thiltihtheihna siamtute pawh hian an lei a ni lo va, a man an chawi hek lo; Pathian thil thlawnpek a ni mai a. Thli thaw pawh hi chhawr thiam ve ta la a man a thing bik lo ang che. Kan ramah Pathian thil thlawnpekte hi kan hman thiam ve hun chuan kan nupui fanaute zawng zawng, kan vaia hlo hlova feh tura inphut chhuah vek pawh hi a la bo ve mai ang. Pa ber chauhin hna kan thawhin chhung tlai kan ngah ve mai dawn ani. Huan ṭha tawk tak neitu te, leilet zau deuh neitu te kan ramah hian mi tlemte chu an lo awm ve ṭan ta a, tihluihna anga eitûr thawk chhuak tura inphut luihna hian an chhungkuaah ro a rel ve ta nang lo a ni. Tlakchhamnain chhungkua min umphâk tuk vanga monu te fanuteho nena inhauh tûl lo tûr, an inhauhtir vak vak ṭhinte pawh hi a pumpelh thei dawn hle a ni.

Kan thawh chhuah leh kan eiral a inbuk lutuk avanga chhungkua inhau hi kan tam hle a ni.

8. LEILUNG VANDUAI LEH MALSAWMN DAWNG LAI HMUN : Kan sawi tawh bung hmasaa khan luikawrah tui a luang angin a kawng ruatah lo chua Pathian malsawmna dawn harsatzia tûr chu a lang de nual tawh a. Kan ram khawi lai hi nge vanduai a, khawi hi nge vannei he bung hian a sawi dawn a ni. Leilun vannei leh vanduai lai i hriat loh chuan Pathian anchl luangkhawm, i bitum mai dawn a, i rethei kumkhua m dawn a ni. Ram vannei laia i awm erawh chuan i fin l i chak vang ni hauh lovin malsawmna dawngtu, mi vann i lo ni mai dawn. Entirnan, kan Mizo khawtlang tin han ngaihtuah ta ila, Kolasib tlang dung leh kawng p bula khawl lirhnaa awmte chuan thil phurh mi reng re hi khawl phurh turah an ngai zel a, khawl thain a chha ve lohna khuate erawh chu an hotute nen, an vaiin p mi vek an ni si a. An ât vang a ni lova, an khua k leilung vanduai laiah a awm vang mai a ni zawk. R vanduai laiah chuan fin a sawt lo va, a vannei la chuan at a pawi lo tihna a lo nih chu. Mifing leh m kan inchen deuh hmur a nih hi. Mi â sawhthing lin pa a tak ve hlei hlei si a.

Kan ram dan hi chuan, ram vannei leh vanduai l awm tih hi a lang chiang ngang mai a, a vanduai l awmhmun ngheh tlat mai te hi a huaisenthlak hle m ka hria a, thingtlang khawpui tam taka ka kalnaahte fing deuh thil ţha sawi thei vea inngaite hian, "H siamte hi ka duhin ţha ka ti a, mahse kan awmna hia zir lo va," an tih mai hi ka hre ţhin. Heta awm t sawrkar ruatngheh tlat i ni em ni"? tia zawhna han r let ve mai hi ka chak deuh ţhin a. Huan siamte, Leil ka duh ve ta a, khawi laiah nge a awm ang tih nach chu kan hre lo hle ţhin.

(1) Leilung vannei lai hmun pakhat chu luipui bul hi a ni. Hmanlaia Agriculture hotu Biswas (Khasi pa) khan, a meichhia thing phur pawh a hmuh apiang hnenah "Pathian kawng i hria em"? ti hian a zawt zel mai thin a, felna te, thianghlimnate tia chhang hi an tam viau a. Ani chuan 'Ni lo, Ni lo luidung a ni, Pathhian kawng chu,' tia a zawi thin kha in la hre theuhvin ka ring.

Kan Mizo pianken hian luipui hi a lo kawmserh tlat hi kan vanduaina bul pakhat chi a ni ngei mai a. Luipui kan hnaih dawn chuan kan tawm chho nal nal thin a, vai lam hi chuan tui an hlat dawn chuan "Ka nu kiangah lo chuan ka awm peih lo." ti ang maiin luipui hi an hnaih zel a ni.

Han ngaihtuahin luipui hi Pathian kawng a nihzia chu; Pathian chu misual leh mitha, rethei leh hausa te, mi tin tluk luhna a ni ang bawk hian luipui pawh hian duh loh reng a nei chuang lo va, a chau ngai lo va, a tlah chuang hek lo. A chak lo lai a awm lova, a dung tluanin an chakna a intluk vek a, uire bapui pawh a phur hreh chuang lo va, President ta ang vekin a phur peih vek a ni. Chuvangin kan luipui tha neihte hi a va ropui em! Luipui te hi kan duh avanga han siam chawp that mai mi a ni hek lo, kan ram ropuina ber tûr pakhat chu lui luang zawi ṭha tak Aijal hmar lama kan neih teuhte hi an la ni ngei ang.

(2) Kawngpui bul hi ram vannei lai a ni leh ang. Hnam hmasawnna ṭheuhte hi han ngaihtuah ila. Kawngpui siam nachang an hriat leh, chu kawngpui chu an bawr thin hi a ni ber a. Thlai thawn chhuah leh mamawh lakluh theih vekin khua an siam a, chutiang tih theih loh chu khuaah an chhiar ve meuh lo a lo ni ber a, bawng tawlailir talin an pawhtir zel a ni. Keini khua ṭhenkhatte hi chu

sebawng pawh lut thei mang lơ, phulraw leihlawn dawha kal luh theih hramte pawh a awm ṭhin a, hetiang hi chu ram vanduai a ni mai. Kawngpui kaltlang theihna khua nen chuan, tehkhin rual a ni lo ve. Kan ramah khawl kawng siamna a pung zel hi a lawmawm hle mai. Khawpui rualawt lo, intodelh deuh tûr pawh kan la din chhuah phâk beisei theih a ni. Mi rama kan hmuh angte luipui nen, kan motor kawng nen, rel kawng nen thil ṭha pathum lai nei kawp khawpui hi chu kan ram khawi laiah mah hian a piangin a rinawm lo va, kan awmna Bilkhawthlir te hi a teuh pawl chu a ni mai e. Chhuah lam leh tlak lamah leilet field zau tak Acre 1000 ve ve emaw a nei a kawt laiah Silchar leh Aijal khawpui zawmtu kawngpui a kal si a. Leilet bulah Chem lui, lawngleng kawng ṭha tak a kal bawk a, khaw changtlung berte zinga mi a ni ve hial awm e, a luah pawh a nuam hle reng a ni. Kan ṭhangtharte nakin tûr han chhut pawhin rilruah beidawnna rukin min hmuak lova, nakina la ṭha deuh deuh tûr thilte hian rilru a tihlim ṭhin a ni. Hma lama thil awm hian mihringte a tilawm ṭhin a, "Ani chuan a hmaa hlimna awm avangin ...." tih ziak ang kha a lo ni a. Tun hnu kum 5-ah min khaihlum dawn sela tun aṭangin kan hlim lo ṭan tawh ang a, tun hnu kum 10-ah emaw pawh hlawhtling dawn ila (Assam Governor ni dawn ila) tunah rethei mah ila, kan hlim ṭan tawh tho ang. Ka ngaihdan phei chuan pi pute at lai khaw siamte kan awp zui mai hi chu, an aiin kan la fing chuang lo tihna niin ka hria a, pi pute chuan tuikhur tûr a awm phawt chuan khaw siamna awm niin an ngai a nih kha. Tui kawng leh khawl kawng nei lo pawh khuaa ngaih luih ṭalh hi chu ṭhangthar pawi khawihna mai a ni. Chuvangin Leilung vanduai leh malsawmna lai chu a hriat theih ta deuh a, hlawhtlinna leh tlakchhamna chu leilunga zir a lo ni hle e.

9. MIZO PA NEIH THIAM ZAWNG TÛR THIL THA CHU: Kan mi fingtena thil ṭha an sawi fo ṭhin, kan Mizo paho thahrui leh an hnathawhna zuk leknung ta mai hi a la vang hle mai a. Ṭha hle dawn mah se a ṭhatna hmu phâk lo hian thil a vir tawp hnem ta hle mai. Pawnpuite McCall Sap din te pawh kan tibo leh zo ta. Kan han neihchhun serthlum huan lah tâmna hriin a man leh si a, tunah hian kan hnam hian thil tha hlawhtlinna lawmawm taka min hruai tûr kan nei ta mang lo. Assam Sawrkar rawn ruahman Project Block-te hian kan ram chu a khuh a, tlang pang laih chhawrdawh te min tihtir a, thla thum ei thar thiam nan pawh kan hmang chuang lo hle mai. Engtinnge ni ang? Kan ram hi a ngaihna a vang sawt ta hle mai. Kan thatphah tura ngaih kan ṭhat phah chuan lohna hnuhma hlui a tam ta hle a ni.

Mifing inti, thil hriaa inngai ten kan hnam hi engtia tihchangkan tûr nge ni ang tih hi insawisiak ta sela ka ngaithla chak hle. Eng ang rindante nge an neih hlawm teh reng ni. Kan ram retheihna hi engnge a chhan? Tuifirah kan hlawhchham nge boruak (Climate) ah kan hlawhchham? Mihringte kan â lutuk a, Tuikukte an rethei kumkhua tûr ang khu kan ni ve deuh em ni? Tangka pawh a lo lut hnem ta hle a, hei aia tam hi lo lut sela, kan piansúal phah zawk angem? Nge kan nawmsak phah ang tih te hi sawi fiah a har hlawm hle a ni.

Awle, vawi khata kan hausak phahna mai tûr chu; Mizo pate duhzawng si, tukkhum chhah kan chhawn phal hauh loh tûr nia ka rin chu thil pahnih a awmin ka hria.

Chu chu mimal hnena ram pek hi a ni. Tin, chu ram sawrkarin min pek chu chi hnihin then theih a ni. (Ram neitu chu Sawrkar hi a ni ber a, ram neitu a nihna kha, mimal hnenah chawi tawk neiin a pe chhuak ve dawn ta a nih chu)

(1) Chi khat chu bung hmasa lama kan sawi thawi tawh, lo bik neih thu ang deuh kha a ni a. Kan ram khawi lai pawh, khawpui bul te, kawngpui hnaih te, luipui kiangte hi mi a duhtu hnenah chuan ram pekna danin a phal theih ang chin chin chu mimal hnenah pekna dan diam ni sela Kolasib dai kiangah pawh Biate pain ram nghet zuk teh thei khawpin (V/C- te lo khap theih lohvin) chu dan thar chu a zalen tûr a ni a. Chu mimal hnena ram pek chu, kan ramah leilung hlu ber a lo ni ang. Sairang kawng bulah pawh a ţo zawng zawng a ta ni turin Saitual pain ram a zuk nei thei bawk dawn a nih chu. Bigha khata 25 Paisa vel ram man chawi tûr a ni ang.

(2) Luipui kamah thing leh mau huan: Hei hi kum khatna maiah pawh hausak nghal theihna a ni ta. Heng lai Bilkhawthlir vel, a luite dung tam takte hi thing leh mau tawlh nan vaiho hian an hmang ţhin a, sawrkarah cheng tlemtein an lei a, an hlawkna ropuizia hi mak tak a ni. Lehkha siam nan an han hman chinah hi chuan mau 100 ah Rs.30.00 a lo ni thei deuh thaw ta. Lui kam mau pum khatin duli a man ţhelh a ni mai a, chung lui kam thing leh mau, kan enkawl avanga lian ta pawh ni lo, thil awmphung ve hrim hrim a ni mai a, a neitu insiam fel mai kha tihtur awmchhun chu a ni a. Mi pakhat tan mel chanve bial (1/2 square mile) vel emaw kha phal theih ni sela, vuakdup hrui te, leihruisente kha a han chhat ro ang anga, thing awm sa kha an lo lian thuai ang a. Mau awm zawng zawng kha luidung block chhang ţhin Vai hausa te khan, thing huan heiho chu min han dawr ve dawn ta a nih chu. Phaitual zawng zawng thing leh mau lakna chu kan ram hi a ni ber a, thing leh mauin kan ram a khat si a, kan hausa nghal mai dawn a ni. Kan ram awm mai mai sa kha a kawl dan tihdanglama hausa mai thei kan ni a.

Kan ramah hian luite dung nen, thing tum len thei tawk lui chu kan ngah ve hle a ni Hmar lam leh Khawthlang lam lui zawng zawng hi a tha deuh vek a ni Michhe nih ning tawh a. intihhausak duhtu hmasa zawng zawng chu min daih vek ang a, mahni awmna khuaa hausak kan duh theuh a, intihdanglam emaw, pem sawn kher emawa hausak chu duh chuang lo tûr chi a tam zawk hi kan ni ang.

Heng dan hi kan ramah hman lo ni ta sela, kan ram awm dan chu lui bul leh tlang dung kawngpui bul apiang hmun serhin a khat tlat ang a. a inkar lui atanga mel chanve leh kawngpui tlang dung atanga mel khat lai vel inkar ram chu khaw tin ram thehah kan han hmang hrih ang a. nakinah kan ram bik theuh chhungtlai kan lo hmuh thiam hun chuan, kum tin lo thar vah fo hi kan la duh lo ang a, rizap ram ngaw kan la ngah duh viau mai thei a ni Kan lo neih dan a thlakthlengna kan hriat loh hi awlsam tein kan thlak maiin ka ring tlat a ni.

Keimah ka han inenchhin ṭhin hian, ka lei chan chhungah (ka huanah) ei khawp ka thawh chhuah thiam hnu hian, kum tina lo number pawt thinho zingah ka tel peih ngai lo va, kan tihdan hi hmusitawm tak a ni tih pawh ka hre deuh thin a, a duhte hnenah ram inpek chhuahna dan hi han hmang ila. Kan awmdan, kan lo neihdan hi kan insawnsan daih mai ang.

10. CHEMPHAI LEILET BEITUTE CHANCHIN: He lehkhabu hming "Leilet leh Mizo pa" tih thu hi Chemphai leilet kan beih tirh chanchin sawi ila a lang chiang hle awm e. Chemphai bei tura ka kal hma hian kan Mizo pa hnathawh dan, lo neih te, fu herte ka bei thin a. Kum tin a ngai reng hnehtawk tak buan anga tan reng hi a ngai mai a, ka hna chuan puitlin tih a nei chuang si lo va. Hna ve hrim hrim hi ni maiin ka hria a,

thawk lo thei si lo, thinlung thuruk nguai beidawng sa si hian kum nga lai hna ka thawk mai a. Ka fuhuan siam tirh chuan ka hlim hle a, lukhawng leh puitlin tak tak awm chuang si lo a lo ni a. Chutih lai chuan bung nganaa ka sawi tak, kawrte zawl deuh dawl tûr zawngin Aizawl velah kan vak ta a. Lawipu Veng Tuikual, zawl tlem nei chu khuah belh chhah kan tum a, kan kal fo mai a. Agriculture Babu Aichhunga khan, 'Hlimen pahote in dai bulah an kal fo mai, fing deuh an nia, thil ṭha a awm a ni ang e," tiin Pu Darbuaia teho a lo hrilh kher a. Ram neitu zawk an ni si a, anṭam huan awm lek lekin, an lo insem zo ta a, kan bei a dawng hle a. Maubawk daia kan chawl haw chuan Bilkhawthlir tlangah ser hmun siam chu kan tithlu ta a. Lalte lal lai kha a ni si a, lal ram bakah lo chuan hna ropui deuh a thawh theih dawn loh, kan lal te hi lian lo mah se an kutah sawrkarin ram a vawn tir si a, hna ropui deuh an ram chhungah han thawk ila min tibuai zel dawn e tiin, rizap chhunga sawrkar rama huan sian kan tum a. Tlawng dung phaiah kan kal ve ngam lo va. "Tlangah tlawng tui a lo luang ta ang a ni e" kan ti a, Motor kawngin Aizawl a rawn thlen tirh kum kha a ni a.

Chumi zan chuan, ka tupa sipai chhuti a lo thleng a "Bilkhawthlira ka thlenna pa chuan leilet hi a sawi hlut reng mai a, ka pa ang maiin ka fanute nen tal kan bei ang a ti a" tiin a rawn sawi a. Bilkhawthlir leilet a awm leh awm loh hre chiang turin Bawrhsap Office-ah kan leng ta a, Pu Buchhawna chu ka han zawt chawt mai a, ani chuan, "Awm e, Linbuka'n a hre chiang ang va zawt rawh u," min ti a. Lianbuka hnenah kan va kal nak chuan le a lo hre chiang ngei mai reng a. "Darhanga tan Pass pe turin Hem (Helmes) Sap nen kan kal a sin! Pumphir leh aichal

nun te, ram zawl ṭha em em mai zau deuh mai a lo ni sai rual a awm bawk si a, kan pu chuan kal thui chu ngam ta lo a, "Hei en kan ni tawh tho e, i hawng leh ai ang u," a ti a, kan hawng leh ta a. Chemphai chu a a teh asin aw" a ti a, a sawi dan hmelah chuan ram tha hmu ngei mai a ni tih chu ka hre thei ta a, Pu Buchhawna enah kan va kal leh a, khaw hrang hrang silaite hi an lai a ni a. Serhuan nei Suarhliap lam te a en dawn uan, an silai a han lak pah hian Vantirhkoh hmel ang aia hlim tak hian, "Kumin in ser a rah em?' tiin a zawt l a. Leilet te, Serhuante hi Mizote hian bei theuh ila tih a duh thusam a lo ni ngei mai tih hriat tak mai hian a wm thiam reuh va.

A silai en zo chuan kan lam chu a lo hawi a, ' Lianbuka'n gtingnge a lo hrilh che u," a ti a. "Leilet tûr tha tak a wm a, an la bei lo, melveng upa kutan a awm," a ti a. inin hei zuk kal kan tum a, nang hotu ber, i mi tanpui leh mi hriatreng pawh kan duh viau dawn a ni e," kan ti auhva a tho ta a. Pindanah chuan, Sakei khawi ang mai n a vei tuak ta ngauh ngauh mai a, min hau dawn chu a ni a, "Zuk kal rawh u, ka pui thuai lo ang che u, Mizoin et an duh lo tih ka hre ta a. Kum sawmhnih hnuah erawh an ka ngaihven leh duh chauh vang. Leileh duhte hi rkara mawi lo lek lekte hian ka lo buaipui thin a, kumthum hnuah han zawt ila 'kan la ti ta meuh lo,' an ti zel a. altuah te, Suarhliapah te, khawiah mah leilet a awm chuang lo, Lalin leilet a dil chuan khawper siam a duh vang a ni zel, michhia an nih leh lal tum ti tiha lal beisei an ni zel. ngni pawh lal in tum deuh a ni maw?" min ti ta a le, kan wi ran tawh mai a, hau neke ti lo chuan ka rilru chu a n ru em em mai a, leilet ngei a duhna chu miten an lo awng tawh a ni tih chu a chiang hle mai a, engtikah w chu leillet thuthlungah kan la inthianin kan la inhre

chiang ngei ang chu tih kan ring a, zilhna lawmawm dawngah inngaiin kan chhuak ta zal zal a. November de tir velah chuan I.T.A. motorah kan chuang thla ta a, kawng laih thar chu a sen thla nguai zel mai a, ram hmel a danglam zo vek mai emaw tih tûr hi a ni a. Chawfak hun dar 12-ah Kolasib kan thleng ta mai a, lei hi a tê zo vekin ka hre mai a thlawhna a chuangte hi chuan kan lei hi te an va ti awm em tih chu min ngaihtuahtir a. Bilkhawthlir Bawngbuk chu kan han thleng a, pa kan hmuh hmasak ber hnenah "Khawinge in Mel Veng upa In?" tiin kan zawt a, min chhang ta lo chuan min en veng veng ta mai a "Khawia awm nge i nih?" min ti a, "Aizawl bul Hlimen khuaa awm kan ni a Chemphai leilet en turin kan lo kal a. Melveng upa chu bial kan duh fawm a, a in kan zawt che a ni e," kan ti a, "Keimah hi ka ni e, ka inah lo thleng rawh u," a ti ta a, chutah chuan ka ṭhianpa Rengsabuta chu a thleng ta a, kei chu Pu Vawmkai Pehlawn aṭanga leilet en tura pem thla beihpui tûr hmuh lo avanga kum li Mel lo veng tawh inah chuan ka thleng ta. Atukah chuan Chemphai Lian an tihah chuan kan zuk kal a, mel chanve lai kan han kal a, a la zawl ta zel mai a Aizawl dai tuikual dung bigha khat lek zawl awm îta bei tum kha kan ni a, kan ram hmuh chu a zawl thui hle. Sake lo rum nen Sai thawm nen, Lianbuka teho ang bawk chua hawn hma chu ka rawt ta a. Chumi lai chuan ro phum ru hmutu, a neih zawng zawng hralha beitu chanchin kha k rilruah a lo awm a, engkim huama beih turah ka ngai a "Judate Jehova chauh lo chuan he ram ka beihna min dal a tûr ka hmu lo ve," tih rilru ka pu ṭan ta a.

Kan veng Hlimenah chuan kan han sawi vel a, December de tirah mi pariat lai kan hruai a, kan thawk thl leh ta a. Chumi ṭum chuan sihdarh zau thleng khuan ka fang chhuak ta a. Bilkhawthlira ṭhiante nen chumi thl chuan leilet chu kan insem ṭan ta a. Lo ri turte kan ha

sem vel meuh chuan, mahni lo ri pate kha kan inringhlel a, 'a tum tak tak inri ila' kan ti a, tum meuh loa kan nte pawh chuan "Tuma heng thleng thlenga kal ka ni awm, tum lo ila ka kal ve duh nang" an ti si a, a dik ng reng hle bawk si a, kan inringhlel ta a ni ber a

Kan inrinhlelh ang chuan thian thenkhatte chu tum hat ram riahna daih chauh an lo ni a, vat ta chuang lo an m ta a. Tin, leilet tûr vata kal nawn leh ta lote kan ni ta ual reng a ni. Riahbukah chuan Bilkhawthlirho chuan an hanchin hmasa an han sawi a, "Upa Khuma lal ia sihdai. an vat a, Upa Zalinga hunah Bu'lut sih kan vat a, Up. arhanga hunah Thingdawl lui chhuah kan vat a, h h tihthai hu kan tum lem lova, a tha ang tih ringin an t mai a ni," an ti a. Pu Vawmphunga leh Pu Rengsabuta te an lo al a, Lungzawn zau an vata tih chauh kan hlawh mai aw, tih chu a rinawm ta hle mai. "Leilehnaa kut nghata nung lam hawi chu Pathian ram mi ni tlak a ni lo," tih thu hu a awmzia a chiang uar hian ka hria a ni

Kan tlangval hruaite chuan, "Chemphai zawl la Chite hai ruama lo awm ni sela a va tha dawn em ve aw,"an leh ta a. Kei chuan "Naute u, Chite ruama awm ni sela an ât lai khan Pu Thanga te, Suaka te, Paliana te, kan hsi mi thaho khian hmanah an lo insem zo vek tawh ng a, in chang ve phâk tawh lovang," ka tihsan a, "A ni wm teh bawk si e," an ti ve a. Tin, Pathianin thil tha ualto nilovin thil tha pahnih chem lui leh leilet zawl a o dah dun hi a remchang hle a ni. Hun tharah hian gaihtuahna thar han nei leh mah ila thil tha ve ve, luipu h leilet inkawp hi a remchang ber e tih chu thu tlukna la ni tho ang e kan ti ta a, leilet zawl lak kian rawt chu an awm ta lo va.

Tin, kan riahna khaw tinah khan kan sawi zel bawk mi te chu en ve turin an lokal ve ta zel a. Vawmphunga

riahna khua nih chu lalte tan khan a lo ţha dawn lovin khuate pem kha an hlau ta a, "Vawmphunga thlen loh tûr," tia thupek lo siamte pawh an awm deuh ta a. Kawnpu khua putar pahnih ka Pu Hmara leh Pu Zuhapa pawh an lokal ve a, ram ţha an zuk hmuh zan chuan Pu Zuhapa chuan, "Nang Hmara i ti tak tak ang em?" a ti ţhin a "Tih chu ka tum alawm," a tihsan mai ţhin a. Tin, a ram ţha hmuh chuan a rilru a tiza a ni awm a, "Ka muhil the hauh lo mai," a ti a, a ţhianpa muhil chu a kaitho va, ' bei ngei ngei ang em?" tiin a zawt leh a, ani chu a thinu ta deuh a, "A ngei ngei te tu'nge hre thei ang, naktukah pawh kan thi mai thei asin, beih chu kan tum a, Bilkhawthli thlengin kan kal a nih hi min zawt fo tawh suh," a ti t a, ani chu mu lo tawpin a tlaivar ta a ni. Chutiang chu : ni a, leilet vah ţantirh chuan a vattu zawng zawng chu ir 20(sawmhnih) chuang lai kan ni a, mi 7(pasarih) chauhir buh kan phun, phur 70 (sawmsarih) a vaiin kan thar a ni

A kum 2(hnih)naah chuan mi kan lo pung ta deuh va, Durtlang leh Muallungthu, Hmar Chaltlang te, Kawnpu te mi thahnem fet kha an lo chhuak khawm ta a, Chempha chu beih puitlin ngei chu a lo rinawm ta deuh va.

Chumi kum chuan mihlim Kapa chu Tlawngdung atangin Kohhran Conference turin a lo chhuak a, Thingdaw khua aţangin hawn leh mai a tum a, a hawng thei ta lo va, "Chemphai lian an bei a, an zingah awm rawh, Biak In a din thengin i awm tûr a ni," min ti a ni a ti. Tin thlarau hriattirna avangin kan bûkah chuan a lo tel ve ta bawk a. Tin, kan zingah Pu Zosanga a damlo va, a kiangah mi lo ding chu a hmu a, (Zel ang deuh ka ti dawn emaw ni) chumi ni chuan ram khek, a hun taka bei tura kum tir indawt zela ka hruaikhawm in ni e, tih thu chu a lo dawng ve bawk a. Tin, Pu Chawngkhupa chu Sailam tlangah a ruih buai laiin, Bilkhawthlirah Lalpan a mite a hrua

khawmin, Leilet ram buh vui eng tuarin a chawivel chu a lo hmu lawk tawh a. Chemphai kan bei tih a hriatin a lokal ve bawk a. Kum 10 lai atang tawh khan a lo hre lawk tawh a, a awmna ram Bilkhawthlir erawh chu a hre lem lo hi a lo ni bawk a. Tin, Upa Saichhuma hnenah Bilkhawthlir thar tûr chu tihlanin a awm bawk a. "Bilkhawthlir chuan leilet hmun a ngah hle em ni le, Lalpan in 600 khua lai ka hnenah a rawn tilang a sin," tiin min lo hrilh bawk a. He ram thar beihnaah hian, Pathian chu a tel ve ngeia kan hriatna chuan kan kut a fuih chak ta hle a, kum 2-naah chuan thian za hlim tham takin kan bei ta a, buh pawh phur 400 lai kan thar ta a.

Tin, kum 3(thum)naah chuan hmun hrang hrang atangin mi tam zawk an lokal leh ta a. Saitual lam atang tein, khua pawh in 70 lai kan lo ni ta. Melveng khua zuk chhunzawm kan ni bawk a, "Bilkhawthlira pem phawt chu P.W.D. thu hnuaia Melveng zel tûr in ni e," an ti a, kan duh lo chung chu mel min ventir zel thin a, Bilkhawthlir ah buh a awm si lo va, Phai lam buh te, Thingdawl lam amite pur kan phur ṭhin a.

Chutih laia khawchhak pa phai rawn en chuan, "Chemphai chu ṭhat chu a ṭha teh a, a zuk hla deuh pawh a ni," a ti a. Kei chuan, "A zuk hla i tih khawi atanga teh nge i nih" ka ti a. Saitual vel aṭang khian a teh roh a lo ni a, min an awi bik nang, Saitual chu lei laili ber teh nana an man tura sawrkar siam a ni bik hlei nem! Hei a hmuna awm chuan hnaite vek a nih hi. Pu Vawmphunga chuan lei lai siamtu, a hla leh hnai tehna hi a hmuchhuak tawh asin. Mateii nuteho kan nupuite zawlken pawnpui hi a ni berin a hria a ni. Khawi lai khuaah pawh, nupui fanau nen kan awm zel chuan a hnai a ni mai, chuvangin Mateii te nufaho chu L.K.-a motor-ah te rawn hlang thla la, Bilkhawthlirah in awm ang a, Chemphai chu a hnai ve mai ang. A tihlatu

Nupuite zawlken pawnpui hi phurh sawn mai tûr a ni ber e," tih thu dik chu kan hrilh ta a. Lo te pawh a pawm ve a, a lo kal nawn leh ta lo mai a ni.

Chung lai hun hmasa lamah chuan pem lut tharte tan thil buaithlak tak tak Sawrkar lam aṭangin a awm duh hle mai a. Mel min ventir ṭhin a, Motor lokalah te hian kan hmel hriatte an lo chuang ve ang a, Vawmphunga leilet bei chu hnim sahna mau chemsei nen lamlian hnim a sam mai a ni," min tih ka hlau va, ek chhuak lo chung hi kawngsirah ka peng bo ṭhin a. Mel Veng nih chu ka zak deuh si a; tin, Forest Department lam ten," Kai khualehtui in ni a, Mel Veng leh leilet chu in awmho tûr a ni lo, leilet tûr chu phaiah in lut vek tûr a ni," min ti ti bawk nen. Tin, Bawrhsap C.I. Lalmawia te ang khan. "Ka rorelna hmun in ni, in lal chu ka ni e," an rawn ti bawk si a, a buaithlak hle mai a. P.W.D.-ho chuan Mel Veng duh lo, Mel Veng inkaihhruaina laka hel angin Bawrhsap chu thupek an siamtir ta bawk a, "Heng mite hian 1948, February ral hma ngeiin Bilkhawthlir an chhuahsan tûr a ni," tiin mi 37 lai min hnawt chhuak ta vei nen, chungte chu kan han su veng leh rih ṭhin a. Kan mangang chuan Home Minister Katjua lokal chu kawng laihna kan dil a, leilehna Tractor nen Moter kawng kan lai ta tlut tlut mai a, chung Sawrkar lam buaina nek nek chu chhûm angin an kiang ta duak mai a, a mak viau a ni. Sawrkar dan tam tak hi chu thil ropui zawka vuak rem theih a ni tih mi hriattir hle.

Kum 4(li)na lamah chuan in 100 lai kan lo ni thei ta a, Mel Veng upa chu Sawrkarin buhchhun eitir an tum leh ta a. Kan leilet kan siam chhuah hram hrama buhchhun eitu han awm tûr chu kan lungawi lo va, Mizo Union-in ṭal chawm a nin lai leh paih an tum mek lai kha a lo ni si a. Pu Barkataki hun kha a lo ni ta a, kan report dan ang

hauh, "Ban sawm nei be mite inthlah chhawng pawh, C.S. te an lo nih chuan an fing ve fu mai e, Kohhran pa hnial tham dawn lai an ni ve mai," tiin kan sawi a, tawpah chuan kan hnial hneh leh ta hram a

Motor kawng laih chu kan han tan thei ta a, khawl kawng kan pawhtir loh chuan kan leilet chu a hlu vak vang tih chu sawi hawtin mipui kan han inhnuk leh ta a. Sawrkarin kawng chu an lai tih chu kan hria a, mahni leh kawng tura Motor kawng han laih chu mipuiin kan lo hrethiam ta mai lo va. a buai thlak leh ta hle mai a, hnialna a tam ta hle mai.

An chhuanlam thenkhatte chu.-

(1) Kawng laih a la hun lo, kan buh ngah hunah mi tlausain buh itin an lai mai ang.

(2) Buh neiten Aijalah hralh nan an duh vang a ni, mi chhe tan a tha lo tih te.

(3) Kan lai zo anga sawrkarin a chungah thu a rawn nei anga min neihsak ang te kan ti a, hlauhawm kan hmu ta teuh mai a. Mipui tha chu hman theih a ni ta si lo va, kan sawi hawta phur zual zawng mi tlem deuhin hmunte insemin kan bei ta vak mai a ni. A lai tam pawl ka ni a, tha 150 chu ka seng a. Hmeichhe hriat dan chuan neitupa nin ti mai a, kawng dung chu ruah nanin a nal bik a, lo kul hawng chuan "An kawng lai teivet hi kawng an tinal e," an ti a, an ṭhian chuan, "Khita khi a neitupa a awm a nia," a tih hi ka hria a. Ka kawng laih aṭang chuan ka leilet phai chu ka han thlir a, an tlo dunin an hlu ve ve ta hle mai a, ka rilru chu a hlim ta hle mai a. Ṭhangthar tan rochan pe chhuak ṭha hi kan inti a. America pate pawhin hetiang hian an lo bei ṭhin a ni ang tih te ka ngaihtuah a, ka hnathawh hlutnaah chuan keimahah rinhlelhna rilru a lo awm ta a. Hlimena Vawmphunga, Buaia venga awm a,

Kurtai phur ţhin kha ka la ni zel emaw ni le aw! Kha Vawmphunga kha chuan hetiang hna hlu a beih ngai loh kha America lama Vawmphunga dang hi ka lo ni ta em ni aw! Tin, ka inngaihtuah ta a, ka inrinhlelh lai chuan feh hawngin, Pu Vawm, kawng i lai elo?" min rawn tih hian Vawmphunga ngai kha ka la nih zel awm hi maw ka ti leh ta hram a ni. A mak hle mai! Thil ropui hi han nei thut ila mahni kan inringhlel dawn a lo ni e. Chung lai chuan Pu Buchhawna, Ngaihbana awm lo let leh chuan a rawn tlawh ta a. "Hmana i hau te kha kan ni a sin," kan lo ti a. Leile phai zauah kan han inhmu chu kan inhau ta lo a ni, kan hlim tlang ta hle mai a.

Kum1952 kum chuan Jeep road hawn chu kan peih ta a, Pu Lalrema Bawrhsap aiawhin a lokal a, Chemphai kawng chu a zuk hawng ta a. Ka thlamah Jeep 4(pali) lai a ding chu ka lawm lutuk nge ni sawi tûr pawh ka hre lova, ka ngawi hle hle mai a. Chumi ni chuan thil tak aiin a thlarau hi a hlimpuiawm zawk tih hi ka hre chhuak a ni Boruaka kan sawi hawt lai chuan mu hlei thei lova kan hlim changte a tam vei nen.

Leilet chu Chem seipuiin kan sam ţhin a, buh kan phun mai a, a ţha hle tho a. Roman Father pa a lokal a, thlam chhunga khinghnih chem seipui chu a hmu a, a han lek vel a, a hlim hle a, "America-ah pawh hetiang hian kan ti ţhin a ni," a ti a. Sebawng hman a lo ţûl ta a Bawnga leileh hi Mizopa nen kan inmil lo emawni dawn ni, kan ti peih ta mang lo va, Cachara Buldozar ho koh chhuah zai kan rel a, Rs. 10,000.00 dah khamin kan zuk la chhuak leh ta a. Hna chu a thawk thei hle a, mahse a lo fur a, an thawk duh ta si lo va. Tin, kan dinhmun tak chu inzat semin vai kutah kan dah ta mai a ni ber a, a ţha vak lem lo. Loneitu lawmna kha kan nei ta lo a ni. Krismas ţlakah buh in siama zem zuk kual ngawt chu kan hna a

a ta a. Leilet a puitling kan ti dawn nge, engnge ni ta kan hlim ta lo zawk a nih chu

Heng leilet ram kan beihnaah hian kan Mizo tlru leh kan awmdan a lang chiang hle mai. Ram tlo tûr a nih kan hria a, Kawnpui pa pawnin a tu leh late lo pung zel tûr daih tawka lo pawm zu a nun a, a chang leh lote kan kan inchuh a, a changtu zawk pawhin bei ta chuang lote kan ni a. Tin, man nei thama a lo hlut veleh kan hralh a, tlangram kan neihsan ta mai bawk a. India leh Mizo pa indawr vel hi kan chanchin a lo hriat dan ta mang lo'a a ni. Vai ram anga nghetin a tir hian 'Sawrkarin ro ie' sela, kan bahlah phah zawk hle awm e. 'Rial ik dan siam," ti hian kan inkaihruai thin a, a tha tawk hle a ni. Pu Barkataki-in mi 100 lai Buhchhar chhai-ah pass pe a neihtir a, tuman an vat lo. Pass chu mi 100 in an lo si. an pawh khan a ngaihna a hre lo a nih kha

Tin, Sawrkar pawisa a lo tel hnem tial tial a, kan leilet chelhna chu a tidul zawk mah a ni. Kan kaihng loh pawh Sawrkar pawisa a tel tam hnuah kan bungrah ta zawk mah zel mai. Kolasib-a Agriculture lam hotuten Chemphai chu in tihmin tawh a, Sawrkar tanpui in ţûl lo ve a tihmin lo apiang ţanpui tûr a ni, tiin an sawi a. Chu a nih chuan Rairuang ţûl em ni in tanpui dawn, a nih loh leh kan lo kha kan dah hnim leh mai tûr a sin, in tifuh mang lo vang, tih thuin an rawtna chu ka hnial a. Khawpui in hmun leh leilet hlutna hi vai lam ang hi chuan kan hre ve meuh lo a ni. Aizawl in hmun pawh hi vai hnenah duh dáha hralh theih ni sela kan hralh zo mai ang. Leilet pawh chuti bawk a ni, buh bi khat phunna cheng khat man ang sela hluin an ngai si a.

Awle, kan leilet chanchin chu titawp rih ila, hun lokal zel i nghak leh teh ang, engnge kan la âwn zel dawn, ram thar pawh kan la nawr zel a ni

BUNG 3

SAKHUA LEH POLITICS

1. SAWI HAWNNA : Kan pi pute hun lai te han ngaihtuai chuan kan tunlai hunte hi chu mak tak mai a lo ni ta Vailen hmaa kan Mizo upate kha kan zingah hian lo awm ve leh ta sela, kan inkawm dante leh thil tam tak hi mak an ti em em ang a, awm dan tûr hleih pawh a thiam lo hle dawn a ni. British Sawrkar lo kal hmaa ka pi pute awm dan kha chu fiah fai taka sawi ngam paw a har hle a ni. Rilru tina thei thil ni lo lutuk rapthlak tak tak a tam hle. Khawhrang leh lal hrang karahte indon chin lem awm lo, indo dan tûr sawi fiahna rikham chi awm lovin, rawlral leh biakbumna te nen, lo felna lam leh zan mutna chenin ral ram a ni vek mai si a, a tingthul phurhna mai tûr hnam an vuah lawk vek kha a ral titthlakzia a tilang chiang hle a ni.

Chu lovah huai rawngra pui pui biakna hnuaiah a awm a, chu biak dan thimtham takah chuan an rilru pawi chu a cheng a, tlawn lungawi sen rual loh huai chi tir reng karah an dam chhung hun chu an hmang a ni mai a Thihna pawh lo tawk se chung huaite chu pek lungaw loh vang a ni thin a, thihna an han sual vel dante chu a lungchhiatthlak lutuk a ni. "Han thlah rawh u, han thlah rawh u, kan ṭingthul leh kan neih zawng zawng kan rawi hlan zawh tawh che u kha, kan neihin a tlin tawh lo a chu u," tih te hi an ṭawngṭai dan a ni a, an taksain ralchhar khua an do va, an thlarauvin huai kawlh tak an do bawk a, indo niin a khat a ni ber e. Tin, Sawrkar an lo lian a khaw hrang hrang inhlauh tawnna lakahte muanna an thlei ta a, indona awm lo ram ralmuang takah chuan kan lo

ṭhuang kai ta a. Biak dan thim zingah huai chi tinrengin ûm mangan ṭhinte chu Krista Chanchin Ṭha chuan huaihawi ata chu min tichhuak ta bawk a, kan hnam delhtu him chhah zualpuite chu a lo kiang ta Khawvar emaw chhun leh zan danglam ang hi a ni, hmanlai leh tunlai chu.

Tin, sawrkar lokal chuan kan lalte chu thian nghetah a rawn siam a, rorelna chin tawk neiin ram te a pe a. Keini a khuate ni a, an ram kawl chhunga awm kha chu an mihring emaw an bungrua ang deuh kan lo ni ta a. Lal a indang khaw thar kai tûr awm sela, an khuate chu, "Heng zawng zawng hi indanpui ta che" tiin an bungrua ang deuhin min ngai thin a ni. Kan lalte leh kan Bawrhsapte rorelna hnuaiah chuan mipuite chuan ngaihdan leh duhdan sawi theihna kan nei lo reng reng a ni. Kan lalte leh sawrkarin kan hnathawh tûr leh kan neih atana an phalchin ang kha kan nihna vawrtawp chu a ni mai a. Lal leh sawrkar inkawp, min vawngtu chu mipui tan chuan eng kawng mahin sawisel phâk a ni lo. Kan Vawkpui ten kan pek ang chin chauh an ei ang hi kan ni a. Thei lo phun rawh an tih chu kan phur mai a ni.

Tin, heng lal leh Bawrhsapte hnuaia kan awm chhung hi kum 60 lai a lo ni a, tin, heng kum 60 chhung hian Kohhran lam chu a lo thang lian hman em em a. Kan hnam Pathian ring ram kan lo ni ta a. thil engpawh kan Kohhran nena inrem chi ken kawp theihte chauh kan ngaisang thei a, kan Kohhrana hmun kan hmuhpui loh chu thil engpawh kan kawmserh deuh zel a ni. Sumdawn leh huan siamte chenin Pathian laka bona niin kan ring thei thin.

Tin, kum 1945 vel aṭang chuan India ram hian Independent a lo hnaih ta a, British Sawrkar an kiang a, kan ram pawh chu boruak dang takah kan tleng lut ta a, chung

laia mipui rilru leh awmdan chu ngaihnawm tak a ni Ramthara pem tûr ang leh zalênna hun nuam taka lut tûr ang niin kan inhria a, thu neitu ding lai kan lalte leh mipuite inkarah chuan unau hmel haih chhum a lo zing ta a, misual puitling ngei niin kan inhre tawn ta a. India hruaitute chuan Political Party din an phal ta bawk a Political Party pathumin kan ram chu a han ding ta phaw a, Lal Pawl, Zalênna Pawl, Mizo Union pawlte chu. Chung kan pawl tinte chuan kan Kohhran rilru, Kristian thudik chu inteh nan kan han hmang ta ţheuh a. "Tuman sawisel suh u" tih a ni si a. Union-ho hi an dik lo a ni, tih Pathian chhuang pawh thil tisuala inpuhthluk hram tum kan insawisel ta ţheuh va, chu kan Politics thar ch Kristianna nen inrem lo hlein ţhenkhatin kan hria a, thenkha erawh chuan "A inrem e" kan ti bawk si a. Kan ramah Kohhran nun dan a lo thang lian hmasa a, Politics rilru chu kan han keng tel ta a, mitam tak chuan kan nei kawr rem thiam lo. Chutianga innghah dan tûr chin tawk pawh hre hlei thei lote tan ngaihdan zal deuh kan chhar phal thei mahna tih beiseia he lehkhabu hi siam a ni Tin, kan pawisak loh theih loh tûr Kohhran nun chu kan ramah hian a lo puitlin hmasak avangin kan Kristianna nena inhmeh thei chia kan Politics kan beih thiam nan, tih beisei a ni fawm bawk a.

Tin, Politics leh Sakhua hi thil hrang anga sawi theih si, a inram ri-na, a sahmul then tak chu hriat fûh har tak a ni. Sakhua atan tiin mite pawhin an bei vak ţhin a, eng hun laiah emaw chuan an Sawrkar atan an hnam atan, a lo ni leh ţhin a. Tu pa vawkte chhiar emaw ang hian namber pathum thleng a han chhiar chuan a inchawhfin leh ţhin a ni. Politic beia ngaihdan chapo tak nei a, Pathian thudik tlawhchhhana inngai site tan a sawt deuh bawk beisei a ni.

POLITICS LO CHHUAHNA HNAR : Politics lo chhuahna hnar ber hi engnge ni? Khawi atanga lokal nge ni? tihte hi sawi tam tak a awm a ni Heng zawhna a tawi zawnga chhan chuan Politic lo chhuahna hnar chu Pathian a ni mai a kumkhuain hnam tin zingah hma lamah hun tha leh nuam tak awm ngeia hriatna a awm theuh va, chu hun nuam thleng tûr chuan insiamthat, inbuatsaih chu mihringin kan tum thin a Chutiang awmdan hmasa aia tha zawka chuan chhuah tum chu Politics beitu an ni a. Chuvangin hmasanga Aigupta mi te, Greek mi te, Poinikia mite hmasawnna lo beih zawng zawng pawh kha politics a ni vek a, hma lam thil tha panna avangin kan inhawlh sang hret hret zel a ni Hnam tin chhia leh tha hriatna hi Pathianin a hip kang theuh va, Tirhkoh Paula sawi ang khan tiamchin thlen tawp tûi lam chu panin, ram tiam pan nei ang maiin hnam tin hi kan kal theuh a ni.

He hma lama thil tha awma hriatna hi Keini Mizote chuan "Pachhe kum tiam" kan vuah ve mai a, "Nakkum chu ka nei deuh tawh ang" kan ti thin Mahse neia ningnga nei ta chuang si lo sawi nan kan hmang a, hma lam hun tha kan hmuh vena a ni a, tha ve tak chu a ni Pachhe kum tiam hi paih bo ta ila a tha lo hle ang.

Judate zingah phei chuan he hun tha hmuhna hi a tam zual a, an Zawlneite hruaina avang a ni ber a an hmuah bik phei chu Lal Messia ni ropui hi a ni thin An Messia an beiseina hi lak kiansak ni sela, an hnam hi a tuak thawhêng hle dawn a ni. Tin, hun tha hma lamah a awm ang bawkin hun chhia pawh a awm a, chu hun chhia lokal tûr pumpelhna pawh chu mihring ten kan zawng bawk thin a. Keini Kristiante zingah hian a tam zual a, hun khirh tak chu a lokal mek e, chu mi lo thlen hmain lo inbuatsaih a tûl tiin kan sawi thin Ram nuam leh hun

ţha thleng tura inhruaina leh hun chhia pumpelh tur inbuatsaihna chu Politic a ni tawh a ni.

"Kan Pathian, kan Puipa pangngai,
Kan hmalam beisena
Kan hliahkhuhna - Khaw dur thlen lai
Kan chatuan in - Nangmah,"

kan ti ţhin a. Chuvangin Politics lo chhuahna hn chu Pathian a ni ber a ni. Ţhatna famkim chu Pathian a kawl a. Chu ţhatna famkim chuan mihringte hi ka inteh a, kan tling ta lo thin a, chu thatna famkim ch mihringte hmaah hian a inzam reng a, mihring thinlun hi a hip kang a, chu Pathian thatna chuan sang tak atang mihringte thinlung hi hip kang lo sela, Politics beih tû reng kan hre lo vang. Heng ţhatna dan hi hnam tin pianker nen Pathianin a suihzawm a, Israelte hnenah erawh chuan ziakin Mosia-ah a pe a, Pathian dan kan ti ta bik deuh va Hnam tin hian chu dan chu kan kawl vek a ni. Rukhman chu suala ngai lo hnam kan awm hauh lo a ni.

Khing kan sawi tak khi kan enin Politics lo chhuahn bul ber chu Pathian a ni ngei a ni. Chuvangin Politics kar beihin Pathian atanga hla lutukah kan inngai tûr a ni lo Mihringte sualna hi a lo thankin tawh em avang eraw chuan kawrtechepa tuiluang angin Politics lum vel hi kawkîin a bengchheng mai ţhin a ni zawk e.

Pathian aţanga Politics lo chhuak ngei pawh kha "Sim rawh u, vanram a lo hnai e," tiin min tlangau hna a nih kha. Sim tûr te, ţha zawka awm tûr te, Pathian te vena remchanga insawrkar dan ţhate chu mihringte hiar kan tum tûr a lo ni. Chuvangin Politics-a hnam hrua tumte zawng zawng hian, Politics hmanraw ţha ber chu Pathianah hian a awm a ni tih hria sela an huaisen deuh sawt tûr a ni. Pathian aţanga Politics lo chhuak chuan mihringte thinlunga sual lianpui awm, chu sual chu a

thawksak hmaa mi thinlungah remna chi chu lo tuh a, sual laka remna thu tlangaupuitute chuan Politics hna an thawk a lo ni ber a.

3. **POLITICS AWMZIA** : Heng thu tlem kan sawi takte hi ngaihtuah ila, Politics awmzia ber chu ram nuami siamna leh mihringte dahdikna atana hmanrua ni ngeiin a lang a Chutianga dah dik tumtute chu Kohhran rawngbawltute leh Zawlneite an han ni phawt a Pathian chu Politics bul tumtu leh beinasatu ber a lo ni ta a

Khawvel ding lai hi a lo sual tawh ngei a, chumi va sawisela tihdik tumtu chu Lal Isua pawh Judaten misualah an chhiar ta a. "Kan chite a tikhawlo va, mipui a luihpawrh a, kan Pathian Biak In pawh a sawichhia e." tia hek thlukin a awm a. Chutiang bawkin a zirtute pawh thu sawi loh tûr eng eng emaw sawiah an puh a, ram zawng zawng chawkbuaituah an ngai leh ta a Pathiana chhuak Politics chuan sual leh tha thuah, thatna chu hnehtir ni turin, sual chu umbo a tum tlat a, thudik ni ve theuh si, science mite thudik tih ve hi sual leh tha thuah chuan a ngil phei ringawt a, a sual e, a tha e, tih engmah a zirtir lo va, a dik leh dik lo a sawi mai a ni. A tualdawi a ni ber e Pathian thu dik erawh chuan an tihdik hma chu a tûr chhen reng a, mihringte hian kan nihna tûr tak chu kan la luah phâk loh avangin sawi tûr, beih tûr a la tam em em a. Chu mihring hmasawn chhoh zelna tûr chu sawitu awm lovin ngawi ta mai ila lungte hial pawh tlangautir tûr a ni dawn. Chuvangin Lal Isua leh a hote pawhin an tuai nasa ngei reng a, sawi lo thei lo an ni miau si a.

Politics-ah mi hruaina tûr hriate chuan an sawi zel tûr a ni a. Siamţhatna hna a nih avangin thilsual hmelpu inga lang thei hnam kawng bona te, suala tlukluhna awm thi zawng zawngah hruaitute chuan Pathian finna lain hamte chu an hruai ngei tûr a ni Politics lum vel hian

hnam a sawinghing ţhin a, thil ţha chu rin nghala thil tha lo leh thil nghing karlum nghal chu Politics hian a tum tûr a ni ber ang. Pathian thiltum sâng zawk a hlawhtlin theih nan thupek ţhenkhat bawhchhiat ngai ang deuh hi a ni e. Inawpna ţha zawk atan a hmasa chu ţhiat a ngai bawk reng a ni. Politics chu ram nuam siam tumna a ni leh a, muanña leh himna a awm loh chuan ram a nuam dawn si lova. Politics chu mihringte an nihna tûr hmun ang taka dahdik tumnate a ni ta zel a ni.

Khawpui kawtthlerah mipuite buai lova ralmuanga awm theihna tura venghimtu, chumi hnaa inpete chu Police kan ti a, diarsen khima an vei nguk nguk hi. Tin, hemi hna anga thawk ni lem lova mipui tana ram nuam zawk tihthlen tuma beitute chuan Politics ka khel kan ti ve thung a, President-ah te inthlangin theihtawp kan chhuah ve thin hi. Tin, ei leh bar a awm loh chuan ram a nuam thei lo va, chumi lama beitute chu Economist kan ti a, tam fet chuan phur takin kan bei bawk a ni. Silhfente, bungraw ţha zawk te, in ţha sak te, leh ei tûr thawhchhuah dan hlawk zawkte beitu kan ni vek a ni. Ram tinuamlotu sualna lum vel dal leh dah ţhat tumtute chu, Politics beitu ţha berte an ni ve lo thei lo va, Israel Zawlneite zawng zawng pawh kha an ni vek a, an hna pui ber chu misual dahdik leh mifela siam tum a ni si a.

Chuti lo ni se kan ramah Kohhran rawngbawltute leh Pastor-te pawh sualna lo sosang tûr hmehmih tuma beitute an ni a, Politics bei an ni tho a ni.

4. PATHIAN TEL VENA REMCHANG LO POLITICS:

a) Hnam Politics : He hnam Politics hi Politics beitu tam takte innghah thiamna tawk a ni a, a humhalh dan tawk thiam ngai chi tak a ni ta. Hnam ringawt chu ţu

hnam mah Pathianin a hmangaih bik loh avangin, hnam tana hmun zawn leh mahni hnam chhan luattuk a awl em em dawn a ni. Hun hlui lamte zuk en let ila, tlang lianpui pui anga lang thei hnam ropui tak tak, Pathianin a seng ruahna hmun kan hmu thluah dawn a ni. Hnam tam tak an lo ding chhuak tawh a, Pathian ai an awh zawh loh chinah tih boin an awm thin a. hnam tin hi Pathian enchhinnaah a fiahna hnuaiah kan kaltlang thin a ni tih pawh a lang thei deuh hle mai. A ropuina puang tura Abrahama thlah Israel-te a koh bik lai kha chuan an hnam pawh a humhalh hlein a lang a, mahse chu pawh chu hun rei vak lo a ni. An hnam insuih khawmna pakhat Israel lal thutthleng chu sawn bovin a awm a. nitin lam Israel tak chu a zuk dinthar leh a. Abrahama kan thlahtu a ni e, tiin induh mai lo turin thupek thar a rawn puang ta. Chuvangin chi leh kuang tanchhana hmanga Politics beih hi kawng dik a ni vak awm lo ve. Pathian thiltum enin chi thlah kal zelah hian tu hnam pawh Pathianin a chhan hle tûr bik chu kan awm lo a ni

Hnam bik leh chi bikte Pathianin tanpui vak a tiam bik lova a lan avangin, Pathian thiltum leh Policy tanchhana hmanga Politics beitu apiang an hlawhtling duh zawk dawn ngei a ni.

Tin, chu Pathian thiltum Policy chunga hnam insuihkhawmna, Politics beihna chuan hnam chi an nihna angin leh an hnam an hnam ang takin a hûng chhuak fel zawk dawn bawk a ni. "Aram leh a felna zawng hmasa ula, chung thil chu a pek belh ang che u," tih ang khan kan ramah hian Pathian ram han thlentir tum phawt ila, kan hnam tihlar leh tihropuina chu, chumi thil ṭha zuitu chu a ni mai dawn a ni. Tu ram pawhin Pathian ram an zawn hmasak chuan hnam ropuina chu (dawngah)an nei tel mai ṭhin a, tu ramah pawh hnam Politics an uarna apiangah

buaina leh chhiatna a tam zel a ni. Kan hriat phâk Japan-te leh German-te, America-te han sawi ta ila, Hitlara chuan ama hnam German ngaisangin hnamdang chu hnawksak a ti a, Juda-te pawh tihduhdahna nen a ram ata um bo vek duhin hnam Politics a khel a. Juda-te phei chu an rama mihausa an ni ḅawk si a, thihna hial a tuartir a, German ropuina tûr dal nia hriat a ni ber a. A Politics chu a duham zel a, khawvelah hnam sâng ber nih tumin a bei zel a, Chanchin Ṭha leh Juda-te thuthlung bute pawh German chanchin ṭhaa thlak hial a duh a ni an ti. Mahse a tawpah chuan Pathian a bitum a ni ta mai a. German hnam chu ropui ahnekin an ram chu sem sawmin a awm ta mai zawk a ni. Kha Hitlara leh a Sawrkar ang kha Europe ramah hmuh nawn leh tûr a awm lo kumkhua mai thei a ni.

Tin, Japan-ho pawh khi sakhaw thudik keng tel lova hnam Politics chauh beimi an ni deuh bawk a. tun Indopui hnuhnunga an chak tehlul nen, nem hniamin an awm ta rih a, Pathian bawk an bitum a ni ang. Sawrkar lian zawkin an delhbet ta rih a, an sim loh chuan an lo tho leh tûr hi an tlu leh mai thei. "A tluk ahnu hmanah lum lehnghal" tih thudik hi an chungah a thleng ruai thei a ni.

Tin, America ve thung chu hnam tin awm khawmna an ni a. Hnam hming aiin ram hmingin Politic an hruai a, an hlawhtling hle zawk a ni.

An President hmasa aṭang rengin Negro leh Mingote inthliar lova thuhmun kan ni e, tiin, Abraham Lincolna-te aṭangin zaikhata luang turin an lo bei a ni.

Pathianin mihring a en dan turte chu Policy-ah hmangin mihang leh mingo pawh thuhmun vek kan ni tiin, Politics lungphum dik tak an phum a ni a. Kum 300 dawn lai khawvel hruaituah an ṭang dawn a ni. Kan sawi tak ramte hi kan thlirin Politics hruaitute hi fimkhur thiam a ngai viau a ni. Pathian tel vena rem lo hnam Politics maite hi

kan ramah lo ṭhang lian ta sela, kan Policy ber(chi chi) tih a lo ni dawn si a, chi leh kuang kan ramah a ṭhang duang vak mai dawn a ni. Ralte, Paihte, Pawi, Hmar, Lusei tiin laichin kawng hi Pathianin min hawn sak uar mai ang tih hi thil hlauhawm tak a ni. Kan hnam zalenna kan sawi chhuah hi inṭhdin leh tâwk thiam a har tawh ṭhin a, kan Mizo hnam hrangte te te hi an lo sernung leh ṭhâm mai thei a ni.

Chuvangin hnama innghat Politics hi hruai thiam a har em em a, hruaitute chu ṭimkhur thiam a tûl hle ang Hnam hrang hrang leh ṭawng hrang leh Sakhaw hrangte khawvela pung vak mai hi Pathian thiltum a nih aiin kan mihringte sual lukhawng a ang zawk mah a ni.

b) Party Politics: Politics beihna kawng pakhat Party Politics hi ram tam takah mite tih dan a ni. Hnam ṭing zingah chuan a chhe lem lo viau a, hnam mawl, rilru neih zawng zawng thil pakhata dah mite tan erawh chuan hman thiam a har takmeuh a ni.

Mizo Union kan beih tirh lai khan he Party Policy hian pafa te, nupa te pawh min ṭhen thei deuhthaw a nih kha. Party khan Policy a nei ngei ngei ṭhin a, chu Policy chu a lo inang thei si lo va. Zalênna zawng ve ve, thlen tumna kawng hrang a ni a, zuitute pawh an awm ve zel si a. Hnam mawl zingah chuan inen dan tawk thiam a lo har hle a ni. Ṭhen leh rual inkawmnaahte chu inhriatthiam lohna chuan hmun a hmu zel a, he inhriathiamlohna unau hmelhaih boruakah hian kan ram a kal rei ta hle. Eng chen nge a la kal zel dawn tih pawh hriat phâk a la ni si lo va.

Kan Party Policy hrang kha inteh nan leh inen nan kan hmang a, tidik lo leh sual em emin kan inhria a. misual kan inhmu pung tual tual a ni ber a. Kan Politics hla lenglawngah hian a hriat theih mai, "Burma Anglo-a leng zawng kha fam

nghal rawh se kan ti," tih te. Kan Policy min chelhpui duh lo kha chu tute pawh kan inhmusit ngar mai ţhin a ni ber e.

Kan hnam hian thil tihho theihna a tlachham tial tial a, kan Politics hruaitute zingah hian a ni zual bik deuh a. Policy pakhat chelhho thei lungthu kim pawh kan awm thei ta mang lo va, kan hruaitu ţhenkhatte phei chu an Politics hniak chu nau-awi hnu ang dup maiin a chingchîvet ta a ni.

Chuvangin Party Politics hi Pathian chelh ve mi a ni thei dawn lo. Israel Zawlneiten thu zahawm tak an ziak chu hei hi a ni, "Ka lam hawiin ka hmelma nunin in nung si alawm, in mi kohna hi a thlawn a ni, chhan theih in ni lo ve," tih ang deuh kha kan ni ta. Pathian tak tai chiin kan inkawmserh tlat a, kan pawl min hruai turin kan au ţheuh si a, tu pawl mah hi Pathian han chhân ngaihna kan awm lo a ni ber mai. Inngeih loh hi kan sim dawn chuan loh chuan kan pawl min hruai turin au au mah ila min chhangin a rinawm thei lo a ni.

Kohhran lam pawh hi politics ang chuan kan hmang a, Kohhran pawl hrang hrang a pung tial tial a; mahnia ţualto mai mai pawh kan la tam dawn. Bilkhawthlirah chuan 'pawl neilo pawl an awm e,' an ti hial a. Imphal biala kan unaute hi ngaihtuahin an politics kha chi leh kuangah a lut a, an Kohhranah a lut zel a, In sawmhnih khuaah pawh a chi zatin Biak In an din zel a, Pathian biakho theihna pawh an nei lo a ni awm e.

Heng party politics hi kan ram pawh hian a hmang thiam lo a ni ang, politics hi Pastor leh Kohhran rawngbawltute beih ve mi a ni lo tein kan hre thei a. Tin, politics bei mite hi kohhran lamah fatu lo deuh tûr ni tein kan ring leh ta zel deuh mai a. Sakhua nen a inrem lo titute chu an politics ngaihdan kha a dik kim lo a ni awm

hle. Politics party khan eng dan emaw a nei ngei ṭhin a, pawl policy kha a inang kher si lo va. ram leh hnam tana beitu ni chuan kan inchhal theuh na a, kan in awih si lo va, ram hruaisualtu, mipui bumtu, chanvo duh vang, mahni pumpui tana kheltu angin kan inpuh a. Chung pawl hotuten Kohhran lam an han ngaihsak deuh pawh chu kan in hmu mawihnai thei chuang tawh hek lo, 'a vawt zawnna hmaithinghawng' invuahah kan inngaihsak ta deuh zel a ni.

Kan party politics hian kan ram rilru a tichhe thuk hlein a lang a, hetiang ngaihdan thianghlim lo tak kan rama kan neih chhung hi chuan kan ram a nuam dawn si lo va, pension peka tawlh botir thuai hi a ṭûl takmeuh a ni e. Kan pawl kha a hrang theuhin hruai zel mah ila, kan Pathian chuan hmanah khan min dinsan tawh ang tih a rinawm a. Pathian ber tel ve lova kan hriat sia la kal luih zel chu a huaisenthlak hle bawk dawn lawm ni?

Russia ramah Communist Sawrkar hi lak luh an duh lai khan, sakhua thlengin hnawksakin an hria a, kohhran hruaitute lung inah an khung a. Sakhaw ti mi reng reng chu tiamkam nei takin chhia an chhamtir a. "Thihna piah lam chauh leh vanram chauh in sawi tûr a ni, thil hmuh theih zawng zawng chu sawrkar kutah in dah vek tûr a ni." tiin. Mahse chutiang chu Kristian ram dangte chuan dikin kan hre si lo va, khawvel ram zawng zawng kan Lalpa Krista lalna rama chantir chu Pathian thil tum a ni tlat si a. Mihringte thinlung leh sawrkarte lalna leh an ram awp zawng zawngah Pathian chuan lalber a tum tlat si a.

Pathian hlat thei lam chia ram hruai leh, Pathian thu hnawk tlata ngaia Political party din hi fimkhur a ṭûl hle a ni. Kan ram hi chuan Pathian thu awih ram nih kan tum ber tûr a ni a, pawl policy aṭanga inen dan ṭha lo kan lo dawn tak zawng zawng hi, sim hram i

tum ang u. Kan pawl ṭheuh hi a tuamah Pathianin min duhsak bik lo ang tih kan rin chuan, rilru hahdam deuh chu chhar theih mai awm tak a ni.

5. SAKHUA LEH POLITICS CHU TUM THUHMUN A NIH ZIA: He thupui pahnih hi hnam lo changkang deuh tawh zawng zawng chuan an lo paltlang vek tawh ṭheuha ngaih tûr a ni. A inhman tawn dan tak leh a inkungkaih dan tak pawh dap fûh thiam a harsa hle rih a ni. Kan hun hman hian a la ṭawng phâk lo deuh emaw ni tia sawi fûh thiam fak chu a la har ta a ni. Leilung thil hman thiamna te, ram siamṭhat leh tihfel te, thil ṭha zawk leilunga tihpian tumnate pawh hmanlai kohhrante chuan an hmang thiam lo va. Khawvel hi chhuahsan tûr nia an rin lai chuan leilung thil hi Pathian dona vek nitein an ngai thei ṭhin a ni. Chung lai mite chuan an hun hmanah chuan a la fiah zawh loh vang a ni a, keini tan chuan leilung hmanṭhat chu Pathian thu ni hlein kan hre thei ta a. Sakhua leh Politics erawh chu ho hrang niin kan la hre deuh hle rih a ni. Mahse ngun taka han ngaihtuahin Pathian leh politics chu tumpui thuhmun an ni ngeiin a lang tlat si a. Mihringte an thlen tûr tak leh an nih tur tak te, an neih tûr takte an neih theih nan tiamchin lam pante tana hmanrua a ni ve ve ngei a ni a. Keini pawhin politics leh sakhuana chu mihringte hmasawntirtu tum thuhmun an ni tih kan hriat hun a la thleng ve ngei ang.

Kan thupui hi a chian theih nan chanchin dang han sawi ta ila a ṭha awm e. Hmanlai chuan Saphote pawh khuan lalber leh Kohhran chu Pathianin a ruat niin an hria a. Pathian hnen thleng thei turin Kohhran recommend-na a ngaiin an ring a. Tin, an dam chhung tisa lam mamawh ei leh bar zawnna lamah te, Pathian aiawhtu

chu lalber niin an hre bawk si a, chung mi ropui pahnihte thuhnuaiah chuan kun tûr niin an inhre tlat mai a ni. An ngaihdan chuan vanram kha lalber ta a ni miau si a, tin, chung milian lawk bikte pahnih chu an thuneihna chin tûr ramri kha an hre fel thei si lo va.

Lal thiltithei deuhte chuan Kohhran hotute kha an thuhnuaiah dah an tum a, Kohhran chungah laina kha hman an tum bawk thin a. Tin, Kohhran hotu an lo ropui deuh chuan lalberte pawh an thuhnuaiah dah an duh bawk si ṭhin a. Chutiang ngaihdan an neihna chhan chu Pathian aiawhtu nia an inhriat vang a ni leh a, Kohhran thu lo chuan Lallukhum pawh an inkhumtir lo a ni. Hun a lo rei deuh a, an hna chin tûr pawh an lo inhre fel tial tial a, an lo bei rei tawh bawk a, an intauh harh chawp zel zawng a ni ber e.

Hetiang hian ngai ila a dik thei awm e; Politics hi a bul lam zawng chu Pathianin a tum a, mipui hman tûr a zam chhuah vel chu Politician kan tihte hian an tum ta thin a ni. Chhandamna hnaah pawh Pathian leh mihringte tum kan insem ang bawk hi niin a lang. Chuvangin Pathian leh politics hi ṭangho an ni e, tih hi a dik awm hle a ni.

Politician-te hma lam hun tha thlirnaah, an thlira chu Pathian a ni kawng khat hle a, tun aia awmdan nuam leh ṭha zawk hi hma lamah a awm e, tih thlir thiamna nei lote chuan mipui an hruai thei tak tak lo. Chumi hma lam thlirna nei chu Politic Zawlnei an ni ve a nih chu! Zawlneihna tlem tal nei lo chuan politics hi an hruai thei lo reng a ni.

Chuti lo ni se Politics da thei lo chelhtu nih kan tum chuan Pathian kut kan ṭanhopui theihna ngei tûr Policy kha kan chelh tûr niawm tak a ni. Pathianin mihringte hi engti anga awmah nge min duh ti tein inzawt ta ila, kan hnam hi

Pathianin min ngai pawimawh bik angem tih te, min ngai pawimawh bikah ngai ila kan eng avang hi nge ni ang tih zawhnate hian ngaihdan tûr min siamsak thei hle a ni.

Kan thupui sawi laiah hian Pathian leh politics chu ţangho an ni e kan ti a, Pathian leh Policy kan dawmpui tûr chu eng ber hi nge ni ang? Pathian leh politics chu an inzawm love, ho hrang an ni lo ti dawn ila, Pathian tel ve lohnaah chuan kan ram hi a kal zel ngam dawn em ni?

Mahni rilru han sawi ta ila, kan pawl hruaitute zingah inhriat thiam lohna a lo awm ta a. Kan khawmpui chu a hrilhhai thlak ta hle mai a. Tisa leh thisen chauh, Pathian tel ve lohna hmun kan ang ta em a, rilru chu a timin a zak ru deuh ta hîan ka hria a, hun lo awm lehah chuan Conference leh turin ţhian pakhat hian min han sawm a. "Ka theih ve lai tak pawh a ni a, mahse ka zak tituai deuh ta e a, lo han kal mai teh u," tiin ka chhang a. Politics kan beih hian a harsa zawng zawng Pathianin a tum ang a, mihringte lo chet vena hi chu pawnlawi tê chin hi a ni zawk tih hi hriatreng tûr a ni.

Mihringte sualna hi a lo sâng tawh em a, hma lama kan sawi tawh ang khan hnam politics mai te hi kan khel tawk a lo ni ta ţhin a. Politics awmzia dik tak Pathian aţanga lo chhuak Pathian thiltum leh thudika innghat ngei chu hmang thiam ila, kan party hi a chauvin a da mai mai dawn lo a ni.

Khawvel hi Pathian anna aţangin kan la hla hle si a, beih fe tûr a la awm zel a ni e.

Mihringte ram nuama pemtir tum chu politics a ni a, tun hma aia ţha zawk tûr ni chuang lova Politics beih ve hrim hrim mai hi chu mi tihbaiawm nihna mai a ni. Kawng ţha zawk hria a, hnam leh ram hmangaiha hruai i nih chuan zawlnei leh puithiam nihna i khum tel ngei ngei

ang a, miten an ngaina ang che. Pêm chhoh i rawtna chu an dawngsawng ngei ang. Tin, tunlai kan hruaitute zingah kan ram nghahfak Politics-ah zawlnei kan la hmuh rih loh pawhin hun hnuhnung lamah tal chuan kan la hmu ngei tûr a ni. Pathian koh hnam kan nih miau avang hian

Kan Sawrkar, kan Politics thlauthlain Kohhran hi a ṭhang lian thei lova, kan Kohhran hi Pathianin a zualko leh a Chanchin Ṭha kawltu atan min hmang ngei ang tih kan rin theih chuan kan Sawrkar pawh ṭha tawk lang taka chhawm tel ve a ngai dawn a ni e. Sawrkar leh Sakhua (Kohhran) chu mihringte chenna a ni ve ve a, a engemaw zawk tihlala ngaihsan zawk neih theih a ni lo.

Kan India hruaitu Pu Gandhi chuan Hindu leh Mosolman thliarna nei lovin mipui chu zalennaah min hruai an tum laiin, sakhua la urhsun lutuk miten an lo kaphlum ta a, sakhua tih lal lutuk pawh a tha lo hle a ni.

Tin, Sakhuana ngaisang lova sawrkar ngawt tisang tûrte hian mihringte min tithlabar a, mihring hlutna an dah hniam a, a rapthlak hle tho a nih hi.

Tiamchin (Goal) thlen tûr - Kan hnam kal zel hian thlen tum ber goal kan neih hi a ṭûl hle mai, tuilian khangbung sep anga Politics a fawn vel mai mai hi pawi tak tûr a ni. Thlen tum tûr kan siam thiam athuin kan ram chu a chak dawn a ni.

Kan ramah thu kan nei zo ngei tûr a ni si a. tin, ram siam dan turah hian fin thiam a ngai em em bawk a ni Hnam tam tak chuan, an tana tha vaklo emaw an duh leh loh tûr emawin Politics an bei phut tawh fo thin tih kan hria a. Entirnan leilet khaw thar pakhat chuan V/C an dil ve a, ṭhian pakhat chuan, "An dil hi an hmu mai ang tih a hlauhawm ve le, an leilet beih mek hi an tiau phah mai tûr a sin," a ti a V/C member irthlan hian khaw tlem si

party hrang awm si chu inngeih loh phah nan hman a lo awl hle a lo ni. An tiau ta em lo va, inthlahlel lo takin mahni luhkapui theuh atangin an inthlir ta mai a.

Mi ram Politics te pawh han thlirin, "Chutiang chu an duh leh ta lo ve," tih a awm duh hle a ni, hnam pum rilru dahkhawmna tling ngei tûr kan zawn thiam hi kan hnam tan a va ṭûl ta em! Kan ram policy tûr tak kan dap fûh hmain kan thangtharte rilru a piangsual hman ang tih hi a hlauhawm takmeuh a ni.

Tunah pawh hian naupang hriat dan tûr chu, Politics an tih hi engnge ni tiin zawt ta ila 'Inngeih lova inhnial hrat viau hi' an ti palh mai thei a ni. Kan ramah Thlarauva hlimna kan tih pawh hi hlim ve lote hriat dan chuan thlarau a hlim chu inngaihna leh khurbinna hi kawk niin kan hria ang a, thlarau hlim hlutna reng an hmu tel lo thei a ni. A hlim leh lawm ate hian chutiang suala kan tlukpui hnem tawh em avang a ni ngei tûr a ni. Heng thuphung kan han tar lante hi ngaihtuah ila, Politics hruaituten hnam pawi kan khawih theihzia hi hriain, fimkhur takin thawm i dim deuh tawh theuh ang u Tun lai kan ram kal dan ang hian kum sawmpanga lai chu la kal leh dawn ila, kan piang sual hman ngei ang.

Kan hnam kal dikna tûr eng Policy nge kan zawn ang? Hnam pakhat ni ve turin engtin nge kan insuihkhawm ang? He zawhna pahnih mai pawh hi chhan dik thiam chuan a tha hle ang. Pawl Party indina beih dante chu kan hman thiam loh hmanrua angin, hman nawn leh pawh a ṭûl ta lo hle mai. Kan hnam hlim taka min hruaitu tûr zawlnei kan ngai ta hle mai, Pathian rinna ram a ni si a, kan hnam hruai tûr chuan Pathian ring thiam mi nih ngei a ṭûl bawk si, chuvangin hruaitu kan mamawh chu Pathian dikna hmanga dikna ngaina mi chauh kan mamawh a ni Chuvangin kan Policy chu - (1) Kan ramah thudik lal bertir. (2) Kristian nungchang dik.

Heng thu pahnihtea innghatin Mizo hnam chu hnam angin a awm ang a, pawlah min siam ngei ang. Nih kan tum goal chu:-

(1) Kan ramah dikna laltir a ni Sual khapbeh tum aiin dikna ngaihsan hian sualna a umbo hma zawk mai thei a ni. India sawrkarin kan ram a rawn buatsaihna pawisa hi a ṭhahnem ta hle mai. A rum hlira chhum khawp lai ni awm a ni ta. Mahse, dawt sawi kan lo intihlaumuh ta a, tun thlengin a hâwpin kan la chhum a nih hi. A endiktu a mantu tura sawrkar inhlangchhawng fel thluam mai si, sual pianna hmun pawh awmna mawi lo a ni a, mahse a ni bar si lo. Fatu tûr mipui lungthu atana inpe pawh kan ṭhahnem ta hle mai. Gramsavaka te sevakite ten, beng leh mit tân ruaiṭheh tum a, ennawm bawm phura ram dung leh vang lokal tlang ve fote nen, nasa taka enkawl leh cheibawl chu kan nih ngei hi, phat rual lohvin Mahse kan kaldan hi a hlauhawm tual tual a ni. Chuvangin kan Politics aṭang hian dikna chu huai ber tûr leh dik lohna chu ngampattir loh tawp tura beih hi kan tihtûr hmasa chu a ni ngei mai, ram nuam siam tum kan nih avangin. Tunlai kan sawrkar han hman dan vel hi chu rei tak awhtir chi a ni lo. Dik lohna engpawh hmu ila, 'sawrkarte hi chu ti hi an ni mai mai reng tûr a ni,' tih leh sawrkarnaa thil kan tih dikloh chu Pathian leh ṭhenawm pawisawina angah kan ngai mang lote hi! Kan ramah diklohna a lo tlangnel lutuk ta hi tihbo tumtu nih ṭheuh hi a tûl ta ber a ni.

(2) Kristian nungchang dik. Kan Bible-in kan awmdan tura nungchang min pek luah kim hram hi kan goal thlen tum tûr chu a ni leh ta. Kohhran pawl engah pawh awm ila nungchang dik hi kan ba ṭheuh a ni. Talhtum leka intihhlauhawm aiin nun dika nungte hi hlau zawk ila.

Ṭhatna zah thiam lo hnam an awm thei mang lo Kristian ram Kristian chhungkua kan din dawn a ni a,

Kristian thil serh leh nungchang dik hi kan ramah an lar hle tûr a ni. Dawhtheihna te, thiante leh mite rawngbawl tura inphalnate hi kan nunah a luang chhuak hle tûr a ni Kristian nungchang dik tih hi kan Mizo zingah hi chuan sawifiah deuh a ngai awm e. Thil dang ngaithla ngam mang lova Kohhran mi tak anga lan dan hi kan nei tlat mai a, thil ṭha dang han sawite pawh kan ngaithiam lo duh hle. Lan dana sakhaw mi taka lan ṭalh tum kan awm ṭhin. Kristian nungchang dik tih hi chuan kan thiltih dan lam kha a nghawng zawk a ni. Isua zirtir ang taka a mizia leh a awmdan rochungtu nih hi kan tum ber a ni dawn Kan hnamah dikna a lal hle loh chuan ram chu a ding lo thuai dawn tih hi i hre chiang ang u.

6. KOHHRAN LEH POLITICS HRUAITUTE CHUNGCHANG : Sawrkarna lam leh sakhaw lam hruaitute hi mipuite lu ve ve an ni a, hotu hranga an din ve ve hi nge tha, mi pakhatin an kawp mai? Sakhua leh sawrkar chu mipuite innghahna an ni ve ve si a, ho hrangin awm turah ngai ila an inhman tawn dan tûr engtinnge ni ang tihte hi ngaihtuah tham tak a ni a. Tin, mi pakhatin kawp dawn sela, chu mihring chu eng ang mi nge a nih ngai ang? tih zawhnate hi chhanfûh thiam fak chu har tak a ni zel mai. Jona te chanchin hi kan en chuan an hun hmasa lam deuhahte chuan sawrkarna leh sakhaw hruaitu nih kawpte chu an awm bawk ṭhin a.

Chutianga inkawpte chu Zawlnei an ni deuh zel a, Mosia te, Samuela-te, Davida-te, lal leh zawlneihna nei kawpa sawrkara kal chu mihringte hian tlin thei fo ila khawvel hi nuam tak tûr pawh a ni a.

Tin, hnam ṭhenkhat an lalte Pathian dinhmun ni awma dah hnam an awm nual bawk a. Tunlai pawh hian chutianga an lalte Pathian ang deuhva cheibawl hnamte chu hnam

insuihkhawmna a nghet hle reng a. Japan-te, Tibet-hote pawh hi an ni deuh. Hmanlai deuha Kohhran hotupa ber (Pope)- te pawh kha Pathian aiawhtu ang deuha awm an ni a, Pathian ai an awh zawh lohzia Luthera ten puang chhuak le sela Kohhran hi rinnaah puithuna derin a khuhpii tawh ngei ang tih hi a rin theih hle a ni. Mite chanchin han ngaihtuah hian sawrkarna leh sakhuana kengkawp tûr hi chu beisei tûr awm lovah ngai ila a dik awm e. Juda-te beisei anga Lal Mesia meuh khawvelah a lo chhuah si loh chuan, Sawrkar leh Sakhaw hotu chu mihring an ni ngei turah ngai ila, an inhman tawn dan turte engtinnge ni ang?

Ram ṭhenkhat sakhaw pute chu mihring khua leh tuite nen inpawh mang lovin an awm a, an sawrkar dip phâk ahnekin an mite ngaihsan pawh an hlawh hek lo Puanchhe te nena kutdawh mai te an ni a, an sakhua leh an hnam thiamna kal zel chu eng kawng mahin a inhre phâk lo a ni mai. Chutianga sakhaw keng tel lova hnam kal zelte chu India leh Japan-te pawh hi an ni. Vai lehkha thiam kianga sakhaw pawimawha han sawi chu hnial tlakah pawh mi an ruat mang lo va, an nuih san mai. Sakhua chu mi eng emaw deuhte tih mi ni awm lekah an ngai a ni

Pathian tak la chhar fuh lo ramte pawh hian rorelna tihdik ṭûlzia hi chu an hre ṭheuh va, rorel dan fel tak siam a, chu dan ang chuan rel tûr ni pawhin an ngai hle. Mahse dan hmangtu kha an dik loh chuan dan khan mi a hum zo si lo va, Ukil tam tak an han thu khawm a, thudik leh dan dik pawh lang thei lo khawpin an sawi chingchivet thei vek si a.

Rorelna ṭha hi mihringte mamawh ber pakhat chu a ni ve ngei a. Rom sawrkar din lai pawh khan rorelna ṭha tak chu an lo hmuchhuak hle tawh a, dan tam tak tun thlenga kan hmante pawh hi Rom-ho aṭanga kan dawnchhawn zel nia sawi a ni. Kan India hruaitu Pu

Nehru pawh hi England-ah lalber fate kawm phâka seilian a ni a, Kristian rilru tha ang hi a pu hle an ti a. Pu Ghandhi pawhin Lal Isua zirtirna hi chu mihringte hruaitu ber tûr ni chuan a hre tlat bawk a.

America Missionary-te pawh hian, "Nehrua hi Kristian a ni e, a ruk talin a ni lo thei lo vang" an ti hial a. Kan thupuiah hian sakhua leh sawrkarna chu a chelhtu mihrang an ni ngei turah pawh ngai ila, sawrkar chelhtu kha Kristian thu dik kawlmi tal chu ni ngei awm a ni. Sakhaw thu dik keng tel lova sawrkar kal ta mai an awm a, a rapthlak em em mai. Mihring chanchinah hian lalna inchuha intihlum hi an tam hle a, tunlai Russia te pawh hi an ni awm e. An hotu ber chuan amah han dip phâk tûr deuhte chu a seng bo zelin an sawi a, mihring nihna an titlawm a, mihring an tithlaphang thei a, an chanchin hian rilru a tinuam lo hle thei a ni. Mihring nung zawng zawng hian lalber leh sakhua chu kan ngai pawimawh lo thei lova, thuneitu dik lo emaw sakhawpu ber dik lo emaw chuan, hnam a khawih pawi phâk ve ve avangin, heng Seat pahnih hi fimkhur ţûlna ber lai a ni awm e. Pathian lehkhabu hi kan han enin lal leh sakhaw puipa te sual avanga hnam tlu ta an tam hle mai. He bungah hian nghing tel ve chu hei hi a ni. Sawrkar emaw Kohhran emaw, Pathian thiltum sâng zawka lawn chhuak tûr an nih avangin engmah phun lo leh sawisel nei lova awm ngaia awm mai tûr chu a ni hauh lo tih hi sawi tûr a awm bawk. Thil ţha zawk thlen tuma thil awm pangngai sawisel danah hian thiam tawk a har hle mai. Hman lai Kohhran siamţhatnaah Luthera ten tumah tina lovin beih an lo tum a, mahse an thu thar hriat a hlawhtlin dawn meuh chuan mipuite chuan indo hial an cho chhuak a ni. Gandhi-te pawhin tuarna tel lovin zalenna sawi chhuah an tum a, a tawk fang chu an tuar bawk a ni. Chuvangin he kawlawm ropui bik pahnih hi hmangtute

chuan tuarna awm lo thei ang bera tih chu an tum phawt tûr a ni a, hnam tlute tihnunna leh hma sawntir tura mihring zingah Seat pawimawh berte an nih avangin Pathian tihna leh mitmei ven chu tam lua a awm har hle ang. Mihring zingah luah kawp nghal thei an vang êm dawn a. engpawh nise sawrkarna chelhtu chu tilru sakhaw thudikin a hruai reng mi a ni tûr a ni.

7. SAKHUA LEH POLITICS HMAN THIAM CHU HMASAWNNA : Kan ram hi Pathian rinna ram kan lo ni tawh a, politic ram kan lo ni leh ta zel a, Pathian leh Politics chu kan duh ve ve ta a, kenkawp thiam chu kan tan a mamawh ta hle a ni.

Thil ṭha leh Pathian hi kal dun, inkawp tangho an nih hi hriat chian a ṭûl ber a ni. Kan ramah hian kan Kohhrana hmun zau chang lo chu thil engmah a hlawhtling mang ngai lo va, kan Y.M.A. chen hian a hotuah kan Kohhrana milarte an tel vena chuan a tihlawhtling a ni Politics chu Pathian kawlawm pakhat a nih vezia chu kan hre tawh a. Kan Mizo pate kut tichak thei bertu chu kan Kohhrana hmun nei ve, Kohhran tanpuitu, bul tinghettu anga kan ngaih apiang khan chakna ṭha ber a dawng zel a ni. Kan Pathian tel ve theih lohna nia kan ngaihah chuan kan tîm tawh ṭhin.

Japan hnam chakna ber pakhat nia an sawi pawh, an hnam leh an lalber tana nun pek chu an sakhuain a tumpui ber nia an ngaihna chu a ni pakhat a, lalber ram chhana nun pek chu vanram kainaah an ngaih avangin indonaah an huai em em zel a ni. Pathian tak man fuh lote pawhin an hnam Politics leh an sakhua a inkawpa an chak phah hle chuan, keini Pathian Thlarau hruaite, Pathian chatuan remruat leh a thiltumte pawh hre thei deuh thaw, a Chanchin Ṭha a kawltir hnamte hian kan Kohhran leh kan Politics

chu hmang ţangrual thiam ve ila eng ang takin chak ang i maw? Chawngzawng mai pawh nitina a ke pen pawh chelh zui zel peih Pathian taima chu kan nei a ni si a.

Hman laiin Mohamed zui hovin Palestine ram an luah a, Kristiante an ram thianghlim Jerusalem vel fang tura han kalte an lo tiduhdah ţhin a. Chumi chhanchhuak tura Kristian rammu an insiam lai pawhin, Sapho khu an phur nasa hle an ti a. Chu mi sipai tura inpek chu sual man tlakna leh vanram kaina hi hial turin khawpui tinah an sawi ţhin a ni awm e. Chu ram mutnaa thih chu hlawknaah an ngai tlat a ni. Party Politics-te, Hnam Politics-te vir kâwlaih deuh taka beih hi chu Pathian tel ve rem lohna a nihzia kan sawi tawh a. Chutiang ni lo, ei leh bar thawh chhuahna te, leilet leh huan siam lamte leh thiamna tharin hnam a kaihhruai theihna tûr kawng zawnte hi Politics an ni vek tih kan sawi tawh kha, sakhua nena ţangho thei a ni vek a.

Entirna thu tawite han sawi ila, Company dawrah Pu Thanga kha ka lo kawm a, ţhian pakhat chuan "Pu Thang, vawiin hi Durtlang Assembly-a i thusawi ni a ni a, heta ila awm le," a ti a. Ani chuan, "Durtlanga han kal a ngai lo, an tih man chu an hmu ang, kei pawh heta ka tih mab chu ka hmu bawk ang," tiin a chhang a. Company hna a thawh chu Pathian rawngbawlah a inngai a ni tih ka hre ta a, lawmawm hlein ka hria. Vawikhat chu Chemphaia kan kal tirh laiin Pastor Chhuahkhama Hlimenah a lo leng a, kan ţhiannute chuan, "Kan pate thiltum hi nang hian i tihreh sak thei ang a, hrilh teh khai,' an lo ti a. Ani chuan, 'Kolasib tlangdungah Missionary-ah kan chhuak dawn e,' an tia lawm, 'Mission hna thawk ang laia inngai engtinnge kan tihreh theih ang le," a ti a, a nuihsan mai a. Kan Chemphai kaltir kha Pathian rawngbawla inngaihna chu kan nei ve deuh reng a ni a. Tin, kan

Jnion tihtirh lai kha Pathian thil kengkawhtu leh Pathian ıruai zel nia inrinna kha a chak hle mai a. Khati taka kan ıuaina chhan kha kan Pathianin chelh ve zela kan rinna ıvang a ni. Pathian telna mi ni mang lova kan sawp :hingpen hnu kha chuan kan hliap deuh ruai reng a ni a. Chuvangin kan kut hnathawh mihring kan nih chhunga ṭûl tûr chi kan beihna phawt chu kan Pathian a tel ve zelah ngai thei ila a chak hle dawn a ni. Pathian ram pawn lama kan dah chuan kan kut a tim dawn si a ni.

Vawi khat chu Krismas hmanga Lungleia kan awm laia a lehkhathawn an chhiar a, "Thenzawl hi a ngaia kan dah reng chuan Pathian thuawih lohna nasa takah ka ngai e," tih hi a han sawi tel a, lawmawm hlein ka hre bawk a. Bilkhawthlir leilet beitu pakhat chuan, "Leilet duh lo hi Pathian thuawih lo an ni a, kam dinnaa lei kha let tura thupek kan ni si a," tih thu a sawi bawk a. a dik kawngkhat hle bawk a ni.

Hmanlai Kohhran chuan khawvel hi a chhia, khawvel lo la awm tûr nghahna chauh, engtikah emaw la chhuahsan vek tûr niin an ngai a. Hun rei deuh hnuah chuan Kohhran chuan rilru a thlak thleng ta a, leilung hmuhmawina te. cheiṭhat chakna te an nei ta a, khawvel hi Paradis ang maia tihṭhat tûr niin an hre ta zawk a.

Khawvel dahdik leh cheiṭhat chu Pathian thil a ni ve ngei tih chu kan ring lo thei lo va, chu Pathian hna tûlpuitu ang chuan inngai thei ila, thilṭha eng ang chi pawh thawk ila, kan kut a tim lo ang. Pu Tilburi sap pawh kha a in kianga thingsia tar tawh tak bulah chuan leiṭha a lo chhung a, "Engah nge i tih" tiin an zawt a, "Pathian ka ṭanpui a ni, Pathianin thil ṭha taka tih a duh si a," tiin a chhang a.

Keini Mizote pawh hi kan Pathian ngaihdan hi hmasawn leh hlek a ṭûl hle mai. Kan thlarau thu leh kan

Kan Lal Isua lokal chinah mihringten Pathian kan tem dan tûr chu chi dang deuh a lo ni ta a. Kalvari tlangah tuarin khawvel mihringte chu Pathian anna sâng zawkah hlan chhuah tûr kan lo ni ta. Kohhran hmasa Judate chuan he Pathian thuthlung tharah hi chuan zualko nih an tlin ta lo va, chu Pathian thuruk thar puangtu leh puangdarh thei hnam chu Israel hnam thar an ni ngei a ni. Chuvangin kan ram pawh hi ram pawimawh tak, hnam huaisar lian zawkte pawhin an hlauh viau chang a awm fo mek a ni a. Chuvangin keini pawh hi kan awm dan tura Pathian min siamsak hi kan luah fel hle chuan kan vel sawkar lian zawk hote pawhin mak an tih khawpin kan hnam hi a lar ve ngei ngei ang. Khawchhak Israel thar kan nihna hian kan ram chu langsar tak leh, mitin zirthamah kan la awm ngei ang tih hi rin tûr a ni e. Israel hmasa Judate chu an Kohhran leh sawrkar kha lakhran theih pawh a ni lo. Chutiang em ni ve lo deuh mah ila, Pathian hnam kohchhuah hmasaka kan inngaih phawt chuan thui tak chu a ni ve deuh tûr a ni. Kan Politics hrui chu han hlumkhawm ila, Pathian chu lo tel ve mai deuhthawa siam tûr a ni a. Kan Development pawh Pathian nena kal dun deuh zel tûr ni ngei tûr a ni. Kan sakhua leh kan Politics te a inthliar hran hlak theih chuan, a Israel lohthlak hle dawn a ni.

Kan hnam chuan Kristianna hi kan hnam rilru leh kan Politics-te kan dah khawmna a ni ve tûr a ni a, chu chuan kan hnam chu pawlah min siam em em dawn a ni. Kan vel hnam min thlirtute pawhin Mizo kan nihna aiin kan sakhua mawlh chu an han hmu hmasa ang a, hnam tihlar tum aiin kan kristianna chu kan lansarh hma phah em em zawk dawn a. Min engtoa min tihchep an tum hunah kristian sakhuain India ram a hneh dawn a ni ang.

9. KHAWVEL HNUHNUNG LOKAL TUR : Khawvel lo la*kal tûr leh khawvel kal zel hi eng ang tûr nge ni ang tih hi sawi ve tham tak a ni a. Rin dan thu a ni ber ta a, hun kal tawh, a tlangpuia kan hriat theih si aṭangte hian hun lokal leh zel dan tûrte pawh rinthu chu neih theih tak a ni. Chu lovah Bible thu enin Pathian thiltum. a rilru ang chu sawi theih a ni bawk a. "Lei chunga a lawm em em mihringte hnenah remthu leng rawh se," tih thute hian fawmkem theih tak a nei a ni.

Mihringten hma kan sawn a ni. Thil ṭha tam takah khawvel hi a lut tlang ta a, mahse hmasang aṭanga tunlai thlenga thil a ngaia la kal zel chu hnam hrang kan inen dan hi a ni. Mahni chi leh kuang ni lo chu do tûr emaw, mi tichhetu ral emaw angin kan inen deuh tlat mai a ni.

Hnam intel hranna ang chi hi khawvelah a pung lam a la ni zel rih a, hnam inngeih lohna chhum a zing nasa a, mihringte kan khawngaihthlakzia hi chi leh kuang piaha cheng van mite chuan, Pathian fapa meuh leiah a lo piang ta a, mihringte hnenah rem thu a leng tawh mahna tih beiseiin, he hla thunawn ropui tak hi an rawn sa a, mihringte hnenah remthu leng turin an ngen a ni.

Chi intenna leh inthliarna hi Pu Gandhi pawhin hnawksak a ti em em tih pawh sawi a ni ṭhin a, tam tinah mihring tinuam lotuah a lo ṭang zel a. America-ahte Negro leh mingo karahte pawh buainate a chhuak thin. Sakhaw thuhmun loh vang chu a tam ber chu a ni ngei a, mahse thuhmun betute zingah pawh chi inthliarna a la vir chak ta fo a ni.

Mihringte min tiṭhentu thil chi li lai a awm a; tawng hrang, hnam hrang, sakhaw hrang, sawrkar hrang. He thil chi lite hi han malthlur ta thliah ila. Mihringte min thentu a nihzia a lang chiang awm e.

(1) Sawrkar hrang. Keini chenna vel British India ţhin kha sakhua a hran angin Burma, Pakistan, India tiin min han ţhen ta a. Pakistan kan unaute pawh kan hleih theih lovin min siam titih ta mai a, khualpang zin anga kal mai mai pawh hmuh thianglo hmu ang maiin min han man phawt a, ipte zawng zawng leh kan ka chhung chenin tlereuh mai mai pawh inlak pawlh chu an awi der si lova.

Ram zim te pawh kan han intihrang a, indo leh inngeih loh hlir chu kan pan zel a. Sawrkar hrang chu tun Indopui hma chuan sawmnga vel a awm a, tunah za chuang zet a ni tawh ang e. Pun lam a la pan zel dawnin a lang si a, Mizo leh Naga chenin sawrkar hrang kan duh ta si a.

Hetianga sawrkar hrang a pian tirhna hi kum zathum pawh a la tling awm lo ve. He Independent sawrkar tam tualtualna hi a vawrtawp a thlen hunah lei hi Indona hlira a lo khah chuan, Pathian chuan min hmangaih em avangin tuma do ngam loh sawrkar pawh hi a la dintir luah leh mai thei a. Rom sawrkar hun chhung ang khan indona chhuak lo tawpin khawvel hi a la dah leh mai thei a ni. Sawrkar tin hian zalenna kan nei ţheuh a, kan zalenna chu ram ţhenawmte tan a ţha zawnga hman tum chu kan awm si lo va, patling ka ni ve tawh alawm, tiin ţhenawmte do kan tum ţheuh si. Khawvel hi muanna, hlimnain a hruai lovin, thil thiam tharnate pawh mahni sawrkar tihhlauhawm nan thuhruk kan tum zel bawk si a.

(2) Hnam hrang. Hnam chanchin hi thil mak pawl tak a ni. Kan mihring sualna nen hian a inchawhmeh hle lehnghal a, mihring piankenah lo tichhuakin mahni chi hi kan ngaina viau mai si a. Vawikhat chu Krismas lai tak hian Kulaura Rel chawlhnaah ţawng thiam si lovin rel nghakin nikhat leh zan khat ka awm a, vai tam lutuk te khu an zi nuai nuai nileng mai a, tlai lamah chuan

Khasi pa Ipte sei ruak tak phur hi ka hmu a, lawm em emin ka va pan a, ka be thei chuang lo nain min tihlim hle bik a ni.

Chi leh kuang hi chhui let takah chuan mi zawng zawng hi unau kan ni ngei ang tih chu kan ringhlel si lo va. Nova thlenga han chhui phei chuan unau vek niin kan lang. Sih hnar pasarih Tumpang pasarih dâwt thawnthu ang hian kan lo ṭaidarh phei ta zel a ni mai a, mahni laichin ṭheuh mahni hnam hming rawn inchhal ve kha chu unau angin kan inen thei zel a, kan chi nihna nei ve lo kha chu, thil tihhopuiah pawh mihringte hian kan duh mang lo zel a ni. He sualna hi engtinnge khawvel ata hi kan sengkian theih dan tûr ni ang?

Kristian sakhuaah hian a hmanrua tûr chu a tam ber, Kohhran hian kan awm dan tûr atana Pathian min siam hi luah thiam ila a zia chu a awm hma deuh ber awm e. Mi zawng zawng unaua en thei tura zirtir kan nih avangin.

(3) Ṭawng hrang. Ṭawng hranna hian mihringte min hrem nasa em em bawk a, hnam dang deuh pawh ni se kan pianpui ṭawng ngeia min han be thei chu an lakah kan rilru kan hawng vek a ni. Hnam hrang ve ve, ṭawng inhre si lo chu nupaah pawh insiam sela, an inpumkhat ṭha thei meuh lovang. Hmanlai chuan Greek ṭawng hian khawvel zawng zawng an inbe thei a, a remchang hle an ti a. Nakinah chuan khawvel hi ṭawng pakhatin a la zin theih vek mai pawh a ni thei a, a la nuam hle ang. Ṭawng hman zim deuh siin thuneihna kan han kawl a, mahni ṭawng ṭawng hman tûr an tihte hi atthlakah kan ngai fo a ni a. Lakherho pawh sawn an ṭawng kher nilovin Mizo ṭawng hi hmang ve mai sela ṭha awm hian ka ring hle thin a, mahse an tawng a bo kha an hlau ve si a, a khawlh teh a nia.

(4) Sakhaw hrang. Sakhaw biak hranna hian mihringte chu min ţhendarh nasa hle a ni. Kan thlanga Hindu leh Mosolman-te pawh khu tawng chu an inhria a, an thil chhiarna pawh "ek,dui, tin," an ti ve vein ka hria a, mah se an sakhua avangin mi inngeih lo ber an ni si a. Arab leh Juda-te pawh khu sakhua te, an ţawngte inang mah se an hnam hranna chuan a ţhen nasa em em thung a, "Chutia i tih avangin ka hua che a ni," inti pawh an ni lo va, an in hawsa ringawt mai a ni. Sakhaw hrang hrang khawvela an ţhang nghet tlat mai hi a tawlh kian loh chuan khawvel hi nuam tak tak thei tûr a ni si lo va, engtinnge ni ang le?

Isua Krista chu lei tinrengin "Lal a ni" tia a puan hunah khup zawng zawng Lalpa hmaa a ţhingţhit hunah, sakhaw biak dik lo zawng zawng hi kristian sakhuaa a tuiral hunah hnam tin chhia leh tha hriatna hi Kalvari tlang Kraws tuarnaa a lo tluk luh hunah chuan khawvel hi a nuam hle tawh ang. Chutiang chu kan khawvel kal zel hian a pan zel tûr a ni. "Sim rawh u, van ram chu a hnai tawh e."

Kan nakin khawvel tûr chu eng ang nge ni ang? Rin thu chauh lo chu sawi tûr kan nei lo va. Rin thuah chuan hetiang hian khawvel hi la awmin a rinawm e.

(1) Lal atan mihring an ni kher lo ang, thudik engemaw a ni mai thei.

(2) Sakhua pakhat Isua Krista.

(3) Ţawng pakhat English nge engnge?

Pathiana thil awm a finna te, a hmangaihna te, a thiltihtheihna te, a felnate mihringin kan tem hnem ve tial tial a. A thiltihtheihna phei chu min sem hnem ve tawh hle a ni. Van sâng lama len theih te, Biak ina kal lova thu sawi hriat si te, let liam lama mite nena hmel inhmu chunga thu inngaihthlak theihnate pawh mihring

ten an thiam tawh a. Pu Buchhawna-pa zawlneihna angin arsia zin dan te pawh kan la thiam ang a. tunah pawh Pathian chauh tih theih awm hi mihringin kan kawl tam ve ta hle a ni. Kan Bible-ah chuan thih theih loh thute pawh a awm a, thing dam chen damna tuite nen. "Tupawh mi ring chu kumkhua in a thi lovang" tihte a ni a, mihringte hi kan la mak viau dawn a ni. Vanram kan tiha thil tha zawng zawng chu thih hnuah chauh hmuh tûr anga kan inzirtir pawh hi, lei van rama chantir pawh, kan Pathian hian a ui teh chiam lo pawh a ni mai thei a, hriat chian chiah a ni lo ve.

Sakhua hi chu Kristian sakhua hian a fan zau hle tawh a, India leh Japan-ho khi a khirh tûr deuh chi an ni a, heng ram pawh hi vawikhat khawvel an kar buk leh sulh sulh chuan an lo mawm hnai ve tawh mai ang.

Kan Pathian khawvel dintu leh mihringte enkawltu chuan mihringte chu amah be pawp tura a siam kan ni miau mai a, mi siamtu thawh turah han ruat ila, a awl zan mai a ni. A thiltum a la ṭhankin loh leh a inpuan hun a la thleng lo lek fang a ni mai e.

10. TAWNG KHAT HMAN THU: Hei pawh hi a harsa vak tawh lo bawk ang e. British leh America-te khu Pathian ruat pawh an ni mai thei a. Sawrkar â deuh awm chintawk hre lovin an zuk khaktho leh pek ang a, an han chet tak tak chuan khawvel hi min han palzam zawt zawt mai thei a, che leh tûr awm lovin sawrkar zawng zawng hi an dah fel vek mai tûr a sin! Chutah an ṭawng English chu Lalber ṭawng a nih tawh dawn avangin kan phekzir mai thei a ni.

Chutia khawvel zawng zawng sawrkar pakhat, sabiak hmun khat kan lo nih chuan, Pathian ram a lo thleng a ni ang a, vanram kan tih ṭhin hi leiah hian a rawn innghat

a ni mai dawn a ni. Mihringte min ti inunau turin, a hmangaihna mihringten kan tem hnem deuh deuh bawk ang a. Vawikhat chu kan zinnaah thian pakhat chuan. "Ka u, khurbing hmangaihna hi i hre ve tawh em?" min ti a, 'La hre ngai lo ve' ka ti a. Ani chuan, "A mak teh asin aw! rilfang hi a ri ram ram mai a, a lo zual zel a, pawnpui hnuaiah ka inlukhup a, ka rum hlat hlat ta mai a, rilru zawng zawng hi a luah vek a, kan inhmangaih ngat ngat mai a sin," a ti a. "E khai! chu a va ropui awm ve le, Pathianin a hmangaihna a sem hlek che a nih chu, mi nute chungah i lo hmang mai pawh a nakinah khawvel mihringte inhmangaihna tlakchham vanga hmelma anga kan inen ţhin hi tihreh nan Pathianin mihringte a la awmpuina tûr entirna a ni mai thei," ka ti a, ka nuihsan ta a. Pathian hmangaihnain mihringte min rawn ţawiawm deuh hunah chuan, bo tûr leh thah tûr hmuha kan inhmuhna hi chu a reh thuai a la rinawm hle a ni. Hman kum A.D.1200 hma lamah chuan sapram pum khu hotu pakhat (lalber) sakhaw pakhat, ţawng pakhatin an awm a, mahni chi leh kuang aiin mahni hnathawh anpui ramdang daih ami pawh kha ţhenawm angah an inngai thei zawk e, an ti a, a âwm hle a ni. Kan tunlai khawvel chhawng lina kawngka chu kan rap mai awm hle. Tunlai kan khawvel luah hi chu hnam hruaitu zawng zawng hian an ning ru ţheuhin ka ring tlat a ni.

Khawvela remna leh zalenna dik tak thlentir tumtu chu kan Lalpa Engkimtitheia a ni si a, a ti thei lova rin mai pawh a chunga thil tihsualna a ni si a. Hetia kel daidan lek leka sawrkar mual kan kila thuneihna tawp ber kan neih ţheuh a, tuipui leh boruak kan ram zawn kha kan hauh ţham si a. Kan inlen pawhna tûr scientist thiamte chuan fighter chak mite an chher thiam a, London-a zuk inkhawm nan pawh kan hmang thei dawn tawh si a. Tun

indopui liam ta lai khan Radio pawh sawrkar chauh hman theih a ni a, tunah patling deuh chuan an inah an hung thei ta theuh ang mai hian fighter chak ber hi pa neinung deuh bathlarah inzakzeh fur mai sela, helai Hachhek tlang liam Pakistan ram bawk chu kal awi ni si lo sela, mipuite hian sawrkar mual hrang kil hi hnawksak kan la ti thuai dawn. Chu lovah Atom bomb-te sawrkar te te, thikthu chhe tak tak hian lo siam ta ṭheuh sela, a inchelh leh dan sawrkar lianin a vawn thuai loh chuan thenawmte chungah a hlauhawm hle dawn a ni. Chuvangin U.N.O ang thawhlawm sawrkar, tuma do rual loh an siam thuai ang a, hnam sawrkar te te hi State angin min enkawl mai ang a, khawvel hi a zalen ṭan mai dawn a ni. Khawvel hi khawkhat kan lo ni ang a, themthiam ten thlawhna mahni intum chawpa Culcutta thleng lek leka len velna pawh hi an la siam mai ang. Hun thar palina tawpah chuan arsi danga zinna te, kan leia cheng ve lo, ṭhenrual thai kan kawm leh dawn a ni. Chutih hun tûr chu a ni mahna kan Lalpan "Heng lo pawh hi beram dang ka la nei teuh a, anni pawh ka la rawn hruai khawm ang a, vengtu pakhat hnuaiah an awm ang" a tih kha. Chuvangin vana mi te, leia mi te, lei hnuaia mi te, khup zawng zawng Lalpa hmaah an la ṭhingṭhi dawn; thutiam hla ber a ni e. Lei leh van thuneihna zawng zawng a kuta pek a nih tawh thu sawrkar chak ber leh ṭihbaiawm ber, Rom sawrkar flag hnuaia a lo puan tak dem dem mai kha a puan ang ngeiin khawvel chu a rawn hneh ta zel a, a hneh leh tûr hi huphurh awm a ni chuang lo ve. Mi tin hnam tin cheng a deh thiamzia hi han ngaihtuah teh, a mak tak tak a nia. Lalpa, nung renga chu kan nei a nih hi.

Awle, hriat phâk loh khawvelah kan zin rei ta hle a, lo tawp dawn tawh ila. Isua leh a tirhkohte, hun hnuhnung Programme lo siam hmasatute kawm leh lawk ila. "I lo kal

lehna leh khawvel tawp chhinchhiahna engnge ni ang?" Tirhkohte hi Judate beisei dan taka rinna nei an ni a, chutiang zingah rawng a bawl a ni a, an rin dana hla lutuk chu a zirtir thei bik si lo va, "Tunah sawi mah ila in awi lovang" tih te, "Pa chauhin a hria," tih tein a inhung ṭhin a. Judate beisei dan chuan khawvel hnam pumpuite hi Judate hruai tham leka teitet turin an ngai si. Chumi ti turin Jehova thiltihtheihnain thawk dawnin an hria a. Chung mite chuan hun hnuhnung an han thlirin, hri leh ṭam leh indonate hi hmanruaah a ṭha ber a, chutiang chhiatnain khawvel a sawi ruah chuan khawvel tharah an invilik thei tawh dawnin an hria a ni. Mahse hun kal zelah an rin ang hun chu an pel zel a. An beiseinaa lang tel lo sawrkar ropui tak tak an lo ding zel a, tunah pawh an beiseina hi a thlawn mai thei tih ring duh chu tlemte Kohhranah pawh kan la ni ang. Hun kal zel dan leh Pathian thutiam hmu tam chuan Mihring khawvel ngei hi Pathian ramah a chantir dawn tih chu rin a har lo a ni.

Tunah hun thumna chu a hla tawh lo, A.D. 3000-na bul kan rap dawn ta. Hun hmasa hi hun hnuhnung ṭha zawk dawng thei tura buatsaih lawkna a ni ŕo a ni. Pathian Fapa inpuanna dawngsawng thiam turin hun sei tak Judate a lo zirtir a, Greek-te finna leh hnam tinte thutak zawnna chu Pathianin a lo man khawm zel ang khan, tunlai mite thil thiamna zawng zawng hian khawvel hnuhnung tûr châk an tuak a ni a. Isua Krista chu Judate sakhua zimte maiah lo tum lovin, Jentail khawvel ropuina chu hmanruaah a han hmang ta a. Juda biak danin a puan zawh loh Pathian awmze zau zawk chu khawvel hnenah puanin a lo awm ta. Kristaa Pathian thil thlawnpek chu a ropui ta ngei reng a ni.

Hun hmasa lama lang fiah thei lo, hun hnuhnunga sawi fiah pawh ngai manglo khawpa fiah ta hi a tam reng

a ni. Kan tunlai khawvel pawh hi a boruakin min chim avangin thil nihdan tûr kumkhua emaw tihtur a tam hle a, mahse hun pathumna kan han lut ang a, thil awmdan a danglam mai dawn a ni. Kan enna mit emaw kan ngaihtuahna rilru emaw a lo danglam chuan thil kha a ngaiin la awm reng mah se a danglam mai dawn a ni.

1. Chu hun chu a la hla em?
2. Enginnge rawn thlentir ang?
3. Kan tunlai awmdan hi engtin nge a lo tawp dan tûr ni ang?
4. Hun hnuhnunga mite nungchang tûr chu eng ang nge ni ang?
5. Kum sang tam biak dan inang loa sakhaw biak hrang hi engtin nge hmun khatah a luan khawm ang?
6. Ṭawng hrang chhiar sen loh hi engtin nge a lo zaikhat theih ang?
7. Hnam hrang hi engtin nge a lo nih zel ang? A tawp ve angem?
8. Sawrkar hrang hi engtin nge a la awm zel ang?

Kan tunlai hunah min tuamtu boruak hi a tha lo hle a, khawvel muanawm lo tak chu kan luah a ni a. heng kan tarlante hi enginnge rawn thlentir dawn tih tlemin sawi leh ila a ṭha awm e. Thil lo awm thei a ni dawn tih kan rin nan.

Khawvel hi Pathian hmangaihnain a kalsan mai dawn lo va, a mihring siamte tan a tawp thlengin an Pathianah to zel a tum tih chu rin a har lo Vana mi te, lei hnuaia mite khup zawng zawng Lalpa hmaa thingthi turin min phut a, "Lal a ni" tia lei tinreng inpuantir a tum a. Lei leh vana thuneihna zawng zawng Krista hnenah a lem mai mai ni lovin, a tak ngei ni turin pek a ni a. Khawvel ram zawng zawng hi Krista lalna ram a ni dawn tih hi Pathian

thiltum a niin rin a har lo bawk a. Tin, a tumtu Pathian chu Engkimtitheia a ni a, a thiltum dal theitu tumah an awm thei bawk lo.

Chu Pathian hmangaihna chu mihringte hnenah remthu leng turin a tlangau va, keini pawh "I ram lo thleng rawh se" tia ngen turin min sawm a ni a. Chu lei thar leh van thar, a chhunga felna awmte nen kan khawvel lo thleng tûr chu a ropui em mai a, hnam tin unau anga an inen theihna zalenna rawn ken tûr chu a sâng em a, kan tunlai khawvela hrehawmnate zawng zawng hi ṭhatna engah chuan an relhru bo vek dawn a ni.

A relh bo dan tûr -

(1) Hman deuh laia Europe ram te pawh khu lal pakhat (Emperor) hnuaia a awm lai chuan chi leh kuang hi sawi a awm ngai lo, an ti a, tin, sawi pawh a lo ṭûl lo reng a. Kan khawvel pawh hi sawrkar pakhatin min hruai chuan chi hrang inen dan hi chu awl tein a bo mai ang.

(2) Hmanlai chuan Kohhran rin dan hrangte hi an hmang thiam lo va, lung inah te an khungin an intihlum hial ṭhin a ni tih kan hria. Hun hnuhnunga mite finvar zelna chuan chutiang em em ni lovin rin dan hrangte pawh inngaihthiamna kan lo nei ta hle a ni. Thurin kal sual na na na chu hunin a hrilhfiah a, a bo emaw a lo tawp mai dawn emaw a nih hi. Chu hun thumna hruaitu sawrkar chu sawrkar lian zalenna ngah tak a ni dawn a, sakhawpui dangte hi inlamlet turin a tilui hek lovang. Zalenna sâng tak a pe ang. Mi'n an dipral kan hlau va, kan ṭha mai a ni a, chu zalênna zauah chuan Krista zirtirnaah hian an rawn insawn mai dawn a ni. Ṭhatna sâng ber chu kristian zirtirna hian a kawl a ni si a, sakhaw dangte kha Kristian zirtirna engah hian an hriat loh hlanin emaw a ni hial ang an lo tuiral hlawm mai dawn a ni.

(3) Ţawng hrangte hi a lo bo maina dan tûr chu mahni awptu lalte ţawng hi mi tinin thiam tum a ni thin.

Kum 1700 vel lai aţang tawh khan English ţawng hi sapram (Europe) pumpui khuan tawng tuallengah an lo nei tawh a, tunlai thlengin khawvel ţawng nihtîr a har lo vang.

Hun a lokal zel chuan ţawng tharte pawh a lo chhuak leh mai ang. He khawvel hun hnuhnung chungchang leh zei hi ngaihruat thiam a har hle mai. Kan khawvel luah mek hi a chhiat em avangin intihnatna awm lo zalênna sâng ber chu mimal tinte kan hlutna ang ţheuha awm kan ni dawn a, inendan hnuaihnung hi a la bo dawn a nih chuan, a danglam nasa hle dawn a ni.

11. CULTURE CHUAI THEI LO CHU: Mahni hnam awm dan ţheuh hi Culture chu a ni mai. Mahse, keini ang hnam thar hi chu kan thil hriat hnuhnung zawkin a hmasa chu rawng a hnawih reh zel a, kan hriat theih maiah pawh hian awm dan tam takah kan lut tlang tawhin a hriat a, kan culture chu a inthlakthleng zel niin a lang. Vai len hmaa kan ram hmutu leh tuna min hmutute chuan kan chanchin sawi sela, a inang lo tawh hle dawn a ni. Mizote hian culture nghet tak chu kan nei meuh lo hle. Hmasanga pi leh pute awm dan, an tlawmngaihna te, ţhatna mi ţanpuina lam an lo kawl ve dante pawh belhchian a dawl lo hle si a. A entirnan vawikhat chu mi zawn turin Mission hnathawkte an phut vak mai a. Pu Mendus Sap chuan nitin hnathawh an nei a, a hote chu an kal a remti si lo va, "Ka pu ngaithiam hram rawh, tlawmngaihna a ni e," an ti a. Ani chuan, "Ka Mizo tawng thiam hi a dik lo em ni ang? Tlawmngaihna chu mite phut luih loh a niin ka hria a, a mak hle a ni in tih dan hi," tiin a hnial ta tlat a.

Kan Mizo awm dan tam tak chu ramhuai biakna â tak aṭanga a bul rawn insiam an ni deuh vek a, mi huai kan chawisan te pawh kan chapona aṭanga bul nei an ni deuh vek a, Pu Rokunga hlaah "Tunah erawh thimna ten zamual an liam zo ta" a tih zingah khan tam tak chu an liam vein a hriat a ni. Chuvangin kan culture ṭha lam chi dap fûh thiam a har hle. Kan awmdan ṭhalo lam erawh chu han dap ila hmuh tûr a tam duh em em. Thutiama rinawm lo te, inthurual theih loh te, thiltih laia a tawp thlen hmaa ninga bansan mai te, puipunnaah te ni lo lutuka hram tlakhawlh te, tawk neih thiamlohna te, a fello lama awmdan (culture) chu a tam duh hle a ni. Khaw karah damlo chau kan zawn a, khaw ṭhenawmte nen engemaw tia incho vel te châkin mizawn chu taima tak ang chuan kan lang a, mi mangang tak takte ritphur chau chhawk chu kan ching mang vak si lo va. Kan ṭhatna kawl ve hi belh chian an dawl vak lo hle a ni. Vailen lai khan sapin a sipaite a fuihna thu an sawi chu, "Mizo chu an thurual lo va, mi pathum thu khawm pawh an inhnial zel a, an thurual thei lo ve, hlau suh u," a ti a.

Engnge ni kan hnam awm dan, kan rilru leh chet dan fun fel zo tak chu ni ta ang le? Kan Culture chu Kristian kan lo nih hnua kan Kohhranin Pathian kan zawn dan lamah hian dap ta ila, Culture da thei lo chu kan hmu mai zawk awm hle a ni. Hnam awm dan sakhuaa hmun nei lo chi hi a inthlakthleng zing duh hle awm a, chuti ni sela —

(1) Kan Krismas puipun ni hi kan Culture-ah thuam ṭha ta ila, a va hlawhtling awl awm ve.

(2) Kan sakhua aṭanga bul nei leh lo chhuak bawk, kan mihlim lampui te hi kan culture atan chei zui ila, tha tlemte chauh sengin a puitling mai awm a nia.

China-ho puipunna, an thlahtu biak ni te khi kum 2000/ lai ata tawh a la vanglai hluah reng mai e an tih chu. An hnam rilru dahkhawmna a tling rei hle tawh a ni. Kan Mass puipunna pawh hi khaw lian leh khaw teah pawh mi zawng zawng rilru a la zo hle a ni a, ruaipui theha tih mup mup hi sim lo tawpin bei zel ila, Culture tlo a ni ve mai ang e. Kan Politics-in i nemnghet mai ang u

Tin, mihlim lampuina pawh hi kan hnam zia a ni nghet ve hle bawk a ni. Tunhma lam chuan Kohhran khawmpui hi chanvo tam taka siam a ni ṭhin a. Chhiahawm leh fîr deuh deuh lam kan pan a, ruat loh chu kal ve mi pawh a ni ta meuh lo va, Kohhran pui pung ropui tak thin kha kan ramah hian a lo van sawt hle chuan kan hnam hi a hrilhhai mai dawn a ni. Pathian inlarnaa kan ngaih, a hring hran tak mai kan han kîl ṭhin khan kan hnam chu a up chûn zel a nih kha. Israel lampui leh an kutni vangthla ni riat lai daih huama an kal muah muah lai kha chuan an hnam chu a up hlûn zel a, zawlnei 400 rual vel lai chal hrennaa invêtin an sawi dual dual mai a ni. Michhe nih pawh a nuam a, mi ṭha nih pawh a nuam bawk a, a vai nawm vek a ni ṭhin. Kan Politic Party-in emaw, kan mass ruaiṭheh leh kan kohhran intawh khawm conference-te hi min uarpui ve ta sela, kan culture da thei lo chu a ni ve mai ang ka ti.

Mi ram daih Singapore-ah te emaw Mizo keimahni chauh awm ta ila, Mizo zai; "Hming dang zawng zawng aiin a mawi ber Lal Isua," tih hlate hi khuang nen zai han ngaithla ila, kan rilru a lak tûr zia hi mak tak a ni. Chutiang lam chu a ni Culture nghet chu ni dawn ni. Culture chhuanawm tak hnam rilru dah khawmna anga ngaih tûr chu kan miziaah hi chuan a awm lo a ni ber e. Pi pu awm dan ṭha kan sawi tam tak chu kan rinna thar Kristiannaa kan insawn lai khan kan Bauhṭansan vek si a. Culture

han sawi hian kan mifingte ka pawh a chîp a ni ber e.

Cherawkan leh khuallamte han vawng nung dawn ila, rilru chanve pawh luah zo si lo an lo ni a, ennawm chhuah nia miliante hmaa inlar zeuh zeuh tawk a ni. Kan mizia a ţha lam han dap dawn ila, êk number pawh pelh a har hle a, kan mizia a tha lo lam chu number 20 pawh sawi thlen tûr kan hmu thuai dawn a ni.

Chuvangin kan culture tûr phun chhuak tûr hian engtinnge chak kan tuak ang tih hi kan mifingte kutah awm teh se.

Ka'n rin dan ve chu kan Kohhran khawmpui te, Krismas ni serhte leh mihlim lampuite hi thuam ngun deuh deuh ila, hnam culture a tling hma berin ka'n ring deuh a ni.

POLITIC SAM

By Vawmphunga

Hetiang hian Lalpa thlarau chuan thu a sawia rin a ni-

1. *Lui lianpui pui bun khawm leh Tuiruang a luanna rama Japheta siper, ka tan ka koha te u, in chungchang ka puan chhuah hi lo ngaithla teh u*
2. *In pipute Run rala an chen lai atang khan ka tan ka serhhrante in ni a, in pipute thawnthuah za ka rawn kham tawh che u kha. Indona lakah in ram ka hum a bomb puak lovin a thlawh khum che u kha*
3. *In chi thlah kal zel chu ka chelh zui a, malsawmna tam tak leh chi punnain ka vur che u a, in nula leh tlangvalt thisenah ka inpuang a, in puak lai chen hian ka hmelhriatte in ni.*
4. *Sabiak dik lo ka seng kiansak ta che u a in pua[illegible] ka ko ei ta bawk a, in kaah ka dan thu ka dah a, zirtirte lei ka pe che u.*
5. *Mei atan ni lovin lu atan ka vuah che u a, hmuhmung tûn ni lovin hruaituah ka siam che u a ni Hnam tlawnte hmanga inpuan chu ka tum dam (policy) a ni si a*
6. *Ka thuthlung chu in puan darh turin in kokiah ka dah ta e; ka felna thuthlung avang chuan in hnam chu ka hruai zel ang. Ṭim suh ula, beidawng hek suh u, in phâk loh ka phâktir dawn che u a ni.*
7. *British sawkar tuipui ralah an inseng kiang ta si a, nangni lo chu maicham vengtu tûr ka nei ta lo.*
8. *Ka thuthlung hi in tualdawipui palh ang tih ka hlau ṭhin. Siruk leh chhohreivung an inkhawm hma aṭangin tualdawi ngai hauh lo Pathian ka nih hi, min hrereng rawh u.*

thar lak chhuah dan a ni si a. In aia hnam ropui zawk pawh in chhang dotuah ka hmang mai thei e.

29. *Japheta rama ka Israel tharte hian (tlanrul)min tlawhpui dawn em ni ang? In vel pathian chu an bante tam hlein, an nawnte sei hle mah se, keizawng ka hlau ve lem lo ve.*
30. *Tisa put laiin Heroda ral hlauva ka tlan bak kha chu, tlan chhiat leh chu ka hreh tawh hle a ni.*
31. *Hneh chung leh hneh zel tura lo chhuak ka ni miau mai a, mi dal tum chu an len leh an tlu lian, an tet leh an tlu te ni mai tura lo kal ka ni e.*
32. *In ram buatsaih rawh ule, in leh lo din dik chuan min chawimawi si a, in ka mai fak ka duh tawk dawn love Ei leh bar thawhchhuah dan chena min chawimawi ka phut tlat a ni.*
33. *In rilru dahkhawm nan in culture tûr thlang rawh u le Pi-pute nunphung khuallam leh cherawkan te em ni in thlan dawn? In thlan dik thiam athuin in hnam chu a sangin a hniam bawk ang.*
34. *In culture tura ka zawrh che u hi lei ta mai ta che u. "In hmelmate hmangaih u la, a tiduhdahtu che u tan ṭawngṭai rawh u," tih leh 'Miten i chunga an tih i duh loh tûr chu mi chungah ti bik suh.' He culture hi hnam tinin an neih theih nan, kalvari tlangah ka puan chhuah tawh kha.*
35. *Israel-te hnenah pawh ka thupekte in zawm chuan tiin malsawmna ka tiam ṭhin a, nangni pawh, 'chuan' tel lovin malsawm ka tiam bik lo a che u.*
36. *Israel ram malsawmna chu ngaihtuah teh u. Rangkachakte chu suan tum ang lek leh Sidar thingte chu theibatling ang leka ngai khawpin an khawpui Zion chu ka vur a ni.*
37. *Nangni Japheta rama ka Israel tharte pawh hausakna tinreng ka hawnsak ang che u.*
38. *In ṭhangtharte chu khawl chaknaah ka hlang kang ang a, an kutte chu Engine thahrui nen ka suihzawm ang.*

39. *Tuipui awm khauhna te, tui thuk malsawmna te, lei chhung thil pawhchhuahna te, ni kang leh dam lam hman dante leh thli thaw chhawr dante chenin ka rawn thuam ang che u.*
40. *In ram pawnlang hmul chauh nen in inbuan thin a, tlang tin mual tin in vak lawr ang hi ni tawh lovin, hruia tehin rochan ka siamsak ve dawn che u a ni.*
41. *In mikhualna ram hi in thlahte tan in humhalh theih nan neitu dinhmun ka temtir dawn che u a ni.*
42. *Kum khuaa Israel-te hmuah ṭhin ram lokal tûr chu, ka felna thuthlunga innghat a ni a, nangnin ram in tih (sense) hi chu a pawnlawi zawk a ni.*
43. *Aw Mizo hnam, lo inring rawh le, ram thar lo kal nen in intawklawi dah ang e. I pumpelh hlauh zawngin a pawi thui teh tûr a nia.*
44. *Chirhdiak kawi takah sa hniak leh mihring hniak a chhui theih loh ang hi a ni dawn a, in ram tûr leh hnam ruangruh hi zawn chhuah leh rual a ni lo vang. Thil chhui thiam ber ten, "Hmanah chuan Mizo hnam chu chutichuan an awm ṭhin a," tih chauh an sawi thei ang.*
45. *Chu ram lokal chu in lo man fûh erawh chuan thuam a ngah teh a nia. Tunlai thiamna thar chi tinreng leh lungpui tlonate chena thuam in ni ve dawn a ni.*
46. *Uicho zinga saruhkawl pạih luh ang deuhva thlawhtheihna phurh buhfai fun in inchuh pawh hi a reh nghal ang.*
47. *Chungnung berah Pathian ropui takin awm rawh se, chungnung berah khian Hossana! Lalpa hminga ram lokal chu a eng a thawl e.*
48. *"Hawh teh u, rawn inkhawm ula, ram i dinthar leh teh ang u," an inti a.*
49. *Kan ṭhangtharte hruai ṭhintu leh a mite hnena thlarauva inpuang ṭhintu leh hun lokal leh tûr thlenga min hruai zeltu tûr, Lalpa hming chu fakin awm rawh se, Amen*

Bûkna pawimawh Israel-te dah dik theih loh chu, hnam leh ram hruai tumte chuan buk hlei awm bik lova dah thiam tûr a ni. *Sawrkar* leh *Sakhua* leh *Economics*. Heng thil ṭûl pathumte hi a engamah hlamchhiah nei lova pawimawh lam intluk veka mahni hnam kan kaihhruai theih hun chu hlawhtlinna bul inṭan hun a ni ang.

1) Kan ramah hian sakhaw mi tak tak chu kan tam mai. Bible iptea akin Sunday apianga khaw ṭhenawm pan luah luah pawh kan hmu fo. Politic emaw, ei leh bar ṭha zawk emaw han sawipui dawn ila, "Chu chu ka tih mi a ni lo ve," an ti mai a. Sunday School zirlai thupuite sawi tum an lo ni chauh ṭhin a.

2) Politics lam pawh inthlan dawn te chuan mahni Party tih hlawhtlin tuma C.I. bial rawn fang den dente pawh kan hmu fo. Kohhran leh sakhua lam han sawipui dawnin, "Chungte chu a timi an awm alawm" an ti mai bawk a. Sakhaw thudikin hnam rilru a huikhawm loh chuan ram nuam a piang dawn lo tih hi hriat reng a ṭûl a.

3) Finna thar leh remhriatna tharin hnam a kaihhruai loh chuan ṭhangthar rualawt tak, mi rualawhna dik lo tak nena nun rawn rem chhuak mai chi kha an la tam mai dawn a ni. Hmasawnna beitute tam tak hian ei leh bar thawhchhuah dan te, themthiamna leh Sikul lamte chen hian Pathian ram pawn lam niin kan hre deuh va, hmasawnna lam tui taka sawiho mek laite hian Pathian thu kan sawi a ni tih hre lovin, "Khai le, Pathian thu i sawi tawh ang u," kan han ti hranpa leh mai bawk ṭhin a. Mihringte dahdik leh chawikan hi Pathian thiltum a nihzia hi hriatfiah kan mamawh ṭheuh a ni.